
9. TEISMAI IR KITOS TEISĖSAUGOS INSTITUCIJOS

9.1. TEISMAI

9.1.1. Teisminės valdžios konstitucinė paskirtis

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą

Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas

Teismai vykdo teisingumą, t. y. sprendžia teisinius konfliktus, priimdami teisinius sprendimus. Teisingumas vykdomas taikant specialias procesines formas, kurių paskirtis – užtikrinti asmens teises teismo procese, palengvinti nustatyti tikrąsias bylos aplinkybes, priimti teisingą sprendimą. <...>

<...>

<...> Demokratinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra tas, kad teismai, sprenddami teisinius konfliktus, užtikrina Konstitucijoje, įstatymuose, kituose jiems neprieštaraujančiuose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą.

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos.

<...>

<...> socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

<...> Teisminė valdžia – viena iš valstybės valdžių, kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą. Šios funkcijos negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas. Tik savarankiška ir visavertė teisminė valdžia gali sėkmingai įgyvendinti jai patikėtą funkciją.

Teisminės valdžios savarankiškumas ir visavertiškumas neatskiriami nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

Teisės kreiptis į teismą ir teisingumo vykdymo sąsaja (Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalis, 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta:

„Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“

Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis yra neatskiriamai susijusi su Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalimi, kurioje įtvirtinta asmens teisė kreiptis į teismą dėl pažeistų teisių ar laisvių gynimo, su Konstitucijoje įtvirtintu teisinės valstybės principu, su asmens prigimtinė teise į teisingumą. Pagal Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnyje nustatyta:

„Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.

Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.

Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.

Teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu.“

Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą.

Teisminė valdžia

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Teisminę valdžią vykdo teismai. Lietuvos Respublikoje teisingumo įgyvendinimas yra teisminės valdžios kompetencija.

Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – Konstitucijai ir įstatymams. Konstitucinis Teismas užtikrina Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir vykdo konstitucinį teisingumą.

Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Šie teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą.

Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai.

Teisminė valdžia

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis).

Teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių. Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija.

Nuo kitų valstybės valdžių teisminė valdžia skiriasi *inter alia* tuo, kad ji yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada).

Oficialioji konstitucinė teisminės valdžios doktrina

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Aiškindamas Konstitucijos nuostatas, Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformavęs plačią teisminės valdžios oficialią konstitucinę doktriną, atskleidęs daugelį jos aspektų, *inter alia* susijusių su teisėjo ir teismų nepriklausomumu, teismų sistemos organizacija, teisminės valdžios santykiais su įstatymų leidžiamąja ir vykdomąja valdžiomis, teisėjų korpuso formavimu. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjų prašymus tirdamas, ar tam tikrų įstatymų nuostatos neprieštarauja Konstitucijai, savo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. birželio 2 d. nutarimuose yra atskleidęs ir kai kuriuos Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinio statuso elementus <...>.

Teismų konstitucinė paskirtis ir kompetencija – vykdyti teisingumą

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas

Teismai – viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų rūšių. Teismų konstitucinė paskirtis ir kompetencija – vykdyti teisingumą.

<...> teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą <...>.

Teisminė valdžia

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Teismai yra viena iš valstybės valdžią vykdančių institucijų (Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis). Konstitucijoje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis). Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetenci-

ja. Teismų – jurisdikcinių institucijų – vykdoma teisminė valdžia, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių.

<...>

<...> Pagal Konstituciją teismas yra tik tokia valstybės institucija, kuri būtent kaip teismas, t. y. teisingumą vykdanči institucija, yra įvardyta Konstitucijoje.

Visuomenės pasitikėjimas teismais – teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Teismai, būdami viena iš valstybės valdžių – teisminę valdžių – įgyvendinančių, teisingumą vykdančių institucijų, turi veikti taip, kad visuomenė jais pasitikėtų. Visuomenės pasitikėjimas teismais yra svarbus demokratinės teisinės valstybės, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės elementas, reikšminga teisminės valdžios veiksmingos veiklos sąlyga. Visuomenės pasitikėjimą teismais lemia įvairūs veiksniai, *inter alia* teisėjų kvalifikacija, jų profesionalumas, sugebėjimas spręsti bylas vadovaujantis ne tik įstatymu, bet ir teise, tinkamo teisinio proceso užtikrinimas, pagarba procese dalyvaujantiems asmenims, racionalus teisinis baigiamųjų teismo aktų argumentavimas (motyvavimas), baigiamųjų teismo aktų aiškumas byloje dalyvaujantiems asmenims ir kt. Teisėjams keliami ir itin dideli etinio bei moralinio pobūdžio reikalavimai: jų reputacija turi būti nepriekaištinga; teisėjo elgesys – tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas savo pareigas atlikti, taip pat elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažemintų teisėjo vardo.

Teisminė valdžia (Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> Pagal Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalį Teismas vykdo valstybės valdžių – teisminę valdžių, kuri yra visavertė valstybės valdžia. Teismas – vienintelė iš valstybės valdžių, kuri yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį <...>, yra ne kartą konstatavęs (*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimuose), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, nevirsydami kitų įgaliojimų (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas). Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas).

Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas (pakartota 2008 m. kovo 15 d., 2008 m. rugsėjo 17 d., 2009 m. balandžio 10 d. nutarimuose)

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį <...>, yra ne kartą konstatavęs (*inter alia* 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2006 m. lapkričio

27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimuose), kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 15 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet ir – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai).

Teismas turi vadovautis įstatymais ir teise

Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas

<...> Teismas, priimdamas sprendimą byloje, visuomet turi vadovautis įstatymais <...> ir teise, *inter alia* iš Konstitucijos kylančiais teisingumo, protingumo, proporcingumo, sąžiningumo principais.

9.1.2. Teismų sistemos

Teismų reforma įsigaliojus Konstitucijai

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas

1992 m. lapkričio 2 d. įsigaliojus Lietuvos Respublikos Konstitucijai, teismų reformos turinys turėjo būti derinamas su Konstitucijos normomis dėl teisminės valdžios, teismų sistemos ir jų statuso. Tai atlikti Seimą įpareigoja Konstitucija ir įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“. Šio įstatymo 2 straipsnyje nustatyta, jog įstatymai, kiti teisiniai aktai ar jų dalys, galioję Lietuvos Respublikos teritorijoje iki Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo, galioja tiek, kiek jie neprieštarauja Konstitucijai ir šiam įstatymui, ir galios tol, kol nebus pripažinti netekusiais galios ar suderinti su Konstitucijos nuostatomis.

<...>

<...> teiginys, jog Konstitucijos 111 straipsnio pirmosios dalies norma pati savaime nustato, kad „Lietuvos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai“, todėl nebereikia priimti atskiro įstatymo dėl jų įsteigimo (kaip, pavyzdžiui, dėl Konstitucinio Teismo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir kt.), nėra pagrįstas. Konstitucijos 111 straipsnio ketvirtojoje dalyje tiesiogiai nustatyta, kad „teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. <...>

Konstitucija ir įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nenustato, kokiais būdais ir metodais Seimas turėtų įgyvendinti teismų reformą. Vadinasi, Seimas gali laisvai pasirinkti šios reformos įgyvendinimo būdus ir tvarką, bet jie neturi prieštarauti Konstitucijai.

Teismų steigimas (Konstitucijos 111 straipsnio 1, 4 dalys); Seimo įgaliojimai įgyvendinti teismų reformą

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas

<...> teiginys, jog Konstitucijos 111 straipsnio pirmosios dalies norma pati savaime nustato, kad „Lietuvos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai“, todėl nebereikia priimti atskiro įstatymo dėl jų įsteigimo (kaip, pavyzdžiui, dėl Konstitucinio Teismo, Respublikos Prezidento, Vyriausybės ir kt.), nėra pagrįstas. Konstitucijos 111 straipsnio ketvirtojoje dalyje tiesiogiai nustatyta, kad „teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas“. <...>

Konstitucija ir įstatymas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ nenustato, kokiais būdais ir metodais Seimas turėtų įgyvendinti teismų reformą. Vadinasi, Seimas gali laisvai pasirinkti šios reformos įgyvendinimo būdus ir tvarką, bet jie neturi prieštarauti Konstitucijai.

Teismų sistemos*Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas*

Teismai, kurie pagal Konstituciją vykdo teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų.

Teismų sistemų sąsajos*Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas*

Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Šie Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d. nutarimai).

Tarp bendrosios kompetencijos teismų sistemos ir konstitucinės justicijos institucijos – Konstitucinio Teismo esama reikšmingų sąsajų, *inter alia*: bet kuris bendrosios kompetencijos teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus – saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutinumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos.

Tačiau organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais Konstitucijoje abi šios teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos teismų sistema – yra atskirtos.

Bendrosios kompetencijos teismų sistema*Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas*

Pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų sistemą, kaip institucijų sistemą, sudaro keturių grandžių teismai: pirmoji (žemiausioji) grandis – apylinkių teismai, antroji grandis – apygardų teismai, trečioji grandis – Lietuvos apeliacinis teismas, ketvirtoji (aukščiausioji) grandis – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi diskreciją sudaryti tiek apylinkių bei apygardų teismų, kiek, jo manymu, yra reikalinga, ir nustatyti tokią jų kiekybinę sudėtį, kokia, jo manymu, yra būtina, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas, taip pat apibrėžti tokias atitinkamų apygardų bei apylinkių teismų veiklos teritorijų ribas, kokios, jo manymu, yra būtinos, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas.

Konstitucijoje (*inter alia* Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje) ne tik yra nustatyta keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistema (kaip institucijų sistema), bet ir yra įtvirtinti bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos, kaip bylų teismo nagrinėjimo procesinių pakopų sistemos, pagrindai. Iš Konstitucijos kylanti bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad bet kurį pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą turi būti galima nustatyta tvarka apskųsti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas). Tad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t. y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas. Minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisyimas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non*.

<...>

Keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistemos nustatymas ir bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos pagrindų įtvirtinimas Konstitucijoje savaime nereiškia, kad įstatymų leidėjas yra konstituciškai įpareigotas įstatymu sukurti būtent keturias teismines instancijas (kaip bylų proceso pakopas, o ne kaip institucines grandis), t. y. kad jis turi nustatyti toki teisinį reguliavimą, pagal kurį kiekvieną bylą būtų galima išnagrinėti apylinkės teisme, apygardos teisme, Lietuvos apeliaciniame teisme ir Lietuvos Aukščiausiąjame Teisme. Priešingai, daugelyje demokratiškos valstybių yra susiklosčiusi ir nėra kvestionuojama tokia bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos tradicija, kai šie teismai sudaro trijų pakopų instancinę sistemą: toje sistemoje yra skiriamas bylų nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme, apeliacinės instancijos teisme (kai *inter alia* iš naujo tiriami ir vertinami bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai) ir kasacinės instancijos teisme (kai jokie bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai nėra iš naujo nustatinėjami, nes tai jau yra padaręs apeliacinės instancijos teismas, bet yra iš naujo sprendžiami teisės taikymo klausimai). Būtent tokia – trijų pakopų – bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema įstatymais yra įtvirtinta ir Lietuvoje. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi diskreciją nustatyti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), kurios civilinės, baudžiamosios ar kitų kategorijų bylos turi būti pirmąja instancija nagrinėjamos apylinkės, o kurios – apygardos teismuose; įstatymų leidėjas taip pat turi tam tikrą diskreciją nustatyti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), ar apeliacinis procesas turi vykti vien Lietuvos apeliaciniame teisme, ar ir apygardos teismuose. Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų ištrintas esminis skirtumas tarp bylų proceso pirmosios instancijos teisme, bylų proceso apeliacinės instancijos teisme ir (arba) bylų proceso kasacinės instancijos teisme, taip pat nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų paneigta Lietuvos apeliacinio teismo, kaip apeliacinės instancijos teismo, ir (arba) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinės instancijos teismo, konstitucinė prigimtis.

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas dar 1994 m. gruodžio 22 d. nutarime yra suformavęs doktriną, jog Seimas pagal Konstituciją gali laisvai pasirinkti, kokiais būdais tuometinė (t. y. iki Konstitucijos įsigaliojimo sukurta ir po Konstitucijos įsigaliojimo dar kurį laiką funkcionavusi) teismų sistema turėjo būti reformuota, kad atitiktų Konstitucijoje įtvirtintą keturių grandžių teismų sistemos modelį, tačiau šie būdai neturi prieštarauti Konstitucijai. Tame Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžta, jog tuometinę (iki Konstitucijos įsigaliojimo sukurta ir po Konstitucijos įsigaliojimo dar kurį laiką funkcionavusią) teismų sistemą reformavus taip, kad ji atitiktų Konstitucijoje įtvirtintą keturių grandžių teismų sistemos modelį, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tapo išimtinai kasacine instancija.

<...>

Konstitucinės teisingumo vykdymo ir bendrosios kompetencijos teismų sistemos sampratos suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas pagal įstatymus vykdytų būtent tas funkcijas, kurios yra būdingos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, įstatymų leidėjas įstatymu turi nustatyti tokius visų instancijų bendrosios kompetencijos teismų įgaliojimus (jurisdikciją), kurie būtų konstituciškai pagrįsti, taip pat kad konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų. Taigi kiekvienas tam tikros instancijos bendrosios kompetencijos teismas privalo pagal įstatymus vykdyti būtent tas funkcijas, kurios yra įstatymu priskirtos tos instancijos bendrosios kompetencijos teismams.

Šiame kontekste pažymėtina, kad iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukščiausiajam Teismui.

Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti ir kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors, kaip minėta, pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių bendrosios kompetencijos teismų instancinę sistemą, aiškinimas, taip pat tuo kitokiu šių Konstitucijos nuostatų aiškinimu grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (ar jų teisėjams) prisiimti Konstitucijoje jiems nenumatytas funkcijas, Konstitucijoje nenustatytus įgaliojimus, paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą, pažeistų Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, šio straipsnio 3 dalies nuostatą, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Pažymėtina ir tai, kad privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan., davimas žemesnės instancijos teismams suvaržytų ir pačių tuos nurodymus duodančių aukštesnės instancijos teismų galimybes nešališkai peržiūrėti, jeigu to prireiktų, atitinkamas bylas apeliacine arba kasacine tvarka.

Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas. Kartu pažymėtina, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais. Bet pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas minėtus santykius, turi paisyti Konstitucijos, *inter alia* joje įtvirtintų bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos pagrindų.

Specializuoti teismai

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai. Kartu paminėtina, kad teismai su ypatingais įgaliojimais taikos metu Lietuvos Respublikoje negali būti steigiami (Konstitucijos 111 straipsnio 3 dalis).

Pažymėtina, kad reguliuodamas su specializuotų teismų steigimu ir veikla susijusius santykius įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių teismų instancinės sistemos pagrindus. Šiame kontekste pabrėžtina, kad, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teismų instancinė sistema yra įtvirtinta *inter alia* Konstitucijos 111 straipsnio 1 ir 2 dalyse (bet ne tik šiose Konstitucijos nuostatose). Konstitucija, jeigu jos nuostatos aiškinamos sistemiškai, suponuoja tai, kad instancinė sistema yra nustatyta ne tik bendrosios kompetencijos teismams, bet ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams.

Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi plačią diskreciją spręsti (vadovaudamasis *inter alia* tikslingumo sumetimais), kokių kategorijų byloms nagrinėti turi būti įsteigti specializuoti teismai, nustatyti kiekvienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų sistemą, kiekybinę sudėtį ir santykius su bendrosios kompetencijos teismais bei kitų kategorijų byloms nagrinėti skirtais specializuotais teismais, *inter alia* tai, ar tam tikrų kategorijų byloms nagrinėti skirti specializuoti teismai sudarys autonomišką, nuo bendrosios kompetencijos teismų ir kitų kategorijų byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų atribotą sistemą, ar bus su jomis (ar viena iš jų) kaip

nors susiję organizaciniu, procesiniu ar kokiu nors kitu atžvilgiu. Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų instancinė sistema, palyginti su bendrosios kompetencijos teismų instancine sistema, gali turėti tam tikrų ypatumų.

Tačiau įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali sukurti tokios pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos ar (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriami atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) sistemų, kuri (kurios) iš esmės pakeistų Konstitucijoje imperatyviai nustatytą bendrosios kompetencijos teismų sistemą, perimtų daugumą bendrosios kompetencijos teismų sistemos funkcijų.

Pabrėžtina, kad šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptarti iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniui reguliavimui. Tai pasakytina apie iš Konstitucijos kylančius reikalavimus, susijusius *inter alia*: su galimybės teismo baigiamąjį aktą nustatyta tvarka apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui užtikrinimu; su vienodos teismų praktikos (grindžiamos maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat) formavimu ir iš to kylančiu teismų sprendimų prognozuojamumu, taigi su teismų jurisprudencijos tęstinumu; su teismų (*inter alia* aukščiausiosios instancijos) susaistymu esamais precedenais; su teismų praktikos koregavimu ir naujų teismo precedentų kūrimu tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant; su kiekvieno tam tikros instancijos teismo priederme pagal įstatymus vykdyti būtent tas funkcijas, kurios yra priskirtos tos instancijos teismams, ir neperžengti savo jurisdikcijos ribų, neviršyti kitų įgaliojimų; su žemesnės instancijos teismų organizaciniu ir kitokiu nepavaldumu jokiam aukštesnės instancijos teismui ir procesiniu savarankiškumu bei teismų praktikos formavimu teismams patiems sprendžiant bylas, ir kt.

Pabrėžtina ir tai, kad įstatymų leidėjas, steigdamas specializuotus teismus, taip pat privalo nustatyti, kokia tvarka bus sprendžiama bylų teisingumo konkurencija tarp specializuotų teismų ir bendrosios kompetencijos teismų, taip pat (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriami atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) tarp vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų. Be to, įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris ne tik užtikrintų vienodos teismų praktikos formavimą kurioje nors atskiroje tam tikros kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų sistemoje, bet ir neleistų atsirasti teismų praktikos nenuoseklumams, prieštaravimams tarp specializuotų teismų ir bendrosios kompetencijos teismų, taip pat (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriami atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) tarp vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų. Išvengti teismų praktikos nenuoseklumų, prieštaravimų tarp specializuotų teismų ir bendrosios kompetencijos teismų, taip pat (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriami atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) tarp vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtų specializuotų teismų gali padėti *inter alia* toks teisinis reguliavimas (bylų teisingumo nustatymas), kai tam tikrų kategorijų bylos gali būti nagrinėjamos tik aiškiai nurodytuose bendrosios kompetencijos ar specializuotuose teismuose ir negali būti nagrinėjamos ir bendrosios kompetencijos, ir specializuotuose teismuose arba (jeigu bylų, kurioms nagrinėti sukuriami atskiri specializuoti teismai, kategorijų būtų ne viena) ir vienos kategorijos byloms nagrinėti skirtuose specializuotuose teismuose, ir kitos kategorijos byloms nagrinėti skirtuose specializuotuose teismuose.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> toks Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas, koks galioja šiuo metu, t. y. teisės aktas, kuriame reguliuojami Aukščiausiojo Teismo sudarymo, jo kompetencijos, teisėjų statuso, socialinių garantijų ir kiti panašaus pobūdžio santykiai, juo labiau apibrėžiama Generalinės prokuratūros vieta valstybės institucijų sistemoje, nors ir yra priimtas Seimo išleistu įstatymu, pagal Konstituciją apskritai yra negalimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statute, jeigu toks teisės aktas ir toliau būtų numatytas Teismų įstatyme, negali būti jokių nuostatų, išskyrus reglamentinio pobūdžio nuostatas,

kurios reguliuotų Aukščiausiojo Teismo vidaus darbo organizavimo santykius, juo labiau negali būti jokių nuostatų, kurios konkuruotų su Konstitucija.

Be to, tokį reglamentinio pobūdžio teisės aktą turėtų tvirtinti ne įstatymų leidėjas, o pats Aukščiausiasis Teismas, kuris tai darydamas privalo paisyti Konstitucijos, *inter alia* šiame Konstitucinio Teismo nutarime bei kituose Konstitucinio Teismo aktuose suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos.

Teismų sistemos

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas (pakartota 2006 m. birželio 6 d. nutarime)

Teismai, kurie pagal Konstituciją vykdo teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų. Šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Teismų sistemų sąsajos

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas

<...> tarp bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų ir konstitucinės justicijos institucijos Konstitucinio Teismo esama reikšmingų sąsajų, *inter alia*: kiekvienas bendrosios kompetencijos ir specializuotas teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus, taip pat specializuotus teismus (Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ir apygardų administracinius teismus) saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutinumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos ir kt. Tačiau organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais minėtos teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigti specializuoti teismai – Konstitucijoje yra atskirtos.

Teismų sistemos

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Teismai, pagal Konstituciją Lietuvoje vykdančys teisminę valdžią, priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų. Šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę (Konstituciniam Teismui, be kitų Konstitucijos nuostatų (taip pat ir tų, kurios yra skirtos apskritai teisminei valdžiai ir teisėjams), yra skirtas atskiras (VIII) Konstitucijos skirsnis); 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai – šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimai).

9.1.3. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jo garantijos

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų (Konstitucijos 109 straipsnio 2, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas

Vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų yra teisėjų ir teismų nepriklausomumas. Jis įtvirtintas Konstitucijos 109 straipsnyje, kuriame skelbiama, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi; teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.

Teismų nepriklausomumas (teismų atžvilgiu Seimo nariai neturi paklausimo teisės) (Konstitucijos 109, 114 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 61 straipsnio pirmosios dalies [nuostatoje] yra įtvirtinta tokia parlamentinės kontrolės forma, kaip Seimo nario paklausimo teisė. Išimtis iš šio straipsnio minimų „valstybės institucijų, kurias sudaro arba išrenka Seimas“, taikoma teismams, nes jų nepriklausomumas laiduojamas Konstitucijos 109 ir 114 straipsniuose.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 1994 m. spalio 19 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, statusas nustatytas Konstitucijos IX skirsnyje. Konstitucijos 109 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtinta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, antrojoje dalyje nurodoma, jog teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, o trečiojoje dalyje nustatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Bet koks kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą yra draudžiamas.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – įgaliojimų trukmės neliečiamumas (Konstitucijos 109, 115, 116 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d. nutarimas

Konstitucijos 115 straipsnyje nustatyta: „Lietuvos Respublikos teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais:

- 1) savo noru;
- 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme numatyto pensinio amžiaus;
- 3) dėl sveikatos būklės;
- 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą;
- 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą;
- 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai.“

Be to, Konstitucijos 116 straipsnyje nustatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šturkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Vadinasi, teisėjų įgaliojimai negali būti nutraukiami nepasibaigus jų kadencijos laikui, išskyrus atvejus, nustatytus Konstitucijoje. <...>

Konstitucijos 109 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.“ Tai reiškia, kad tiek teisėjų, tiek teismų nepriklausomumą užtikrina konstitucinės nuostatos. Teisėjo nepriklausomumas turi būti realiai garantuojamas, taip pat garantuojant ir teisėjo įgaliojimų trukmę.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Vienas iš fundamentalių demokratinės valstybės bruožų yra teisėjų ir teismų nepriklausomumo principas. Jo laikomasi visose demokratinėse valstybėse, ir, kaip rodo istorinė patirtis, šio principo atsisakymas yra imanentinis totalitarinio ir autoritarinio režimo bruožas.

<...>

Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus teisių teisminis gynimas. Jos 30 straipsnio pirmojoje dalyje yra įtvirtinta, kad asmuo, „kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teisimą“, o 31 straipsnio antrojoje dalyje nustatyta: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“ Taigi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos yra būtinos pirmiausia dėl to, kad būtų užtikrintos žmogaus teisės ir laisvės.

Konstitucijos 109 straipsnio antrojoje ir trečiojoje dalyse nustatyta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.“ Todėl pagrindinis aspektas, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, išplaukianti iš Konstitucijos garantuotos žmogaus teisės turėti bešališką ginčo arbitražą. <...>

<...>

Būti nepriklausomam teisėją įpareigoja ir priesaika, kuri, sutinkamai su Konstitucijos 115 straipsnio šeštąja dalimi, priimama prieš pradėdant eiti jam savo pareigas. Teisėjas prisiekia „būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui“.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas

Konstitucijoje <...> bei <...> įstatymuose yra nustatyta teisėjo ir teismo nepriklausomumą įtvirtinančių garantijų visuma. Jų pagrindu turi būti sudaromos sąlygos užkirsti kelią bet kam kištis į teisėjo ar teismo veiksmus priimant nešališką ir teisingą sprendimą. Teisėjo nešališkumas užtikrinamas ne tik įstatymuose. Visuotinai pripažintos teisėjų etikos taisyklės jiems kelia didelius etinius (sąžiningumo, taktiškumo, atidumo, orumo), profesinius (kompetencijos, objektyvumo) ir kitokius reikalavimus. Taigi tiek teisėjo ir teismų konstitucinės bei kitos įstatyminės nepriklausomumo garantijos, tiek teisėjų etikos taisyklės yra pagrindas tam, kad žmonės tikėtų teismo, kaip teisinių ginčų arbitro, nešališkumu ir objektyvumu.

Teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų, kaip ir teisėjų atsakomybės, visumos vertinimas leidžia teigti, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos. Todėl teisėjo ir teismo nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Kita vertus, negalima nepripažinti, kad pažeidus bet kurią iš teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių teisių ir laisvių užtikrinimui.

Teisėjo ir teismo nepriklausomumo vykdant teisingumą garantijų turinį pirmiausia lemia jų nepriklausomumas: a) nuo byloje dalyvaujančių šalių bet kokio kišimosi, b) nuo valstybės valdžios, valdymo, taip pat visuomenės institucijų, korporacinių, neteisėtų asmeninių ar kitokių interesų įtakos.

Nepriklausomumo garantijų pobūdis taip pat yra susietas su teisėjo ir teismo teisiniu statusu. Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės valdininkų. Iš jo negali būti reikalaujama dalyvauti vykdamas kokią nors politikos kryptį. Teisėjas žmogaus teises ir laisves užtikrina tuo, kad remdamasis įstatymais ir kitais teisės aktais vykdo teisingumą.

Pagal tai, kaip <...> įstatymuose detalizuojamas Konstitucijos 109 straipsnio antrojoje dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismo nepriklausomas, teisėjų nepriklausomumo garantijas galima sąlyginai suskirstyti į tris grupes: a) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, b) teisėjo asmens neliečiamumo, c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas.

a) Teisėjui, kuris sąžiningai atlieka savo pareigas, Konstitucijos 115 straipsnyje yra garantuota, kad jis nebus atleistas iš pareigų kitais negu jame nustatytais pagrindais (kol nesibaigs įgaliojimų laikas arba jis nesulauks įstatyme numatyto pensinio amžiaus, dėl sveikatos būklės ir kt.). Įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, jog teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, išlieka nepriklausomas, jis neverčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos.

Kita vertus, Konstitucijos 115 straipsnyje teisėjui atleisti iš pareigų yra nustatyti du specifiniai pagrindai: kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, taip pat kai įsiteisėjo jį apkaltinęs teismo nuo-

sprendis. Tai reiškia, kad teisėjams yra keliami labai dideli profesinio ir etinio pobūdžio reikalavimai. Teisėjo elgesys tiek darbe, tiek po darbo neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo.

b) Konstitucijos 114 straipsnio antroje dalyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Konstitucijos 116 straipsnyje numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Iš kitos pusės teisėjo neliečiamumo garantija reiškia ir jo asmens apsaugą nuo bandymų daryti jam išorinį poveikį. Konstitucijos 114 straipsnyje yra įtvirtinta <...> atsakomybė už mėginimą kokia nors forma paveikti teisėją norint sukliudyti teisingai išnagrinėti bylą teisme.

c) Būdamas teisinių ginčų arbitras, teisėjas privalo ne tik būti pasirengęs profesiniu atžvilgiu, turėti didelį autoritetą, bet ir būti materialiai nepriklausomas. <...>

<...> bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą.

Teisėjų atlyginimų nustatymas; teisėjų premijavimas

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje nėra nustatyta, kuri institucija – Seimas ar Vyriausybė nustato teisėjų atlyginimus. Tačiau vadovaudamasis bendraisiais teisėjų ir teismų nepriklausomumo konstituciniais principais įstatymų leidėjas <...> įtvirtino normą, kad teisėjų atlyginimus nustato Lietuvos Respublikos įstatymai.

<...>

Premijavimas yra individualaus skatinimo forma. Tai reiškia, kad tokiam skatinimui teisėjai gali būti atrenkami personaliai, premijos dydis taip pat gali būti nustatomas individualiai kiekvienam iš premijuojamųjų. Premijų paskirtis paprastai yra tikslinė – skatinti darbuotojų motyvaciją siekti tam tikrų rezultatų.

<...> vykdydamas teisingumą teisėjas klausia tik įstatymo. Tai reiškia, kad teisėjas negali būti skatinamas ar orientuojamas, kaip išnagrinėti bylą – jis privalo nustatyti objektyvią tiesą byloje ir remdamasis įrodytais juridiniais faktais tiksliai pritaikyti įstatymą. Be to, visi teisėjai turi vienodą statusą, skiriasi tik jų įgaliojimai, priklausantys nuo to, kurios grandies teisme teisėjas dirba.

Premijų skyrimas paprastai yra susijęs su darbo teisinių santykių įgyvendinimu, tuo tarpu teisėjai nėra kam nors pavaldūs, <...> todėl teisėjų premijavimas pažeidžia teisėjų ir teismų nepriklausomumą.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnio 2, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 1996 m. balandžio 18 d. nutarimas

Teismų nepriklausomumas remiasi valdžių atskyrimo principu. Demokratinėje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra tas, kad teismai, sprenddami teisinius konfliktus, užtikrina Konstitucijoje, įstatymuose, kituose jiems neprieštaraujančiuose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą. Teisėjo ir teismo nepriklausomumas vykdamas teisingumą – tai nepriklausomumas nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, valstybės pareigūnų, politinių partijų ir visuomeninių organizacijų, atskirų piliečių ir, be abejo, nuo dalyvaujančių byloje asmenų neteisėtos tiesioginės ir netiesioginės įtakos (teismų nepriklausomumo principo sampratą Konstitucinis Teismas nagrinėjo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime <...>).

Pagal Žmogaus teisių doktriną teismų nepriklausomumas demokratinėje visuomenėje laikomas reikšminga žmogaus teisių ir laisvių garantija.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis, 31 straipsnio 2 dalis, 112 straipsnio 6 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.“ Ši Konstitucijos norma yra susijusi su Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalimi,

įtvirtinančia asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.

Teismų ir teisėjų nepriklausomumas yra vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų. Šio principo įtvirtinimas ne vien Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“, bet ir Konstitucijos II skirsnio „Žmogus ir valstybė“ 31 straipsnio 2 dalies normoje rodo, kad teisėjo ir teismo nepriklausomumas pirmiausia yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga.

Būti nepriklausomam teisėjui įpareigoja ir priesaika, kuri, pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį, duodama prieš pradėdant eiti jam savo pareigas. <...>

<...>

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 5 d. nutarime Konstitucinis Teismas, įvertinęs teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų visumą, pažymėjo, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susietos: „<...> Todėl teisėjo ir teismo nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį. Kita vertus, negalima nepripažinti, kad pažeidus bet kurią iš teisėjo ir teismo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmonių teisių ir laisvių užtikrinimui.“

Svarbus teisėjo ir teismo nepriklausomumo baudžiamajame procese aspektas – teismo savarankiškumas sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus. <...> Tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti baudžiamąją bylą. Teismas yra savarankiškas visose baudžiamosios bylos, kurią jis nagrinėja, stadijose, taip pat ir kaltinamojo atidavimo teismui bei pasirošimo teisiamajam posėdžiui stadijoje.

Teismo nepriklausomumo požiūriu tai, kad teismas vadovaujasi atitinkamomis BPK normomis, savaime nereiškia jo nepriklausomumo paneigimo. Teismas visais atvejais, taip pat ir pripažinęs, kad parengtinis tyrimas iš esmės nepilnas, privalo laikytis BPK normų.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.“

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Tokioje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Pažymėtina, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitiksliis dalykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Konstitucijos 30 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas. Taigi svarbiausias kriterijus, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti nešališką ginčo arbitrą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas).

Atsižvelgiant į Konstitucijos preambulėje įtvirtintą atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekį, Konstitucijos 5 straipsnį ir kitų straipsnių normas, nustatančias valdžių padalijimą, galima skirti du neatsiejamus teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo aspektus.

Šis principas visų pirma reiškia teisėjo ir teismų, vykdančių teisingumą, nepriklausomumą. Pagal Konstitucijos 109 straipsnį teisėjai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi ir klauso tik įstatymo. Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo nustatytą atsakomybę. Teisėjo procesinis nepriklausomumas yra būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlyga.

Kita vertus, teisėjas ir teismai nėra pakankamai nepriklausomi, jei neužtikrintas teismų, kaip teisminės valdžios institucijų sistemos, nepriklausomumas. Pagal valdžių padalijimo principą visos valdžios yra savarankiškos, nepriklausomos, galinčios atsverti viena kitą. Teisminė valdžia, būdama

savarankiška, negali būti priklausoma nuo kitų valdžių dar ir dėl to, kad ji vienintelė formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. Tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valdžių, teisminė valdžia gali įgyvendinti savo funkciją – vykdyti teisingumą.

Teisminės valdžios visavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savivaldą. Teisminės valdžios savivalda apima ir teismų darbo organizavimą, taip pat teisėjų profesinio korpuso veiklą.

Teismų organizacinis savarankiškumas ir savivalda – svarbios realaus teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos. Kitų valdžios institucijų konstitucinė pareiga – gerbti Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą. Pažymėtina, kad teismų veiklą užtikrina Konstitucija, jai neprieštaraujantys įstatymai ir kiti teisės aktai. Valstybės pareiga – sudaryti teismams tinkamas darbo sąlygas. Tačiau ši aplinkybė nereiškia, kad nustatant konkrečius kitų valdžios institucijų įgaliojimus santykiuose su teismine valdžia galima paneigti Konstitucijoje įtvirtintą valdžių padalijimą bei teismo, kaip visavertės ir veikiančios nepriklausomai nuo kitų valdžių, valdžios esmę.

Užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios. Konstitucija draudžia vykdomajai valdžiai kištis į teisingumo vykdymą, daryti teismams kokią nors poveikį ar vertinti teismų darbą nagrinėjant bylas, juo labiau – nurodinėti, kaip turėtų būti vykdomas teisingumas. Teismų administravimas ir drausminių priemonių taikymas teisėjams turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas.

Pagal Konstituciją teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai. Vykdomosios valdžios institucijoms gali būti nustatomi tik įgaliojimai, skirti sudaryti sąlygas teismams veikti. Teismai už savo veiklą vykdam teisingumą neatsiskaito kitoms valdžios institucijoms ar pareigūnams. Tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismo organizacinį, o kartu ir teisėjo procesinį savarankiškumą.

Organizacinio teismų savarankiškumo materialinis pagrindas – jų finansinis nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios sprendimų. Pažymėtina, kad finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete. Teismų organizacinio nepriklausomumo garantavimas yra viena esminių prielaidų žmogaus teisėms užtikrinti.

Būti nepriklausomam teisėją įpareigoja ir priesaika, kurią pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį jis duoda prieš pradėdamas eiti savo pareigas. Teisėjas prisiekia būti ištikimas Lietuvos Respublikai, vykdyti teisingumą tik pagal įstatymus, ginti žmogaus teises, laisves ir teisėtus interesus, visada būti sąžiningas, humaniškas ir savo elgesiu nepakenkti teisėjo vardui.

Pagal Konstitucijos 115 straipsnį teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka, kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, taip pat kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai. Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose nustatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Teisėjo elgesys, susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, taip pat jo veikla, nesusijusi su jo pareigomis, neturi kelti jokių abejonių dėl jo nepriklausomumo ir nešališkumo.

Kita garantija, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį. Jų reputacija turi būti nepriekaištinga.

Tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai ir etiniai reikalavimai. Teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę.

<...>

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijoms taip pat priskirtinas teisėjo ir teismo teisinis statusas. Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį. Teismų praktiką formuoja tik patys teismai, taikydami teisės normas. Žmogaus teises ir laisves teisėjas užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais.

Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, kad „pagal tai, kaip įstatymuose detalizuojamas Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismo nepriklau-

somumas, teisėjų nepriklausomumo garantijas galima sąlygiškai suskirstyti į tris grupes: a) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, b) teisėjo asmens neliečiamumo, c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas“.

Užtikrinant teisėjo įgaliojimų neliečiamumą Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtinta, kad teisėjas gali būti įstatymo nustatyta tvarka atleistas iš pareigų tik Konstitucijoje nurodytais atvejais. Įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi tuo, kad teisėjas, nepaisant to, kokios politinės jėgos yra valdžioje, išlieka nepriklausomas, jis neturi taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos valdžioje.

Garantuojant teisėjo asmens neliečiamumą Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo. Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose numatyta, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Ne mažiau svarbios ir Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo principo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos. Jos reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisėjui socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai. <...>

Pažymėtina, kad atskleisdamas teisėjo ir teismų nepriklausomumo konstitucinio principo turinį Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime konstatavo, jog „bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsینimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą“.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistemos vertinimas leidžia teigti, kad jos tarpusavyje yra glaudžiai susijusios. Teisėjo ir teismų nepriklausomumo apskritai negalima vertinti pagal kokį nors vieną, kad ir labai reikšmingą, požymį, todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės, nebus garantuota teisės viršenybė.

Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtųsi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teisės ir orumą. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra nedalomas. Įstatymu reguliuojant teismų veiklą negalima sudaryti prielaidų paneigti Konstitucijos 5 ir kituose straipsniuose įtvirtintą Teismo, kaip savarankiškos ir visavertės valstybės valdžios, sampratą. Kitaip nebūtų garantuota Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių apsauga.

<...>

<...> įstatymais nustatant teisėjų paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų tvarką, t. y. reglamentuojant jų profesinės karjeros klausimus, negalima pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

<...>

Įstatyme nustatyta teisėjų skyrimo procedūra, kaip minėta, neturi pažeisti teisminės valdžios nepriklausomumo. Kartu ši procedūra negali pažeisti ir Konstitucijos 5 straipsnyje nustatytos valstybės valdžių <...> pusiausvyros.

<...>

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas.

<...>

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas apima ir teismų organizacinį savarankiškumą. Jokia vykdomosios valdžios institucija ar pareigūnas negali kištis į teismo funkcijų vykdymą ar organizuoti teismų vidaus darbo. Teismų veikla, kaip minėta šiame nutarime, nėra ir negali būti kokiai nors ministerijai priskirta valdymo sritis.

<...>

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas. Pagal Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalį valstybės valdžios institucijoms ir pareigūnams draudžiama kištis į teisėjo ir teismo veiklą. Taigi šių normų paskirtis – apsaugoti teisėją ir teismą, įgyvendinančius teisingumo funkciją.

<...>

<...> tinkamas teisėjų pasirengimas, jų žinių gilinimas, kvalifikacijos kėlimas – svarbi teismų tinkamos veiklos užtikrinimo prielaida. Teisingumo ministerijai įstatymu gali būti nustatyta funkcija sudaryti sąlygas teisėjams kelti savo kvalifikaciją, todėl jai gali būti nustatyti įgaliojimai, reikalingi teisėjų nuosekliam mokymui organizuoti ir koordinuoti.

Privalomų mokymo formų nustatymas sietinas su teisėjams keliamais ypatingais profesiniais reikalavimais. Visi teisėjai turi turėti vienodas galimybes tobulintis ir kelti savo kvalifikaciją. Teisingumo ministerijos įgaliojimai organizuoti ir koordinuoti teisėjų mokymą suponuoją šios ministerijos pareigą užtikrinti teisėjams vienodas sąlygas gilinti savo žinias. Vadinasi, Teisingumo ministerijai, kuriai nustatyti įgaliojimai organizuoti ir koordinuoti nuoseklų teisėjų mokymą, gali būti priskirti ir įgaliojimai nustatyti visiems teisėjams vienodas privalomo mokymo formas. <...>

<...>

<...> Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos arba kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Jis taip pat negali gauti jokio atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą. Šių Konstitucijos normų paskirtis – užtikrinti teismų nepriklausomumą ir nešališkumą.

Teisėjo delegavimas reiškia, kad jis tam tikrą laiką eina kitas – ne teisėjo – pareigas vykdomosios valdžios institucijoje. Tačiau iš Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalies nuostatų kyla, jog teisėją deleguoti į vykdomosios valdžios struktūras draudžiama. Pagal Konstituciją Respublikos Prezidentas neturi įgaliojimų deleguoti teisėją į Teisingumo ministerijos ir Teismų departamento struktūras. Konstitucijoje taip pat nenumatyta galimybė kokiam nors laikui sustabdyti teisėjo įgaliojimus.

<...>

Teismų organizacinis savarankiškumas, teisminės valdžios savireguliacija ir savivalda yra Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo elementai. <...> teismų veikla nėra teisingumo ministro valdymo sritis, todėl jo kompetencijai negali būti priskirti įgaliojimai dalyvauti sudarant Teisėjų garbės teismą. Antraip būtų paneigta Teisėjų garbės teismo, kaip teisminės valdžios savivaldos ir savireguliacijos instituto, samprata.

<...>

Teisėjui keliami ypatingi reikalavimai. Vykdydamas teisingumą, jis turi būti nešališkas, nepriklausomas ir remtis tik Konstitucija ir įstatymu. Jis privalo veikti taip, kad nebūtų pažeidžiami teisingumo principai. Teisėjas privalo nepasiduoti valdžios institucijų ar pareigūnų, visuomeninių organizacijų ar atskirų piliečių įtakai. Teisėjo elgesys turi būti nepriekaištingas. Tokie reikalavimai teisėjui yra būtini, nes jie padeda užtikrinti žmogaus teisę į teisminę gynybą. Šių reikalavimų laikymasis garantuoja deramą teisingumo vykdymą.

<...>

<...> Tokio teikimo [nušalinti teisėją, kuriam iškelta drausmės byla, nuo teisėjo pareigų] teisė atsizvelgiant į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies nuostatas gali būti nustatyta specialiai teisėjų institucijai, bet ne vykdomosios valdžios institucijai ar pareigūnui.

Kartu pažymėtina, kad toks <...> vertinimas nepaneigia įstatymų leidėjo teisės nustatyti teisingumo ministro įgaliojimus inicijuoti drausmės bylos iškėlimą teisėjui.

<...>

<...> Įstatyminis reguliavimas, pagal kurį finansinius asignavimus konkreitiems teismams skiria ne Seimas, įstatymu tvirtindamas valstybės biudžetą, o vykdomosios valdžios institucijos ar pareigūnai, nesiderina su Konstitucijoje nustatytu vykdomosios ir teisminės valdžios atskyrimo, šių valdžių savarankiškumo ir tarpusavio nepriklausomumo principais, sudaro vykdomajai valdžiai galimybę daryti įtaką teismų veiklai. Konstitucinis Teismas pažymi, kad teismų nepriklausomumo principas

apima ir teismų finansavimo nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios. Šį principą galima užtikrinti įstatymų normose įtvirtinus nuostatą, kad valstybės biudžete būtų nustatoma ir tai, kiek lėšų skiriama kiekvienam teismui, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos vykdyti teisingumą.

Teismų finansinio aprūpinimo organizavimo srityje teisingumo ministro kompetencijai gali būti priskirti įgaliojimai rengiant valstybės biudžeto projektą, taip pat svarstant jį Seime.

<...>

<...> pagal Konstituciją teismai – savarankiška ir nepriklausoma valdžia. Ši konstitucinė nuostata reiškia, kad teisėjas neprivalo jokiai valstybės institucijai ar pareigūnams pasiaiškinti dėl savo nagrinėjamų bylų, neprivalo nagrinėjamų bylų pateikti kam nors susipažinti, išskyrus atvejus, numatytus proceso įstatymuose. Teisėjo sprendimus proceso įstatymuose nustatyta tvarka gali peržiūrėti ir pakeisti ar panaikinti tik aukštesnės pakopos teismas. Kaip minėta, teismų veikla nėra ir negali būti Teisingumo ministerijai ar kuriai nors kitai vykdomosios valdžios institucijai priskirta valdymo sritis, todėl nėra jokio konstitucinio pagrindo nustatyti teisingumo ministro įgaliojimus kontroliuoti teismų ir teisėjų administracinę veiklą. Teisingumo ministras juo labiau negali kontroliuoti bylos eigos. Pažymėtina, kad kitos valstybės valdžios institucijos ir pareigūnai gali kreiptis į atitinkamo teismo pirmininką prašydami pateikti duomenis, būtinus tinkamoms teismo darbo sąlygoms užtikrinti. Tačiau šios valstybės institucijos ir pareigūnai neturi teisės tiesiogiai ar netiesiogiai kontroliuoti teisėjo veiksmų jam nagrinėjant konkrečias bylas.

Teismų finansavimo nepriklausomumas nuo vykdomosios valdžios

Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas [1999 m. gruodžio 21 d. nutarime] konstatavo, kad „teismų nepriklausomumo principas apima ir teismų finansavimo nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios. Šį principą galima užtikrinti įstatymų normose įtvirtinus nuostatą, jog valstybės biudžete būtų nustatoma ir tai, kiek lėšų skiriama kiekvienam teismui, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos vykdyti teisingumą“.

Nurodytos <...> nuostatos reiškia, kad valstybės biudžete turi būti nustatomi asignavimai kiekvienam konkrečiam teismui. Šios lėšos kiekvienam konkrečiam teismui turi būti skiriamos tiesiogiai, o ne per Teisingumo ministeriją. Nutarimo nuostata, jog valstybės biudžete turi būti nustatoma, kiek lėšų turi būti skiriama kiekvienam teismui, reiškia ir tai, kad teisingumo ministras (ministerija) nėra teismams skirtų asignavimų valdytojas, todėl jis negali nustatyti, kaip turėtų būti naudojamos teismams skirtos valstybės biudžeto lėšos.

Nutarimo nuostata, kad valstybės biudžete turi būti nustatoma, kiek lėšų turi būti skiriama kiekvienam teismui, nereiškia, jog valstybės biudžete negali būti atskirai nustatoma, kiek lėšų skiriama konkrečioms visos teismų sistemos aprūpinimo programoms įgyvendinti.

Valstybės biudžete visos teismų sistemos aprūpinimo programai numatytų asignavimų valdytojai gali būti subjektai, kurie bus nurodyti įstatyme, taip pat ir teisingumo ministras, tačiau šie subjektai negali tvarkyti kiekvienam teismui valstybės biudžete atskirai numatytų lėšų.

Nutarime konstatuota, kad teismų finansinio aprūpinimo organizavimo srityje teisingumo ministro kompetencijai gali būti priskirti įgaliojimai rengiant valstybės biudžeto projektą, taip pat svarstant jį Seime. Ši <...> nuostata suponuoja tai, jog teisingumo ministras, siekdamas, kad valstybės biudžeto projekte būtų numatyta pakankamai lėšų tinkamai teismų veiklai užtikrinti, turi teisę gauti iš teismų pirmininkų duomenis apie teismų poreikius.

Teisėjų institucijų finansavimas

Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas

<...> visais atvejais įstatymų pagrindu įsteigta ir veikianti savarankiška teisėjų institucija turi būti finansuojama iš valstybės biudžeto.

Teisėjas negali būti deleguotas į vykdomosios valdžios institucijas

Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas

<...> po to, kai Konstitucinio Teismo nutarimu [įstatymo nuostata], numatanti teisėjo delegavimą į vykdomosios valdžios institucijas, buvo pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai, tolesnis

deleguoto teisėjo darbas Teisingumo ministerijoje ar Teismų departamente prie Teisingumo ministerijos neatitinka Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalies ir Konstitucijoje numatyto teisėjo statuso.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių garantijų apsauga (Konstitucijos 109 straipsnis, 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas, [1999 m. gruodžio 21 d. nutarime] interpretuodamas konstitucinį teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą, konstatavo, kad teisėjo atlyginimo bei kitų socialinių garantijų apsauga yra viena šio principo užtikrinimo garantijų. Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Nutarime konstatuota, kad bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsینimasis į teisėjo ir teismų nepriklausomumą.

Nurodyta <...> nuostata reiškia, kad siekiant užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių draudžiami bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas teisėjo darbo teisme metu. Tai imperatyvas, kurį pažeidus sudaromos prielaidos padaryti teisminę valdžią priklausomą nuo politinės konjunkūros. Šios nuostatos imperatyvumas kyla iš Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, iš Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje įsakmiai įtvirtinto draudimo teisėjams per visą savo profesinės karjeros laikotarpį gauti kitą atlyginimą (išskyrus atlyginimą už kūrybinę ar pedagoginę veiklą), iš <...> profesinio, o ne politinio teisminės valdžios pobūdžio.

Nutarime konstatuota, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas įtvirtintas demokratinėse valstybių konstitucijose, tarptautiniuose aktuose. Konstitucijos apsauga taip pat apima teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijų apsaugą. <...>

<...>

Konstitucinis Teismas <...> yra konstatavęs, kad teisėjo socialinės garantijos negali būti mažinamos.

Teisėjo atlyginimo samprata

Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas

[Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime] vartojama sąvoka „teisėjo atlyginimas“ apima visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis, 109 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas

Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalies nuostatos yra susijusios su kitų Konstitucijos straipsnių nuostatomis, visų pirma su asmens, kaltinamo padarius nusikaltimą, teise, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas (Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis), taip pat su teisėjo ir teismų nepriklausomumu vykdam teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Socialinis teismo vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos teisės įgyvendinimą, apsaugoti žmogaus teises ir laisves, garantuoti teisės viršenybę. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Kartu tai yra viena iš svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos žmogaus teisės turėti bešališką ginčo arbitrą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai).

Asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia ir tai, jog asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teisėjas, nagrinėjantis bylą, turi būti neutralus. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga.

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas, taip pat asmens konstitucinė teisė, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir nešališkas teismas, supuoja valstybės pareigą nustatyti teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijas.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas, gali būti užtikrinamas įvairiomis priemonėmis. Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas užtikrinamas įstatymais įtvirtinant jų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjo socialines (materiasines) garantijas.

Teisėjo ir teismų nešališkumas užtikrinamas nustatant draudimus ir apribojimus teisėjams nagrinėti bylas, jeigu yra aplinkybės, keliančios abejonių dėl teisėjo nešališkumo.

Siekiant užtikrinti teisėjo ir teismų nešališkumą, jų nepriklausomumą, įstatymais taip pat gali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris šalintų prielaidas, galinčias sukelti abejonių dėl teisėjo ir teismų nešališkumo. Prielaidos kilti minėtoms abejonėms gali atsirasti ir tais atvejais, kai advokatas atstovauja arba gina teisme, kuriame jis dirbo teisėju, jeigu nuo darbo teisme pabaigos nepraėjo tam tikras laikas, taip pat kai advokatas atstovauja arba gina teisme, kuriame teisėjais dirba jo sutuoktinis (buvęs sutuoktinis), vaikai (įvaikiai), tėvai (įtėviai), broliai, seserys (įbroliai, įseserės), pusbroliai, pusseserės, senoliai ar vaikaičiai. Vien dėl to, kad advokatas anksčiau buvo šio teismo teisėjas ir turėjo ryšių su kitais teisėjais, taip pat dėl to, kad advokatas yra susijęs su kuriuo nors teisėju anksčiau minėtais giminystės ryšiais ar yra (buvo) teisėjo sutuoktinis, gali susidaryti prielaidos kilti abejonėms dėl teismo nešališkumo.

<...>

Pažymėtina, kad nors įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti įvairių teisinį reguliavimą, kuris yra būtinas užtikrinant teisėjo ir teismų nešališkumą, tačiau tai gali būti daroma nepažeidžiant Konstitucijoje įtvirtintų principų ir reikalavimų, taip pat ir Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos asmens teisės į gynybą, kaip ir teisės turėti advokatą.

Draudimas kištis į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas

Konstitucijos 114 straipsnio nuostatos yra tiesiogiai susijusios su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, jose šis principas sukonkretinamas.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą. Konstitucijos 109 straipsnio 2 ir 3 dalyse nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Taigi teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų.

Analizuojant teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą būtina pažymėti, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nepriklausomą ir nešališką ginčo arbitrą. Visos valstybinės valdžios institucijos privalo gerbti ir užtikrinti šią Konstitucijoje garantuotą asmens teisę. Į šią aplinkybę būtina atsižvelgti vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijas.

Teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas nustatant teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas, įtvirtinant teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1996 m. balandžio 18 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas).

<...>

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas reiškia, kad įstatymų leidėjui tenka pareiga nustatyti tokią visumą teisėjo ir teismų nepriklausomumą užtikrinančių ga-

rantijų, kurios užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimą, neleistų kištis į teisėjo ar teismo veiklą įgyvendinant teisingumą.

Konstitucijoje įtvirtinta specifinė teismo funkcija, teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas lemia ir teisėjo teisinį statusą. Pažymėtina, kad teisminė valdžia yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu. „Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį. Teismų praktiką formuoja tik patys teismai, taikydami teisės normas. Žmogaus teises ir laisves teisėjas užtikrina tuo, kad vykdo teisingumą remdamasis Konstitucija ir įstatymais“ (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Konstitucinis Teismas 1995 m. gruodžio 6 d. ir 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimuose konstatavo, kad „pagal tai, kaip įstatymuose detalizuojamas Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas teisėjo ir teismo nepriklausomumas, teisėjų nepriklausomumo garantijas galima sąlygiškai suskirstyti į tris grupes: a) teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, b) teisėjo asmens neliečiamumo, c) teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas“. Šios garantijos yra tarpusavyje glaudžiai susijusios, todėl visuotinai pripažįstama, jog pažeidus kurią nors iš teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, kiltų pavojus, kad nebus užtikrinamos žmogaus teisės ir laisvės.

<...>

Nei teisinės valstybės principas, nei valdžių padalijimas, nei teisėjo ar teismų nepriklausomumas nėra savitiksliai dalykai. Jų prasmingumą atskleidžia žmogaus teisių apsauga, socialinės santarvės užtikrinimas ir visuomenėje išskylančių konfliktų teisinis sprendimas. Teisėjas nagrinėja bylas, kuriose susiduria darbuotojo ir darbdavio, piliečio ir pareigūno, komercine ūkine veikla užsiimančio subjekto ir vartotojo, asmens ir valstybės interesai. Ypač svarbu laiduoti nešališką teisminę gynybą nuo neteisėtų valdžios institucijų ir pareigūnų veiksmų. Tai dar kartą patvirtina teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų svarbą.

Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų sistema nesudaro jokių prielaidų, kuriomis prisidengdamas teisėjas galėtų vengti tinkamai atlikti savo pareigas, aplaidžiai nagrinėtų bylas, neetiškai elgtųsi su byloje dalyvaujančiais asmenimis, pažeistų žmogaus teises ir orumą. Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių garantijų apsauga (Konstitucijos 109 straipsnis, 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

<...> demokratinėse valstybėse pripažįstama, kad teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas ir saugus dėl savo ateities. Valstybei tenka pareiga nustatyti tokį teisėjo atlyginimą, kuris atitiktų teisminės valdžios ir teisėjo statusą, vykdomas funkcijas ir atsakomybę. Teisėjo atlyginimo apsauga – viena iš teisėjo nepriklausomumo garantijų. <...>

Teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo siekiant teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, juridinių ir fizinių asmenų įtakos. Pažymėtina, kad teisėjo nepriklausomumas užtikrinamas ir kitu aspektu: Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje yra įsakmiai įtvirtintas draudimas teisėjams per visą savo profesinės karjeros laiką gauti kitą atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę ar pedagoginę veiklą.

Iš Konstitucijos 109 straipsnio kylantį reikalavimą užtikrinti teisėjų nepriklausomumą Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs ne vienoje byloje. Konstitucinis Teismas dar 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimuose, 2000 m. sausio 12 d. sprendime, interpretuodamas konstitucinį teisėjo ir teismų nepriklausomumo principą, yra konstatavęs, kad teisėjo atlyginimo bei kitų

socialinių garantijų apsauga yra viena iš šio principo užtikrinimo garantijų. Taigi pagal Konstituciją, siekiant užtikrinti teisėjo nepriklausomumą, draudžiama mažinti teisėjų atlyginimą, kol teisėjas eina tas pareigas, taip pat mažinti nustatytas socialines garantijas.

<...>

Pažeidus konstitucinį teisėjo ir teismų nepriklausomumo imperatyvą sudaromos prielaidos padaryti teisminę valdžią priklausomą nuo politinės konjunktūros. Pažymėtina, kad teisėjų atlyginimų dydžio ir socialinių garantijų apimties manipuliacijos būdingos nedemokratinėms valstybėms praktikai. Demokratinėse teisinėse valstybėse yra negalimas teisinis reguliavimas, kuriuo būtų pažeidžiamas šalies konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas.

<...>

Konstitucinis Teismas pažymi, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas bei jo garantijų apsauga kyla ne iš įstatymo, bet iš Konstitucijos. Konstitucijos normų galiojimas ir tiesioginis jų taikymas negali būti saistomas kokių nors sąlygų, išskyrus pačioje Konstitucijoje nustatytas sąlygas. Pagal Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalį valdžios galias riboja Konstitucija. Seimas, įstatymu nustatydamas teisėjų atlyginimus, turi atsižvelgti į teisminės valdžios bei teisėjo konstitucinį statusą ir negali paneigti iki šio įstatymo priėmimo buvusių teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijų, taip pat teisėjų iki tol gauto atlyginimo dydžio.

<...>

Konstitucinis Teismas, dar 1995 m. gruodžio 6 d. nutarime analizuodamas Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo garantijas, yra pažymėjęs, kad bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuojami kaip kėsinimasis į teisėjo ar teismų nepriklausomumą. Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime vėl buvo pabrėžta šios taisyklės reikšmė užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą. Šios taisyklės turinys buvo aiškinamas Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendime.

Teisėjo atlyginimas (Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalį teisėjo gaunamas atlyginimas įvardijamas sąvoka „teisėjo atlyginimas“. Ginčijamose [įstatymo] nuostatose teisėjus sugretinus su valstybės politikais ir kitais valstybės pareigūnais vartojama kitokia sąvoka – „teisėjų <...> darbo užmokestis“. Toks neko- rektiškas sąvokos vartojimas [įstatyme] gali būti traktuojamas kaip viena iš prielaidų paneigti Konstitucijoje įtvirtintą teisėjo atlyginimo specifiką ir apsaugą. Įstatymų leidėjui tenka pareiga teisėjų gaunamą atlyginimą įstatyme įvardyti vartojant Konstitucijoje nurodytą sąvoką „teisėjo atlyginimas“.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu (Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 113 straipsnyje 1 dalyje yra įtvirtintas teisėjo pareigų nesuderinamumas su jokiais kitomis renkamomis ar skiriamomis pareigomis, su darbu verslo, komercijos ir kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Teisėjas gali gauti tik teisėjo atlyginimą, mokamą iš valstybės biudžeto. Jokio kito atlyginimo, išskyrus užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą, jis negali gauti.

Teisėjo pareigų nesuderinamumą su kitomis pareigomis ar kitu darbu lemia ypatinga teisėjo, taip pat teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, teisinė padėtis. Nustatytu draudimu siekiama užtikrinti teisėjų nepriklausomumą ir nešališkumą – būtinas teisingumo įgyvendinimo sąlygas. Kartu pažymėtina, kad teisėjų pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu suponuoja ir valstybės pareigą nustatyti teisėjo orumą bei profesinį statusą atitinkantį atlyginimą ir socialines garantijas.

Draudimas kištis į teisėjo ar teismo veiklą (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas

Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta: „Valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų ar piliečių kišimasis į teisėjo ar teismo veiklą draudžiamas ir užtraukia įstatymo numatytą atsakomybę.“

Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu draudimu kištis į teisėjo ar teismo veiklą siekiama užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą. Teismas gali vykdyti teisingumą tik tuo atveju, kai teisėjas gali spręsti bylą nešališkai, atsižvelgdamas į bylos aplinkybes ir įstatymo reikalavimus. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms ne tik draudžiama daryti įtaką teisėjui ir teismams – joms taip pat tenka pareiga užtikrinti teisėjo ir teismų nepriklausomumą.

<...>

<...> Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje ir 114 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos normos yra glaudžiai susijusios.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo pareigų nesuderinamumas su kitomis pareigomis ar darbu (Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisėjas negali užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiose privačiose įstaigose ar įmonėse. Jis taip pat negali gauti jokio kito atlyginimo, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą.“

<...>

Taigi pagal Konstituciją tas pats asmuo tuo pat metu negali būti ir teisėju, ir savivaldybės tarybos nariu.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – teisėjo imunitetas (Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas

Viena iš Konstitucijoje įtvirtintų teisėjų nepriklausomumo garantijų yra teisėjų imunitetas. Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas negali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, suimtas, negali būti kitaip suvaržyta jo laisvė be Seimo, o tarp Seimo sesijų – be Respublikos Prezidento sutikimo.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 109 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnyje nustatyta:

„Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.

Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.

Teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.

Teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu.“

Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą. Teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybinės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas). Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo nutarimuose ne kartą yra pabrėžęs teisminės valdžios nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, teisminės valdžios visavertiškumą. Antai Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatuota, kad teisminės valdžios visavertiškumas ir jos nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, apimančią ir teismų darbo organizavimą, ir teisėjų profesinio korpuso veiklą; užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios; teismų veikla

nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai; tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismo organizacinę, o kartu ir teisėjo procesinę savarankiškumą; teismų administravimas turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas realus teisėjų nepriklausomumas. Šie konstituciniai imperatyvai lemia tai, kad įstatymu gali ir turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, pagal kurį tam tikros valstybės institucijos, užtikrinančios nepriklausomą teismų administravimą, būtų įsteigtos prie teisminės valdžios.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Aiškindamas šią Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies nuostatą, Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatavo: „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas“, ji yra „atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą“.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. ir kituose nutarimuose) yra atskleisti įvairūs iš Konstitucijos kylančio teisėjo ir teismų nepriklausomumo aspektai.

<...> teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai). Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra būtina asmens teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Kartu tai yra ne privilegija, o viena iš svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d. nutarimai). Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai). Teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai).

<...> svarbus teisėjo ir teismo nepriklausomumo baudžiamajame procese aspektas – teismo savarankiškumas sprendžiant visus su nagrinėjama byla susijusius klausimus. Tik pats teismas sprendžia, kaip jam reikėtų nagrinėti baudžiamąją bylą. Teismas yra savarankiškas per visą baudžiamąjį procesą nagrinėdamas baudžiamąją bylą. Teismo nepriklausomumo požiūriu tai, kad teismas vadovaujasi atitinkamomis BPK normomis, savaime nereiškia jo nepriklausomumo paneigimo. Kaip yra pažymėjęs Konstitucinis Teismas, konstitucinė teisė į teisingą teismą *inter alia* reiškia ir tai, kad teismo proceso metu turi būti laikomasi baudžiamojo proceso teisės principų ir normų (Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijos

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas įpareigoja įstatymų leidėją nustatyti tokias teisėjo ir teismo nepriklausomumą užtikrinančias garantijas, kurios užtikrintų teismo nešališkumą priimant sprendimą, neleistų kištis į teisėjo ir teismo veiklą įgyvendinant teisingumą. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas nustatius teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo, teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas, įtvirtinus teisminės valdžios savivaldą, teismų finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą, kad visos šios garantijos yra glaudžiai tarpusavyje susijusios, todėl pažeidus bet kurią iš teismo ir teisėjo nepriklausomumo garantijų gali būti pakenkta teisingumo įgyvendinimui, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimui (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai). Teisėjo socialinio (materialinio) pobūdžio garantijų apsauga yra viena iš konstitucinio teisėjų ir teismų nepriklausomumo principo

užtikrinimo garantijų. Todėl bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas traktuotini kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas).

Teismų finansavimo ir teisėjų atlyginimų mažinimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Teismų įstatymo <...> nuostata „kai iš esmės pablogėja valstybės ekonominė ir finansinė būklė“ aiškintina kaip reiškianti esminį valstybės ekonominės ir finansinės būklės pakitimą, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonominės krizės, gaivalinės nelaimės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis. Tokiais atvejais valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti, tai gi ir teismų materialiniams bei finansiniams poreikiams užtikrinti, dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų. Esant tokioms aplinkybėms įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą, pagal kurį nustatyti atlyginimai įvairiems asmenims, ir įtvirtinti tiems asmenims mažiau palankų atlyginimų teisinį reguliavimą, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Tačiau ir tokiais atvejais įstatymų leidėjas turi išlaikyti pusiausvyrą tarp asmenų, kuriems nustatomas mažiau palankus teisinis reguliavimas, teisų bei teisėtų interesų ir visuomenės bei valstybės interesų, t. y. paisyti proporcingumo principo reikalavimų.

Pažymėtina, kad esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai paprastai turėtų būti peržiūrimas ir mažinamas visų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų biudžetinis finansavimas, taip pat įvairių iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų finansuojamų sričių finansavimas. Jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai nebūtų galima mažinti tik teismų finansavimo, mažinti tik teisėjų atlyginimų, tai reikštų, kad teismai yra nepagrįstai išskiriami iš kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, o teisėjai – iš kitų asmenų, dalyvaujančių vykdant atitinkamą valstybės valdžios institucijų įgaliojimus. Tokios teismų (teisėjų) išskirtinės padėties įtvirtinimas neatitiktų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės bei teisingumo imperatyvų reikalavimų.

Kartu pagrįstina, kad bloginti įstatymų numatytas finansines ir materialines technines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimą galima tik įstatymu, kad tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tokiu atlyginimo mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumo. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta.

Teisėjo atlyginimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> kaip savo 2001 m. liepos 12 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje teisėjo gaunamas atlyginimas įvardijamas kaip „teisėjo atlyginimas“, tačiau įstatymuose teisėjus sugretinus su valstybės politikais ir kitais valstybės pareigūnais vartojama kitokia sąvoka – „teisėjų darbo užmokestis“, toks sąvokos vartojimas yra nekorektiškas ir gali būti traktuojamas kaip viena iš prielaidų paneigti Konstitucijoje įtvirtintą teisėjo atlyginimo specifiką ir apsaugą, todėl įstatymų leidėjui tenka pareiga teisėjų gaunamą atlyginimą įstatyme įvardyti vartojant Konstitucijoje nurodytą sąvoką „teisėjo atlyginimas“.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Pažymėtina ir tai, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas nėra savitiksliis da-

lykas – tai yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga: teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje (*inter alia* 109 straipsnio 2 dalyje, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1997 m. spalio 1 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2001 m. vasario 12 d., 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. kovo 4 d., 2004 m. rugpjūčio 17 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Teisėjų vienodo teisinio statuso principas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Kita vertus, teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad teisėjų materialinės bei socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesu- sijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę).

Teisminės valdžios savarankiškumas ir nepriklausomumas nuo kitų valstybės valdžių

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Igyvendinti savo konstitucinę priedermę ir funkciją vykdyti teisingumą teisminė valdžia gali tik būdama savarankiška, nepriklausoma nuo kitų valstybės valdžių – įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios, kurios yra formuojamos politiniu pagrindu. Jei teisminė valdžia nebūtų savarankiška, nepriklausoma nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių, ji nebūtų visavertė. Teisminės valdžios savarankiškumą, nepriklausomumą nuo kitų valstybės valdžių lemia ir tai, kad ji, kitaip nei kitos valstybės valdžios, yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas savo aktuose (*inter alia* 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimuose) yra ne kartą konstatavęs: teisminės valdžios visavertiškumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, apimančią *inter alia* teismų darbo organizavimą, teisėjų profesinio korpuso veiklą; užtikrinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą ypač svarbu aiškiai atriboti teismų veiklą nuo vykdomosios valdžios; teismų veikla nėra ir negali būti laikoma valdymo sritimi, priskirta kuriai nors vykdomosios valdžios institucijai; iš teisėjo negali būti reikalaujama vykdyti kokios nors politikos krypties; tik nepriklausoma teismų institucinė sistema gali laiduoti teismų organizacinį savarankiškumą, kartu ir teisėjo procesinį savarankiškumą – būtiną nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygą; teismų administravimas turi būti organizuojamas taip, kad nebūtų pažeidžiamas tikrasis teisėjų nepriklausomumas.

Taip pat paminėtina, jog nurodyti konstituciniai imperatyvai lemia tai, kad įstatymu gali ir turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad tam tikros valstybės institucijos, užtikrinančios nepriklausomą teismų administravimą, būtų sudarytos prie teisminės valdžios (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas).

Teismų nepavaldumas aukštesnės instancijos teismams

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatavęs, kad „iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip hierarchinės, nes nė vienas žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismas nėra administraciniu arba organizaciniu atžvilgiu ar kaip nors kitaip pavaldus jokiam aukštesnės instancijos teismui: pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismai nėra pavaldūs nei apeliacinės, nei kasacinės instancijos bendrosios kompetencijos teismams, o Lietuvos apeliacinis teismas nėra pavaldus Lietuvos Aukš-

čiausiajam Teismui“. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota: „Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti ir kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą; nors <...> pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema, aiškinimas, taip pat tuo kitokiu šių Konstitucijos nuostatų aiškinimu grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (ar jų teisėjams) priiimti Konstitucijoje jiems nenumatytas funkcijas, Konstitucijoje nenustatytus įgaliojimus, paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą, pažeistų Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, šio straipsnio 3 dalies nuostatą, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo.“

Teisminės valdžios savivalda

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivalda suponuoja ir tai, kad joks pavienis šios valdžios pareigūnas negali būti traktuojamas kaip visos teisminės valdžios vadovas ar atstovas santykiuose su kitomis valstybės valdžiomis, jokia teisėjų (teisminės valdžios) institucija negali būti traktuojama kaip visai teisminei valdžiai vadovaujanti institucija. <...> savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją apskritai negali būti pernelyg centralizuota; jeigu teisminė valdžia būtų itin centralizuota, juo labiau jeigu joje įsigalėtų vienvaldystė, būtų iš esmės paneigta jos savivalda ir galėtų kilti grėsmė teisėjo ir teismų nepriklausomumui sprendžiant bylas, t. y. vykdam teisingumą. Kuriant Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucijų sistemą, šito būtina vengti.

Teisminės valdžios ir kitų valstybės valdžių sąveika

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Teisminės valdžios savarankiškumas, nepriklausomumas nereiškia, kad ji ir kitos valstybės valdžios – įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji – negali bendradarbiauti. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įgyvendinant bendruosius valstybės uždavinius, vykdam jos bendrąsias funkcijas tarp valstybės institucijų yra tarpfunkcinė partnerystė, taip pat tarpusavio kontrolė ir atsvara (Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai).

Pabrėžtina, kad valstybės valdžių sąveika negali būti traktuojama kaip jų priešprieša ar konkurencija, vadinasi, ir stabdžiai bei atsvaros, kuriuos teisminė valdžia (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip valdžių priešpriešos mechanizmai. Konstitucijoje įtvirtintą valstybės valdžių sąveikos modelį apibūdina ir valstybės valdžių (jų institucijų) tarpusavio kontrolė bei atsvara, neleidžianti vienai valstybės valdžiai dominuoti kitos (kitų) atžvilgiu, ir jų bendradarbiavimas, žinoma, neperžengiant Konstitucijos nustatytų ribų – neišterpiant į kitos valstybės valdžios įgaliojimų vykdymą.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo turi būti paisoma ir reguliuojant santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo turi būti paisoma ir įstatymais nustatant teisėjų paskyrimo, paaukštinimo (t. y. paskyrimo aukštesnės grandies teismo teisėju atleidus iš ankstesnių pareigų arba paskyrimo į vadovaujančias ar aukštesnes vadovaujančias pareigas tame pačiame teisme), perkėlimo (darbo vietos keitimo) ar atleidimo iš pareigų tvarką, reguliuojant kitus santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų.

<...> Įstatymais ir kitais teisės aktais reguliuojant santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų, negalima paneigti [Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje] nurodytos specialios teisėjų institucijos kompetencijos, konstitucinės prigimties ir paskirties.

Teisminės valdžios savireguliacija ir savivalda

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> teisminės valdžios savireguliacija ir savivalda apima ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos dalyvavimą formuojant teisėjų korpusą. Konstitucinis Teismas savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas“. Įstatymais ir kitais teisės aktais reguliuojant santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų, negalima paneigti nurodytos specialios teisėjų institucijos kompetencijos, konstitucinės prigimties ir paskirties.

Kartu pabrėžtina, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo ir teismų nepriklausomumas nesudaro jokių priedaidų teisėjui vengti tinkamai atlikti savo pareigas, o teismams – teisingumą vykdyti taip, kaip reikalauja Konstitucija. Iš Konstitucijos kylanti teisminės valdžios savireguliacija ir savivalda, *inter alia* Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai formuojant teisėjų korpusą, negali būti dingstis ignoruoti Konstitucijoje ir jai neprieštaraujančiuose įstatymuose įtvirtintus kitų valstybės valdžių (jų institucijų) įgaliojimus šioje srityje, sudaryti priedaidas nepaisyti konstituciškai pagrįsto ir Konstitucijos ginamo visuomenės intereso, kad teisėjų korpusas būtų formuojamas sąžiningai ir skaidriai, kad asmenys teisėjo darbui būtų parenkami, teisėjai būtų paskiriami, paaukštinami, perkeliama (keičiamos jų darbo vietos) ar atleidžiami iš pareigų vien pagal jų profesinį pasirėngimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą šiai veiklai (teisėjo pareigoms tam tikrame teisme). Konstitucijoje įtvirtinti atsakingo valdymo, teisinės valstybės ir teisingumo principai, kiekvieno asmens teisė į teisingą teismą, kitos Konstitucijos nuostatos suponuoja tai, kad įstatymų leidėjas privalo nustatyti tokią Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos sudarymo tvarką ir tokius jos įgaliojimų vykdymo (darbo organizavimo) pagrindus, kad būtų galima užtikrinti šios specialios teisėjų institucijos (ir jos narių) atskaitomybę ir (jeigu yra įstatyme numatyti pagrindai) atsakomybę už priimtus sprendimus, kad teisminės valdžios savivalda negalėtų virsti nuo bet kokios kontrolės ir atsvarų laisva savivale. Tai nustatydamas įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* nepaneigti teisminės valdžios savarankiškumo, visavertiškumo; jis negali įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija taptų subordinuota įstatymų leidžiamajai ir (arba) vykdomajai valdžiai, t. y. politiniu pagrindu formuojamoms valstybės valdžioms.

Teisėjų nepriklausomumo garantija – įgaliojimų trukmės neliečiamumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Viena iš teisėjo nepriklausomumo, įtvirtinto Konstitucijoje, garantijų yra jo įgaliojimų trukmės garantija (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai). Tik nepriklausomas teismas, taigi tik toks, kurio teisėjams garantuojamas jų įgaliojimų trukmės neliečiamumas, gali būti laikomas vykdančiu teisingumą taip, kaip reikalauja Konstitucija. Teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo garantija yra svarbi dar ir dėl to, kad teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, turi išlikti nepriklausomas ir nesitaikyti prie galimos politinių jėgų kaitos. Atvejai, kada teisėjas gali būti atleistas iš pareigų, ir atleidimo pagrindai yra įtvirtinti Konstitucijos 115 straipsnyje (taip pat Konstitucijos 74 ir 116 straipsniuose, numatančiuose galimybę aukštuosius teisėjus pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka). Pabrėžtina, kad šis teisėjo atleidimo pagrindų sąrašas yra išsamus (baigtinis), jis negali būti pakeistas ar papildytas įstatymu.

<...>

Pažymėtina, jog Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumo principas suponuoja tik tokių teisėjų įgaliojimų trukmės įstatyminių reguliavimą, kad skiriant teisėją jam būtų žinoma, kokia

yra jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus). Taigi teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsimų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra.

Finansinis teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> kaip savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, teismų nepriklausomumo principas apima ir teismų finansavimo nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios; finansinį teismų nepriklausomumą užtikrina toks teisinis reguliavimas, kai lėšos teismų sistemai ir kiekvienam teismui yra skiriamos įstatymu patvirtintame valstybės biudžete; valstybės biudžete turi būti nustatoma, kiek lėšų skiriama kiekvienam teismui, kad būtų sudarytos tinkamos sąlygos vykdyti teisingumą.

Valstybės investicijų programos – vienas iš teismų finansavimo šaltinių. Įstatymų leidėjas, reguliuodamas teismams numatytų valstybės investicijų programų projektų rengimą, pateikimą Vyriausybei, asignavimų valstybės investicijų programoms skyrimą, perskirstymą, kitus su teismams numatytomis valstybės investicijų programomis susijusius santykius, turi tam tikrą diskreciją. Tačiau tai darydamas įstatymų leidėjas negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad kokia nors valstybės valdymo institucija turėtų įgaliojimus sudaryti tokių valstybės investicijų programų projektus ir teikti juos Vyriausybei, jų neaprobavus (t. y. jiems nepritarus) įstatyme numatytai teisminės valdžios savivaldos institucijai, tokio teisinio reguliavimo, kad kuri nors valstybės valdymo institucija be tokio išankstinio aprobavimo turėtų teisę teikti pasiūlymus Vyriausybei dėl asignavimų skyrimo teismams numatytoms valstybės investicijų programoms po to, kai Seimas valstybės biudžete numato lėšas tokioms programoms, taip pat tokio teisinio reguliavimo, kad kokia nors valstybės valdymo institucija be minėto išankstinio aprobavimo turėtų teisę teikti pasiūlymus Vyriausybei dėl paskirtų asignavimų teismams numatytoms valstybės investicijų programoms perskirstymo.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą yra konstatavęs, kad teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą, kuris yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne savitikslis dalykas, bet būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga, ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje (*inter alia* 109 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1997 m. spalio 1 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2000 m. gegužės 8 d., 2001 m. vasario 12 d., 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. kovo 4 d., 2004 m. rugpjūčio 17 d., 2004 m. gruodžio 29 d., 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Teisminės valdžios savarankiškumą, nepriklausomumą nuo kitų valstybės valdžių lemia ir tai, kad ji, kitaip nei kitos valstybės valdžios, yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai).

Teisėjų atlyginimų santykių teisinis reguliavimas (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis, 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformavęs plačią teisminės valdžios doktriną, apimančią ir teisėjų atlyginimo santykių teisiniam reguliavimui skirtas nuostatas. Sąvoka „teisėjų

atlyginimas“ apima visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto (Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d. sprendimas). Pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymu, jų dydžiai, kaip ir teisėjams nustatytos materialinės bei socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą, teisėjų atlyginimai, jiems nustatytos materialinės bei socialinės garantijos gali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę), teisėjo atlyginimas neturi priklausyti nuo jo darbo rezultatų. Pabrėžtina ir tai, kad, kaip savo nutarimuose ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucija draudžia mažinti teisėjų atlyginimus bei socialines garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas yra traktuotini kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas, 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai).

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Aiškindamas Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį, Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimuose konstatavo, kad „Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas“, taip pat kad „toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais“; šis iš Konstitucijos kylantis bendrosios kompetencijos teismų veiklos teisinio reguliavimo imperatyvas yra *mutatis mutandis* taikytinas ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklos teisiniam reguliavimui (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). *De lege ferenda* atžvilgiu pabrėžtina, kad teisėjai (*inter alia* dėl to, kad iš jų negalima reikalauti vykdyti kokios nors politikos krypties) pagal savo pareigas negali būti priskiriami prie valstybės tarnautojų (ar valdininkų) (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai); kitaip nei valstybės tarnautojai, teisėjai ir teismai (Teismas), vykdydami teisingumą, vykdo ir valstybės valdžią (Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis), kuri, beje, vienintelė iš valstybės valdžių yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai). Todėl Konstituciją išties atitiktų toks teisinis reguliavimas, kai visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjų atlyginimų santykiai reglamentuojami būtent Teismų įstatyme (kuris, kaip minėta, yra *expressis verbis* nurodytas Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje).

<...>

Taip pat paminėtina, kad, kaip 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, pagal Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalį teisėjo gaunamas atlyginimas įvardijamas kaip „teisėjo atlyginimas“, tačiau <...> įstatyme <...> „teisėjus sugretinus su valstybės politikais ir kitais valstybės pareigūnais vartojama kitokia sąvoka – „teisėjų darbo užmokestis“; toks nekorektiškas sąvokos vartojimas šiame įstatyme gali būti traktuojamas kaip viena iš priedaidų paneigti Konstitucijoje įtvirtintą teisėjo atlyginimo specifiką ir apsaugą; įstatymų leidėjui tenka pareiga teisėjų gaunamą atlyginimą įstatyme įvardyti vartojant Konstitucijoje nurodytą sąvoką „teisėjo atlyginimas“.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumą lemia teisingumo vykdymo funkcija, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra pabrėžęs ir tai, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne savitiksliis dalykas, bet būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga; tai ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje (*inter alia* 109 straipsnio 2 dalyje, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas yra užtikrinama Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtinant teismų sistemos nepriklausomumą nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios (institucinis nepriklausomumas), įtvirtinant teisėjų procesinį nepriklausomumą, teismų organizacinį savarankiškumą ir savivaldą, teisėjų statusą, teisėjų asmens neliečiamybę, imunitetus, teisėjų įgaliojimų trukmės neliečiamumą, teisėjų socialines (materialines) garantijas, taip pat nustatant draudimą valstybinės valdžios ir valdymo institucijoms, Seimo nariams ir kitiems pareigūnams, politinėms partijoms, politinėms ir visuomeninėms organizacijoms, piliečiams kištis į teisėjo ar teismo veiklą. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jų nešališkumas yra užtikrinama ir kitomis Konstitucijoje bei įstatymuose nustatytais garantijomis.

Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai vykdydami teisingumą turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiai kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Spręsdamas bylas ir priimdamas sprendimus, teisėjas vadovaujasi tik Konstitucija, įstatymais ir teise. Nagrinėjantis bylą teisėjas turi būti neutralus, jis negali būti šališkas.

Asmens konstitucinė teisė, kad jo bylą išnagrinėtų nešališkas teismas, reiškia ir tai, kad asmens bylos negali nagrinėti teisėjas, dėl kurio nešališkumo gali kilti abejonių. Teismo nešališkumas, kaip ir teismo nepriklausomumas, yra esminė žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo garantija, būtina teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga (Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas).

<...>

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas, kaip minėta, užtikrinamas *inter alia* teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo konstitucine garantija.

<...>

Pabrėžtina, jog vien tai, kad Respublikos Prezidentas sprendžia ar dalyvauja sprendžiant klausimus, susijusius su teisėjų karjera, – skiria ir atleidžia apylinkių, apygardų teismų, pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjus; gavęs Seimo pritarimą, skiria ir atleidžia Apeliacinio teismo teisėjus; teikia Seimui skirti ir atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėjus, – nėra pagrindas abejoti teismų ir teisėjų nepriklausomumu nagrinėjant teisėjo atleidimo iš pareigų bylas teisme, kurio teisėjus skiria Respublikos Prezidentas. Jeigu būtų sutikta su <...> argumentais, jog tai, kad apygardų teismų teisėjus skiria ir atleidžia, jų profesinės karjeros klausimus sprendžia Respublikos Prezidentas, yra pagrindas abejoti apygardos teismo nepriklausomumu ir nešališkumu, kai šio teismo nagrinėjamos bylos šalis yra Respublikos Prezidentas, reikėtų konstatuoti, kad Lietuvoje nėra nė vieno teismo, kuris yra nepriklausomas ir kuris gali nešališkai išnagrinėti bylą, kurios šalis yra Respublikos Prezidentas. Akivaizdu, kad toks konstatavimas <...> būtų konstituciškai visiškai nepagrįstas.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> teismų ir teisėjo nepriklausomumas – neatsiejamas teisėjo konstitucinio statuso elementas. Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformulavęs plačią oficialią konstitucinę teisėjo ir teismų nepriklausomumo doktriną, kurioje konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo imperatyvas aiškinamas konstitucinio teisinės valstybės principo (kuris, kaip ne kartą savo aktuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes ir kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija)

kontekste. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas – ne savitiksliis dalykas, bet vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų, būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga. Teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra nedalomas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). <...>

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje taip pat pabrėžiama, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, bet viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Teisėjo nepriklausomumas yra užtikrinamas *inter alia* įtvirtinant teisminės valdžios, kaip visavertės, savivaldą, finansinį ir materialinį techninį aprūpinimą, nustatant teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo (kuriuo siekiama užtikrinti, kad teisėjas, kad ir kokios politinės jėgos būtų valdžioje, išliktų nepriklausomas ir nebūtų verčiamas taikytis prie galimos politinių jėgų kaitos), teisėjo asmens neliečiamumo, teisėjo socialinės (materialinės) garantijos.

Teisėjų atlyginimo ir kitų socialinių garantijų apsauga (Konstitucijos 109 straipsnis, 111 straipsnio 4 dalis, 113 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> kaip savo 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo Konstitucinis Teismas, teisėjas, kuriam tenka pareiga nagrinėti visuomenėje kylančius konfliktus, taip pat ir asmens konfliktus su valstybe, turi būti ne tik aukštos profesinės kvalifikacijos bei nepriekaištingos reputacijos, bet ir materialiai nepriklausomas, saugus dėl savo ateities. Teisėjo atlyginimo ir kitų socialinių (materialinių) garantijų konstitucinės apsaugos imperatyvas kyla iš Konstitucijoje (*inter alia* jos 109 straipsnyje) įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kuriuo siekiama teisingumą vykdančius teisėjus apsaugoti tiek nuo įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžių poveikio, tiek nuo kitų valdžios įstaigų ir pareigūnų, politinių ir visuomeninių organizacijų, komercinių ūkinių struktūrų, kitų juridinių ir fizinių asmenų įtakos. Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime taip pat pažymėjo, kad valstybei tenka pareiga nustatyti tokią teisėjo atlyginimą, kuris atitiktų teisminės valdžios ir teisėjo statusą, vykdomas funkcijas ir atsakomybę.

Iš Konstitucijos kylančios teisėjo nepriklausomumo principo socialinės (materialinės) garantijos (beje, įtvirtintos ir kitų demokratišnių valstybių teisėje, taip pat įvairiuose tarptautiniuose aktuose) reiškia, kad valstybė turi pareigą užtikrinti teisėjui tokią socialinį (materialinį) aprūpinimą, kuris atitiktų teisėjo statusą jam einant pareigas, taip pat pasibaigus teisėjo kadencijai, t. y. įgaliojimų laikui (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas). Pagal Konstituciją teisėjams nustatytos materialinės ir socialinės garantijos turi būti tokios, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Taigi konstatuotina, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokią teisinį reguliavimą, kuris užtikrintų teisėjo ir teismų nepriklausomumą, *inter alia* teisėjo socialines (materialines) garantijas ne tik teisėjui einant pareigas, bet ir nutrūkus jo įgaliojimams. Tai darydamas įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos normų ir principų. Teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams gali būti įvairios, *inter alia* periodiškai mokamos išmokos, taip pat vienkartinės išmokos ir t. t. Tokių garantijų nustatymo konstitucinis pagrindas yra išskirtinis teisėjo konstitucinis statusas, kurį lemia teisingumo vykdymo funkcija, todėl jos gali priklausyti tik nuo su teisėjo konstituciniu statusu susijusių aplinkybių, tačiau negali būti traktuojamos kaip pakeičiančios kitas socialines (materialines) garantijas, kurios buvusiam teisėjui turi būti užtikrinamos kitais pagrindais, taip pat ir tais, kurie yra bendri visiems dirbantiems asmenims. Taip pat pabrėžtina, kad teisėjo socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus jo įgaliojimams turi būti realios, o ne vien nominalios.

<...>

<...> jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutrūkus teisėjo įgaliojimams kaip teisėjo pensija, jis, paisydamas Konstitucijos, gali nustatyti ir atvejus, kai

teisėjo pensija (kuri yra siejama su teisėjo konstituciniu statusu) buvusiam teisėjui yra neskiriama ir (arba) paskirtoji teisėjų valstybinė pensija buvusiam teisėjui nebemokama.

Ypač pabrėžtina, kad visi tokie atvejai turi būti grindžiami Konstitucija; įstatymu nustatant atvejus, kai teisėjo pensija buvusiam teisėjui yra neskiriama, turi būti atsižvelgiama *inter alia* į konstitucinius teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindus. Priešingu atveju būtų nepaisoma konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, suponuojančio teisėjo socialines (materialines) garantijas nutrūkus jo įgaliojimams, būtų pažeistas Konstitucijos 109 straipsnis.

Lygiai taip pat Konstitucijos 109 straipsnis būtų pažeistas, jeigu nebūtų galima konstituciškai pagrįsti, kodėl buvusiam teisėjui yra nebemokama paskirtoji teisėjų valstybinė pensija.

<...> jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutrūkus teisėjo įgaliojimams kaip teisėjo pensija, ši garantija yra ginama ne tik pagal Konstitucijos 109 straipsnį, bet ir pagal Konstitucijos 52 straipsnį.

Pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas; toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, kad tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Šis iš Konstitucijos kylantis bendrosios kompetencijos teismų veiklos teisinio reguliavimo imperatyvas yra *mutatis mutandis* taikytinas ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklos teisiniui reguliavimui (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Kadangi teisėjai (*inter alia* dėl to, kad iš jų negalima reikalauti vykdyti kokios nors politikos krypties) pagal savo pareigas negali būti priskiriami prie valstybės tarnautojų (ar valdininkų) (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas), Konstituciją išties atitiktų toks teisinis reguliavimas, kai visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjų atlyginimų santykiai būtų reglamentuojami būtent Teismų įstatyme (kuris, kaip minėta, yra *expressis verbis* nurodytas Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje); dėl argumentų, analogiškų tiems, dėl kurių visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjų atlyginimų santykiai būtų reglamentuojami būtent Teismų įstatyme, Konstitucinio Teismo teisėjų atlyginimų santykiai reglamentuoti Konstitucinio Teismo įstatyme (kuris pagal Konstitucijos 102 straipsnio 2 dalį nustato Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką) (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Šios nuostatos *mutatis mutandis* taikytinos ir kitoms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms.

Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra nagrinėjęs konstitucinės justicijos bylas, kuriose buvo ginčijama, ar Konstitucijai neprieštarauja įstatymų ir Vyriausybės teisės aktų nuostatos, skirtos kai kurioms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms, būtent teisėjų atlyginimams. Iš Konstitucijos kylantys reikalavimai teisėjų atlyginimų santykių teisiniui reguliavimui (oficialios konstitucinės doktrininės nuostatos, kurios, aiškinant Konstituciją, buvo suformuluotos atitinkamose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose) yra *mutatis mutandis* taikytini ir kitoms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms, kurias lemia konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo principas.

Konstitucinė sąvoka „teisėjo atlyginimas“ apima visas išmokas, mokamas teisėjui iš valstybės biudžeto (Konstitucinio Teismo 2000 m. sausio 12 d., 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimai). Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 113 straipsnio 1 dalyje teisėjo gaunamas atlyginimas yra įvardytas sąvoka „teisėjo atlyginimas“ <...>; įstatymų leidėjui tenka pareiga teisėjų gaunamą atlyginimą įstatyme įvardyti vartojant Konstitucijoje nurodytą sąvoką „teisėjo atlyginimas“ (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas).

Pagal Konstituciją teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi įstatymu, jų dydžiai, kaip ir teisėjams nustatytos materialinės bei socialinės garantijos, turi būti tokie, kad atitiktų teisėjo konstitucinį statusą ir jo orumą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Konstitucija taip pat draudžia mažinti teisėjų atlyginimus bei socialines garantijas; bet kokie mėginimai mažinti teisėjo atlyginimą ar kitas socialines garantijas arba teismų finansavimo ribojimas traktuotini kaip kėsinimasis į teisėjų ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimai, 2000 m. sausio 12 d. sprendimas, 2001 m. liepos 12 d., 2006 m. kovo 28 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Teisėjas kaip ir kiekvienas asmuo, turi teisę ginti savo teises, teisėtus interesus bei teisėtus lūkesčius (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas).

<...>

Pažymėtina, kad teisėjų atlyginimai, dėl kurių esama gana išsamios konstitucinės jurisprudencijos, ir kitos teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, dėl kurių tokios jurisprudencijos esama tik kai kurių fragmentų, yra vienas su kitu susiję dalykai: teisėjų atlyginimai yra teisėjų socialinių (materialinių) garantijų sistemos dalis, todėl jų, kaip Konstitucijoje eksplisitiškai įtvirtinto instituto, apsaugai ir gynimui taikytini tie patys bendrieji principai, kuriais apskritai yra grindžiama visų teisėjų socialinių (materialinių) garantijų apsauga ir gynimas.

Teismų finansavimo ir teisėjų atlyginimų mažinimas valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> kai iš esmės pakinta valstybės ekonominė ir finansinė būklė, kai dėl ypatingų aplinkybių (ekonominės krizės, gaivalinės nelaimės ir kt.) valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, valstybės funkcijoms vykdyti ir viešiesiems interesams tenkinti, taigi ir teismų materialiniams bei finansiniams poreikiams užtikrinti, dėl objektyvių priežasčių gali pritrūkti lėšų. Esant tokioms aplinkybėms įstatymų leidėjas gali pakeisti teisinį reguliavimą, pagal kurį nustatyti atlyginimai įvairiems asmenims, ir įtvirtinti tiems asmenims mažiau palankų atlyginimų teisinį reguliavimą, jei tai būtina siekiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. Tačiau ir tokiais atvejais įstatymų leidėjas turi išlaikyti pusiausvyrą tarp asmenų, kuriems nustatomas mažiau palankus teisinis reguliavimas, teisių bei teisėtų interesų ir visuomenės bei valstybės interesų, t. y. paisyti proporcingumo principo reikalavimų. Be to, esant itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai paprastai turėtų būti peržiūrimas ir mažinamas visų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų biudžetinis finansavimas, taip pat įvairių iš valstybės ir savivaldybių biudžetų lėšų finansuojamų sričių finansavimas. Jeigu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad valstybėje susidarius itin sunkiai ekonominei, finansinei padėčiai nebūtų galima mažinti tik teismų finansavimo, mažinti tik teisėjų atlyginimų, tai reikštų, kad teismai yra nepagrįstai išskiriami iš kitų valstybės valdžią įgyvendinančių institucijų, o teisėjai – iš kitų asmenų, dalyvaujančių vykdan atitinkamą valstybės valdžios institucijų įgaliojimus. Tokios teismų (teisėjų) išskirtinės padėties įtvirtinimas neatitiktų atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės bei teisingumo imperatyvų reikalavimų. Bloginti įstatymų numatytas finansines ir materialines technines teismų veiklos sąlygas, mažinti teisėjų atlyginimą galima tik įstatymu, tai daryti galima tik laikinai – kol valstybės ekonominė ir finansinė būklė yra itin sunki; tokiu atlyginimo mažinimu neturi būti sudaroma prielaidų kitoms valstybės valdžios institucijoms, jų pareigūnams pažeisti teismų nepriklausomumo. Net ir tuo atveju, kai valstybėje susidaro itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, teismų finansavimas, teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo arba teismų galimybė tai atlikti būtų suvaržyta (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

Teisėjų vienodo teisinio statuso principas; teisėjų socialinių (materialinių) garantijų diferencijavimas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą *inter alia* tuo atžvilgiu, kad negali

būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos; joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui; kita vertus, teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad jų materialinės ir socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, *ex ante* žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Iš Konstitucijos kylantis teisėjų vienodo teisinio statuso principas taip pat negali būti aiškinamas kaip neleidžiantis papildomas funkcijas vykdančioms teisėjams – teismų vadovams (jų pavadootojams, padalinių pirmininkams ir pan.) papildomai atlyginti už atitinkamą organizacinį darbą – už papildomą darbą turi būti papildomai atlyginama.

<...>

Iš Konstitucijos kylantis vienodas teisėjų statusas vykdant teisingumą aiškintinas atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų sistema, kaip institucijų sistema, sudaro keturių grandžių teismai: pirmoji (žemiausioji) grandis – apylinkių teismai, antroji grandis – apygardų teismai, trečioji grandis – Lietuvos apeliacinis teismas, ketvirtoji (aukščiausioji) grandis – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi diskreciją sudaryti tiek apylinkių bei apygardų teismų, kiek, jo manymu, yra reikalinga, ir nustatyti tokią jų kiekybinę sudėtį, kokia, jo manymu, yra būtina, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas, taip pat apibrėžti tokias atitinkamų apygardų bei apylinkių teismų veiklos teritorijų ribas, kokios, jo manymu, yra būtinos, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas). Ši nuostata taikytina ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams. Be to, aiškinant iš Konstitucijos kylantį vienodą teisėjų statusą vykdant teisingumą atsižvelgtina į tai, kad pagal Konstituciją teismai yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau (kaip minėta, šiuo metu trims) teismų sistemų.

Iš Konstitucijos kylantis teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, taip pat bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, suskirstymas į grandis suponuoja tai, kad įstatymų leidėjas turi įgaliojimus diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas (atlyginimus, taip pat garantijas, teisėjams nustatytas (taikomas), kai nutrūksta jo įgaliojimai). <...> teisminė valdžia yra formuojama profesiniu pagrindu. Visuotinai pripažįstama (ne tik Lietuvoje), kad vyraujantis aukštesnės grandies teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas, kai teisėjai yra paaukštinami juos atleidus iš ankstesnių pareigų ir paskyrus aukštesnės grandies teismų teisėjais (nors jis negali būti suabsoliutintas, idant nebūtų sudaryta prielaidų teismų sistemai tapti pernelyg uždarai, rutiniškai ir pan.) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Teisėjų profesinė karjera yra neatskiriama susijusi su Konstitucijos 112 straipsnio 4 dalyje įtvirtintu teisėjų paaukštinimo institutu. Sprendžiant dėl teisėjų paaukštinimo yra vertinama *inter alia* jų kvalifikacija – profesinis pasirėngimas (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Taigi teisėjų profesinės karjeros principo įgyvendinimas (kaip minėta, jo nesuabsoliutinant) yra viena iš sąlygų, leidžiančių užtikrinti, kad aukštesnių grandžių teismų teisėjais būtų skiriami kuo aukštesnės profesinės kvalifikacijos asmenys, taigi užtikrinti ir tai, kad teisingumas bus vykdomas taip, kaip numato Konstitucija, kad bus deramai saugomos ir ginamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos konstitucinės vertybės, kad bus įgyvendinama Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikšta teisė. Todėl teisėjai turi turėti ir materialines paskatas siekti profesinės karjeros. Vadinasi, įstatymų leidėjas ne tik gali, bet ir turi diferencijuoti teisėjų socialines (materialines) garantijas pagal tai, kokios teismų sistemos ir kurios grandies teismo teisėjams jos yra nustatomos; teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, konstitucinė samprata suponuoja *inter alia* tai, kad jeigu skirtingų grandžių teisėjų atlyginimai, taip pat garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos) nutrūkus jų įgaliojimams, būtų visiškai suniveliuoti, ne tik būtų nepaisoma to, kad pagal Konstituciją teismai yra priskirtini ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trims) teismų sistemoms, be to, bendrosios

kompetencijos teismų sistemą, kaip institucijų sistemą, sudaro keturių grandžių teismai, o pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) sistemos taip pat gali būti skirstomos į grandis, bet ir nebūtų materialinių paskatų (net jei kitų paskatų būtų) teisėjams siekti profesinės karjeros.

Iš Konstitucijos kylantis vienodo teisėjų statuso principas suponuoja, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjai yra lygūs ne tik pagal savo įgaliojimus vykdant teisingumą (sprendžiant bylas) ir nepavaldumą jokiame kitame teisėjui ar kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui, atsakomybę bei imunitetus, Konstitucijos 113 straipsnyje numatytus jų veiklos suvaržymus bei atlyginimo ribojimą, bet ir pagal tai, kad turi būti užtikrinamas tolygus jų darbo krūvis; taigi tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams už darbą turi būti atitinkamai atlyginama nė vieno iš jų nediskriminuojant ir nė vienam netaikant privilegijų, ir jiems turi būti nustatytos atitinkamos – nediskriminacinės ir privilegijoms neprilygintinos – socialinės (materialinės) garantijos.

Kartu pažymėtina, kad, kaip minėta, teisėjų socialinio (materialinio) pobūdžio garantijos gali būti diferencijuojamos (paisant Konstitucijos) pagal su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas nesusijusius kriterijus, pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę. Tačiau tai anaipol nereiškia, kad asmens darbo teisėju trukmės kriterijus gali būti pakeistas kitu, iš esmės skirtingu, kriterijumi, pavyzdžiui, teisės aktuose nustatčius tam tikrą kalendorinę datą (ją įvardijus tiesiogiai arba susiejus su kokiu nors teisiniu faktu, kaip antai kokio nors teisės akto įsigaliojimu), nuo kurios asmeniui pradėjus dirbti teisėju arba nutrūkus jo įgaliojimams tam tikros jam nustatytos (taikomos) socialinės (materialinės) garantijos skirtųsi nuo tų, kurios nustatytos (taikomos) kitų tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies (bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų atveju) teisėjams. Taigi tos pačios teismų sistemos ir tos paties grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar po to). Vadinasi, pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo (nei bendro, nei individualaus), kad asmenims, paskirtiems kurio nors teismo teisėjais, būtų nustatytas kitoks (mažesnis arba didesnis) atlyginimas negu tame teisme jau dirbančių teisėjų; jeigu susiklostytų tokia teisės taikymo praktika, jos nebūtų galima konstituciškai pagrįsti.

Nuostata, kad, kaip minėta, teisėjų socialinės (materialinės) garantijos gali būti diferencijuojamos (paisant Konstitucijos) pagal asmens darbo teisėju trukmę, negali būti aiškinama kaip reiškiniai, esą asmens darbo teisėju trukmės kriterijus yra vienintelis minėto diferencijavimo kriterijus. Kaip teisėjų atlyginimų atveju, taip ir teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams (taigi ir teisėjų pensijų) atveju turi būti atsižvelgiama į tai, kad iš Konstitucijos kyla teismų priskyrimas ne vienai, bet kelioms (šiuo metu trimis) teismų sistemoms, taip pat į tai, kad bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemos, kaip institucijų sistemos, yra ne vienos grandies.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad konstitucinio vienodo teisėjų teisinio statuso principo negalima aiškinti kaip neleidžiančio papildomas funkcijas vykdantiems teisėjams – teismų vadovams (jų pavaduotojams, padalinių pirmininkams ir pan.) papildomai atlyginti už atitinkamą organizacinį darbą. Tačiau pabrėžtina, jog minėtas konstitucinis principas toli gražu nesuponuoja, kad papildomas funkcijas vykdančių teisėjų – teismų vadovų (jų pavaduotojų, padalinių pirmininkų ir pan.) veikla atitinkamame teisme gali apsiriboti vien tokiu organizaciniu darbu, kuris nėra susijęs su teisingumo vykdymu, t. y. su bylų sprendimu, ir kad teisėjo atlyginimą jie gali gauti vien už tokį organizacinį darbą.

Principinė nuostata, kad tos pačios teismų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar jau nustatčius), *mutatis mutandis* taikytina ir kitoms teisėjų socialinėms (materialinėms) garantijoms, *inter alia* toms, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai. Jos negali būti mažinamos, juo labiau

suvis paneigiamos, taip pat ir tada, kai yra pertvarkoma jų sistema. Be to, iš Konstitucijos išplaukia teisėjų socialinių (materialinių) garantijų realumo imperatyvas. Teisėjų socialinės (materialinės) garantijos, kurios teisėjams yra nustatytos (taikomos), kai nutrūksta jų įgaliojimai (ypač jeigu jos yra siejamos su tam tikromis periodinėmis išmokomis, kaip antai pensijomis), galėtų tapti (pasikeitus ekonominei, socialinei situacijai) jau ne tik ne realios, bet apskritai nominalios, taigi fiktyvios, jeigu jos teisėjams, kurių įgaliojimai jau yra nutrūkę, būtų taikomos tokios, kokios tuo metu buvo nustatytos, tačiau šių teisėjų atžvilgiu nebūtų atitinkamai peržiūrimos, nors kitiems tos pačios teisėjų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjams, kurių įgaliojimai baigsis vėliau, atitinkamos garantijos (keičiantis ekonominei, socialinei situacijai) būtų nustatomos didesnės. Šiame kontekste paminėtina, kad socialinių (materialinių) garantijų peržiūrėjimo nuostata taikytina ne tik teisėjų, bet ir kitų visuomenės narių atžvilgiu: šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad Konstitucijoje įtvirtinta Lietuvos valstybės socialinė orientacija apskritai įpareigoja valstybę paisyti socialinių (materialinių) garantijų, taip pat ir tų, kurios kyla iš Konstitucijos 52 straipsnio, kaip ir iš kai kurių kitų Konstitucijos nuostatų (*inter alia* jos 30 straipsnio 2 dalies, 38, 39, 41 straipsnių, 51 straipsnio 1 dalies, 146 straipsnių), realumo imperatyvo, taigi įpareigoja vienąkart nustatytas (ir taikomas) socialines (materialines) garantijas atitinkamai peržiūrėti (didinti jų dydžius), jeigu ekonominė, socialinė situacija pasikeičia taip, kad tos nustatytos (ir taikomos) garantijos labai nuvertėja, juo labiau jeigu jos apskritai tampa nominalios (turint omenyje šiame ir kituose Konstitucinio Teismo nutarimuose nurodytą išlygą dėl proporcingo ir laikino išmokų sumažinimo, kai tai būtina kitų konstitucinių vertybių apsaugai).

<...>

<...> Pažymėtina, kad jokio Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimo teiginio (juo labiau jų visumos) negalima aiškinti kaip reiškiančio, esą galima asmenims, skiriamiems kurio nors teismo teisėjais, nustatyti kitokius (mažesnius arba didesnius) atlyginimus nei tame teisme jau dirbantiems teisėjams. Taigi negalima aiškinti, esą yra tokia principinės nuostatos, kad tos pačios teisėjų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų [atlyginimų negalima]¹⁾ diferencijuoti pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti (*inter alia* pagal tai, ar asmuo pradėjo dirbti atitinkamo teismo teisėju iki nustatant tam tikro dydžio to teismo teisėjo atlyginimą, ar po to), išimtis, nes tokia išimtis paneigtų pačią šią principinę nuostatą, kartu ir iš Konstitucijos kylantį vienodo teisėjų statuso principą. Lygiai taip pat negalima aiškinti, esą kitas teisėjų socialines (materialines) garantijas (*inter alia* nustatytas (taikomas) pasibaigus teisėjo įgaliojimų laikui) galima diferencijuoti pagal tai, kada tos garantijos buvo nustatytos (*inter alia* pagal tai, ar tam tikro teisėjo įgaliojimai pasibaigė iki nustatant tam tikrą garantiją, ar po to).

Teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimo) pagrindai, jų įtaka teisėjų socialinių garantijų nutrūkusiems jų įgaliojimams nustatymui ir taikymui (Konstitucijos 108, 115 straipsniai)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Teisėjų socialinių (materialinių) garantijų nutrūkusiems jų įgaliojimams nustatymas (ir taikymas) turi būti grindžiamas Konstitucija. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijoje yra nustatyti teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindai. Antai pagal Konstitucijos 115 straipsnį bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teisėjų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais: savo noru (1 punktą); pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (2 punktą); dėl sveikatos būklės (3 punktą); išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą (4 punktą); kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (5 punktą); kai įsiteisėja jį apkaltinęs teismo nuosprendis (6 punktą); pagal Konstitucijos 108 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai: pasibaigia įgaliojimų laikas (1 punktą); jis miršta (2 punktą); atsistatydina (3 punktą); negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės (4 punktą); Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka (5 punktą). Pagal

¹⁾ Įstaisyta techninė klaida (plg. su šio nutarimo doktrinine nuostata „Principinė nuostata, kad tos pačios teisėjų sistemos ir tos pačios grandies teismo teisėjų atlyginimų negalima diferencijuoti (taip pat ir taikant teisę) pagal tai, kada tam tikro dydžio teisėjo atlyginimai buvo nustatyti <...>“, taip pat kitomis jo nuostatomis).

Konstitucijos 74, 116 straipsnius Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, o pagal Konstitucijos 74 straipsnį – ir Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų atleidimo iš pareigų (t. y. įgaliojimų nutūkimo) pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas).

Kita vertus, matyti, kad teisėjų įgaliojimai gali nutrūkti (pasibaigti) įvairiais konstituciniais pagrindais.

Pabrėžtina, kad Konstitucija neįpareigoja įstatymų leidėjo nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstitucijoje arba įstatymuose nustatytas laikas, kai pasibaigia teisėjo įgaliojimai, sutaptų su laiku, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus: įstatymu gali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjo įgaliojimų laikas gali pasibaigti jam nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjo įgaliojimų laikas gali pasibaigti po to, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus. Nustatant teisėjų socialines (materialines) garantijas nutrūkus jų įgaliojimams to būtina paisyti. Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte du teisiniai faktai – teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas ir tai, kad teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, yra traktuojami kaip alternatyvūs, taigi lygiaverčiai, teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai; paminėtina ir tai, kad Konstitucijos 108 straipsnyje teisėjo įgaliojimų nutrūkimas apskritai nėra siejamas su kokiu nors amžiumi, taip pat ir su įstatyme nustatytu pensiniu amžiumi, o tik su viena iš nurodytų alternatyvų – su pačioje Konstitucijoje nustatyto devynerių metų termino pasibaigimu (atsižvelgiant į Konstitucijos sudedamosios dalies – Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos įsigaliojimo tvarkos“ 7 straipsnio 2, 3, 4 dalyse numatytą išlygą).

Kadangi teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas ir tai, kad teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, pagal Konstituciją yra alternatyvūs (lygiaverčiai) teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindai, įvykus atitinkamiems teisiniams faktams turi atsirasti tokie patys (lygiaverčiai) teisiniai padariniai, *inter alia* susiję su teisėjo socialinėmis (materialinėmis) garantijomis nutrūkus jo įgaliojimams.

Konstitucijoje nustatytų skirtingų teisėjų įgaliojimų nutrūkimo pagrindų (jų ypatumų) kontekste pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra tyręs įstatymu nustatyto teisinio reguliavimo, kurio sudedamoji dalis buvo nuostata, kad apylinkių teismų teisėjai pirmą kartą skiriami penkeriems metams, atitiktį Konstitucijai, ir nėra šios nuostatos pripažinęs prieštaraujanti Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Šis terminas aiškintinas kaip teisėjo „įgaliojimų laikas“, kuriam pasibaigus, jeigu asmuo savo darbu ir elgesiu įrodė esąs tinkamas teisėjo darbui, sprendžiamas teisėjo paskyrimo įstatyme nustatytam ilgesniam įgaliojimų laikui klausimas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

<...>

Tai, kad pagal Konstituciją teisėjai nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus gali būti atleidžiami iš pareigų dėl sveikatos būklės, savaime negali būti pagrindų jiems netaikyti su teisėjo statusu susijusių socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams, nustatytų (ir taikomų) teisėjams, kurių įgaliojimai nutrūko jiems sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus arba pasibaigus įgaliojimų laikui. Nors įstatymų leidėjas turi tam tikrą diskreciją nustatyti tokių teisėjų (atleistų iš pareigų dėl sveikatos būklės nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus) socialinio (materialinio) pobūdžio garantijas nutrūkus jų įgaliojimams, jis neturi diskrecijos nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad socialinių (materialinių) garantijų nutrūkus teisėjo įgaliojimams atžvilgiu teisėju, atleistu iš pareigų dėl sveikatos būklės nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, statusas būtų priešpriešinamas teisėju, kurie iš pareigų buvo atleisti jiems sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus arba pasibaigus įgaliojimų laikui, statusui.

Pabrėžtina, kad minėtas teisėjo įgaliojimų nutrūkimo pagrindas yra susijęs ne su paties teisėjo laisvu apsisprendimu nebebūti teisėju, nebesiekti teisėjo karjeros, o su tuo, kad jis dėl nuo jo

nepriklausančios priežasties – sveikatos būklės negali eiti savo pareigų ir jo įgaliojimai turi būti nutraukti pirma laiko. Įstatymų leidėjas, nustatydamas teisėjų socialines (materialines) garantijas nutrūkus jų įgaliojimams, šios aplinkybės negali nepaisyti.

Kitaip vertintinos teisinės situacijos, kai teisėjai, nepasibaigus įgaliojimų laikui ir nesulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, yra atleidžiami iš pareigų savo noru (atsistatydina), taip pat kai teisėjai yra atleidžiami iš pareigų juos išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą. Tokie teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindai yra susiję su paties teisėjo laisvu apsisprendimu nebebūti teisėju, nebesiekti teisėjo karjeros (visiškai arba laikinai). Todėl įstatymų leidėjas turi diskreciją nustatyti, ar teisėjų socialinės (materialinės) garantijos nutrūkus teisėjo įgaliojimams tokiems asmenims (iš teisėjo pareigų atleistiems savo noru, atsistatydinusiems, taip pat atleistiems iš teisėjo pareigų išrinkus juos į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą) sietinos vien su šių asmenų kaip teisėjų įgaliojimų nutūkumu, ar ir su kitais teisiniais faktais.

Siame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad jeigu įstatymų leidėjas įtvirtina tokią teisėjo socialinę (materialinę) garantiją nutrūkus teisėjo įgaliojimams kaip teisėjo pensija, jis, paisydamas Konstitucijos, gali nustatyti ir atvejus, kai teisėjo pensija (kuri yra siejama su teisėjo konstituciniu statusu) buvusiam teisėjui yra neskiriama ir (arba) paskirtoji teisėjų valstybinė pensija buvusiam teisėjui nebemokama. Taip pat konstatuota, kad nustatant tokius atvejus, kai teisėjo pensija buvusiam teisėjui yra neskiriama, turi būti atsižvelgiama į konstitucinius teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindus.

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatuota, kad „teisėjo elgesys – tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl jo nešališkumo ir nepriklausomumo; teisėjas savo pareigas atlikti, taip pat elgtis turi taip, kad savo poelgiu nepažeimtų teisėjo vardo“. Pažymėtina, kad nustatant teisėjo socialines (materialines) garantijas nutrūkus jo įgaliojimams būtina paisyti to, kad Konstitucijoje yra numatyti ir tokie teisėjo įgaliojimų nutūkimo pagrindai, kaip teisėją apkaltinusio teismo nuosprendžio įsiteisėjimas, teisėjo pašalinimas iš pareigų apkaltos proceso tvarka už šurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, taip pat kad teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą. Taigi įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad jeigu teisėjas atleidžiamas iš pareigų minėtais pagrindais, jis netenka atitinkamų teisėjo socialinių (materialinių) garantijų, nustatytų (taikomų) pasibaigus jo kadencijai, susijusių su teisėjo konstituciniu statusu ir jo orumu.

Kartu pažymėtina, kad, kaip savo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Teismų įstatymu nustatant teisėjo atleidimo iš pareigų procedūras (atsižvelgiant *inter alia* į atleidimo pagrindą (jo ypatumus)) visais atvejais turi būti paisoma teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, nekaltumo prezumpcijos, tinkamo teisinio proceso reikalavimų, kitų Konstitucijoje įtvirtintų imperatyvų.

Nurodytų iš Konstitucijos kylančių nuostatų nepaisymas gali lemti, kad atitinkamas teisinis reguliavimas gali (ir turi) būti pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai.

Teisėjo patraukimas administracinėn atsakomybėn (teisėjai neturi imuniteto nuo administracinės atsakomybės, išskyrus atvejus, kai ji yra susijusi su laisvės suvaržymu) (Konstitucijos 114 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas

<...> Teisėjo – kaip ir Seimo nario ir Vyriausybės nario, kurie taip pat yra pareigūnai, įgyvendinantys funkcijas vykdant valstybės valdžią, – imunitetas nuo administracinės atsakomybės Konstitucijoje nėra nustatytas, išskyrus atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu <...>.

Kita vertus, <...> nepagrįstas mėginimas patraukti teisėją administracinėn atsakomybėn tam tikromis aplinkybėmis iš tikrųjų gali reikšti, jog į jo veiklą yra kėsinamasi mėginant padaryti po-veikį teisėjo sprendimams arba keršijant už jau priimtus sprendimus.

Taigi iš Konstitucijos kyla įpareigojimas įstatymų leidėjui nustatyti tokią teisėjo patraukimo administracinėn atsakomybėn tvarką, kuri galėtų maksimaliai apsaugoti teisėją nuo nepagrįsto patraukimo administracinėn atsakomybėn.

Kartu pažymėtina, jog, užtikrinant teisėjo nepriklausomumą vykdamą teisingumą, turi būti paisoma to, kad teisėjai pagal Konstituciją neturi imuniteto nuo administracinės atsakomybės (išskyrus tuos atvejus, kai administracinė atsakomybė yra susijusi su teisėjo laisvės suvaržymu). Įgyvendinant Konstitucijos 114 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas turi būti rasta teisinga pusiausvyra.

Antai Konstituciją apskritai atitiktų (taip pat ir *de lege ferenda* požiūriu) taisyklė, kad, norint patraukti teisėją administracinę atsakomybę, turėtų būti gautas tam tikros teisminės valdžios institucijos (atitinkamo teismo, aukštesnio atitinkamos teismų sistemos teismo) arba teisminės valdžios savivaldos institucijos (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatytos specialios įstatymu numatytos teisėjų institucijos, kitos teisminės valdžios savivaldos institucijos) sutikimas (leidimas).

Pabrėžtina, kad tokio sutikimo (leidimo) paskirtis – ne sudaryti prielaidą administracinę teisės pažeidimą padariusiam teisėjui išvengti administracinės atsakomybės, bet užtikrinti, kad nebūtų daromas toks poveikis jo veiklai, kurį draudžia Konstitucija (Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis).

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas (Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis, 109 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2008 m. gegužės 28 d. nutarimas

Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“ Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi.“

Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalis ir 109 straipsnio 2 dalis yra susijusios, nes jose įtvirtintas *inter alia* vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų – teismų ir teisėjų nepriklausomumas; pagal Konstituciją teisėjo ir teismo nepriklausomumas pirmiausia yra būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas).

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d., 2006 m. sausio 16 d. ir kiti nutarimai) yra atskleisti įvairūs iš Konstitucijos kylančio teisėjo ir teismų nepriklausomumo aspektai.

<...> teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai); teisėjo ir teismų nepriklausomumas – vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai); teisėjas gali vykdyti teisingumą tik būdamas nepriklausomas nuo byloje dalyvaujančių šalių, valstybės valdžios institucijų, pareigūnų, politinių ir visuomeninių susivienijimų, fizinių ir juridinių asmenų (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai); teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena iš svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje garantuotos asmens teisės turėti nešališką ginčo arbitrą, būtina nešališko ir teisingo bylos išnagrinėjimo, taigi ir pasitikėjimo teismu, sąlyga (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. vasario 12 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Teisėjų atlyginimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. sausio 15 d. sprendimas

Teisėjų atlyginimo, kaip svarbaus teisėjų konstitucinio statuso elemento, oficialioji konstitucinė doktrina buvo plėtojama ne tik Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime, bet ir kituose jo aktuose (*inter alia* 2007 m. spalio 22 d. nutarime, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime). <...>

<...> Konstitucinio Teismo suformuota teisėjų atlyginimų oficialioji konstitucinė doktrina grindžiama *inter alia* tokiais reikalavimais: teisėjų atlyginimai turi būti nustatomi tik įstatymu; Konstitucija draudžia mažinti teisėjų atlyginimus, išskyrus tuos atvejus, kai valstybėje susiklosto itin sunki ekonominė, finansinė padėtis, tačiau tai daryti galima tik laikinai ir tik įstatymu, paisant konstitucinio proporcingumo principo, suponuojančio, kad teisėjų atlyginimai negali būti sumažinti taip, kad teismai negalėtų atlikti savo konstitucinės funkcijos ir priedermės – vykdyti teisingumo; tokias teisėjų atlyginimų konstitucines garantijas lemia teisėjų, įgyvendinančių teisminę valdžią, konstitucinis statusas, kurį suponuoja konstitucinė teisingumo vykdymo funkcija.

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra suformulavęs plačią oficialiąją konstitucinę teisėjo ir teismų nepriklausomumo doktriną, kurioje konstitucinis teisėjo ir teismų nepriklausomumo imperatyvas aiškinamas konstitucinio teisinės valstybės principo (kuris, kaip ne kartą savo aktuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes ir kuriuo yra grindžiama visa Lietuvos teisės sistema ir pati Konstitucija) kontekste. Konstitucinis Teismas ne kartą yra konstatavęs, kad teisėjo ir teismų nepriklausomumas – ne savitiksliis dalykas, bet vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų, būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga; teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose įtvirtintos teisės įgyvendinimą.

Kartu pažymėtina, kad, kaip savo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Teismų įstatymu nustatant teisėjo atleidimo iš pareigų procedūras (atsižvelgiant *inter alia* į atleidimo pagrindą (jo ypatumus)) visais atvejais turi būti paisoma teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose yra konstatuota ir tai, kad teisėjo elgesys – tiek susijęs su tiesioginiu pareigų atlikimu, tiek su jo veikla, kuri nėra susijusi su jo pareigomis, – neturi kelti abejonių dėl teisėjo nešališkumo ir nepriklausomumo.

Pažymėtina ir tai, kad <...> pagal Konstitucijos 112 straipsnio 6 dalį asmuo, paskirtas teisėju, įstatymo nustatyta tvarka prisiekia *inter alia* vykdyti teisingumą tik pagal įstatymą.

9.1.4. Teisėjo konstitucinis statusas. Teisėjų skyrimas, profesinė karjera ir atleidimas iš pareigų. Teisminės valdžios savivaldos institucijos

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo sudarymas ir pirmininko skyrimas (Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 30 d. sprendimas

<...> pagal Konstitucijos 112 straipsnio antrąją dalį pirmiau skiriami Aukščiausiojo Teismo teisėjai, o iš jų – Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Profesiniai ir etiniai reikalavimai teisėjams

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Kita garantija, kad teisėjai tinkamai vykdys teisingumą, yra jų kvalifikacija: teisėjais turi būti skiriami tik asmenys, turintys aukštą teisinę kvalifikaciją ir gyvenimo patirtį. Jų reputacija turi būti nepriekaištinga.

Tai reiškia, kad teisėjams keliami ypatingi profesiniai ir etiniai reikalavimai. Teisėjas turi jausti didelę atsakomybę už tai, kaip jis vykdo teisingumą – atlieka Konstitucijoje jam nustatytą priedermę.

<...>

<...> Teisėjai turi saugoti savo profesijos garbę ir prestižą. Todėl teisminės valdžios savireguliacijos ir savivaldos sistema privalo užtikrinti, kad teisėjai deramai atliks savo pareigas, kad kiekvienas neteisėtas ar neetiškas teisėjo poelgis bus deramai įvertintas.

<...>

<...> tinkamas teisėjų pasirengimas, jų žinių gilinimas, kvalifikacijos kėlimas – svarbi teismų tinkamos veiklos užtikrinimo prielaida. <...>

Privalomų mokymo formų nustatymas sietinas su teisėjams keliamais ypatingais profesiniais reikalavimais. Visi teisėjai turi turėti vienodas galimybes tobulintis ir kelti savo kvalifikaciją. Teisingumo ministerijos įgaliojimai organizuoti ir koordinuoti teisėjų mokymą suponuoja šios ministerijos pareigą užtikrinti teisėjams vienodas sąlygas gilinti savo žinias.

<...>

Teisėjui keliami ypatingi reikalavimai. Vykdydamas teisingumą, jis turi būti nešališkas, nepriklausomas ir remtis tik Konstitucija ir įstatymu. Jis privalo veikti taip, kad nebūtų pažeidžiami

teisingumo principai. Teisėjas privalo nepasiduoti valdžios institucijų ar pareigūnų, visuomeninių organizacijų ar atskirų piliečių įtakai. Teisėjo elgesys turi būti nepriekaištingas. Tokie reikalavimai teisėjui yra būtini, nes jie padeda užtikrinti žmogaus teisę į teisminę gynybą. Šių reikalavimų laikymasis garantuoja deramą teisingumo vykdymą.

Teisėjo teisinis statusas

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantijoms taip pat priskirtinas teisėjo ir teismo teisinis statusas. Teisėjas pagal jo atliekamas pareigas negali būti priskirtas prie valstybės tarnautojų. Iš jo negali būti reikalaujama vykdyti kokią nors politikos kryptį.

Teisėjų skyrimas, paaukštinimas, perkėlimas ir atleidimas iš pareigų

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

<...> įstatymais nustatant teisėjų paskyrimo, paaukštino, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų tvarką, t. y. reglamentuojant jų profesinės karjeros klausimus, negalima pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte nustatyta, kad Respublikos Prezidentas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką; skiria Apeliacinio teismo teisėjus, iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas; skiria ir atleidžia apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus, keičia jų darbo vietas; įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus.

Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkto normos, nustatančios Respublikos Prezidento įgaliojimus skiriant ir atleidžiant teisėjus, yra susijusios su Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalimi, kurioje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštino, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. <...>

Taigi Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte yra įtvirtinti Respublikos Prezidento įgaliojimai formuojant teisminę valdžią. Tai – reikšmingas valstybės vadovo konstitucinio statuso elementas. Nurodytų Respublikos Prezidento įgaliojimų šioje srityje pakeitimas ar apribojimas, taip pat tokios šių įgaliojimų įgyvendinimo tvarkos nustatymas, kai Respublikos Prezidento veiksmai būtų saistomi Konstitucijoje nenumatytų institucijų ar pareigūnų sprendimų, reikštų Respublikos Prezidento konstitucinės kompetencijos pasikeitimą.

<...>

<...> įstatymų leidėjas turi teisę nustatyti, kokie subjektai parenka teisėjų kandidatūras Respublikos Prezidentui. Ši funkcija gali būti priskirta ir teisingumo ministrui, tačiau teisingumo ministro teisė parinkti teisėjų kandidatūras Respublikos Prezidento nesaisto.

<...>

Įstatyme nustatyta teisėjų skyrimo procedūra, kaip minėta, neturi pažeisti teisminės valdžios nepriklausomumo. Kartu ši procedūra negali pažeisti ir Konstitucijos 5 straipsnyje nustatytos valstybės valdžių (nagrinėjamu atveju – Respublikos Prezidento ir Teismo) pusiausvyros.

<...>

Atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir specialios teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, darytina išvada, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais. Šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštino, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų.

Taigi pagal Konstituciją speciali teisėjų institucija ne tik padeda Respublikos Prezidentui formuoti teismus, bet ir yra atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą. Kita vertus, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas.

<...>

Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte, taip pat 112 straipsnyje nustatyti Respublikos Prezidento įgaliojimai teisminės valdžios formavimo srityje.

Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkto turinio analizė leidžia teigti, kad jame įtvirtinta tik Respublikos Prezidento teisė skirti Apeliacinio teismo pirmininką, apygardų ir apylinkių teismų pirmininkus. Šiame straipsnyje nėra tiesiogiai įtvirtintos Respublikos Prezidento teisės skirti ar atleisti apylinkių, apygardų teismų pirmininkų pavaduotojus ar skyrių pirmininkus, Apeliacinio teismo skyrių pirmininkus.

Konstitucijoje minėtų teismų pirmininkų pavaduotojų ir skyrių pirmininkų pareigos nėra numatytos. Įstatymų leidėjas gali įstatymais numatyti nurodytas pareigas, nustatyti asmenų skyrimo į jas tvarką. Nustatydamas šias pareigas įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos 5 ir kituose straipsniuose įtvirtintos valdžių pusiausvyros bei Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

<...>

<...> Pagal Konstitucijos 115 straipsnio 1 dalies 2 punktą teisėjai atleidžiami iš pareigų pasibaigus įgaliojimų laikui. Pasibaigus penkerių metų terminui, jeigu asmuo savo darbu ir elgesiu įrodė esąs tinkamas teisėjo darbui, sprendžiamas teisėjo paskyrimo <...> ilgesniam įgaliojimų laikui klausimas.

<...> Konstitucijos 112 straipsnyje nustatyta, jog dėl teisėjų paskyrimo Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. <...> Kaip minėta, Konstitucijoje teisingumo ministro teikimas skirti teisėjus nenumatytas, toks teikimas negali sąlygoti Respublikos Prezidento įgaliojimų įgyvendinimo.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija

Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Aiškindamas šią Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies nuostatą, Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatavo: „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje numatyta speciali teisėjų institucija interpretuotina kaip svarbus Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementas“, ji yra „atsvara Respublikos Prezidentui, kaip vykdomosios valdžios subjektui, formuojant teisėjų korpusą“.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų priimti sprendimų, susijusių su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu

Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktą Respublikos Prezidentas *inter alia* įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus. Dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija (Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis).

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime konstatavo: „Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkto normos, nustatančios Respublikos Prezidento įgaliojimus skiriant ir atleidžiant teisėjus, yra susijusios su Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalimi, kurioje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija“, taip pat kad „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais“ ir kad „šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų“.

<...>

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad pagal Konstituciją jokia institucija, joks pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti. Konstatuota ir tai, kad skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus pagal Konstituciją atitinkamus įgaliojimus turi tik kandidatus teikiantys Seimui valstybės

pareigūnai ir Seimas. <...> pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija <...> pagal Konstituciją apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu. Taigi ši institucija pagal Konstituciją neturi ir įgaliojimų patarti dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo atleidimo iš pareigų tais atvejais, kai šis teisėjas yra Seimo paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju. Šiame kontekste pažymėtina, kad cituoti Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo teiginiai „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais“ ir „šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų“ negali būti aiškinami neatsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, reglamentuojančias Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarką.

Taigi prieš priimdamas sprendimą dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo, paskirto Konstitucinio Teismo teisėju, atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją neturi kreiptis patarimo į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją <...>, o ši institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl to. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos minėti specialiai teisėjų institucijai <...> sukliudyti paskirtajam Konstitucinio Teismo teisėjui pradėti eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas ir kartu būtų kliudoma Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų, įgyvendinti Seimo nutarimą dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo.

<...>

Pabrėžtina, kad tai, jog šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad Respublikos Prezidentas, prieš priimdamas sprendimą dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo, paskirto Konstitucinio Teismo teisėju, atleidimo iš pareigų, pagal Konstituciją neturi kreiptis patarimo į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją <...>, o ši institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl to, negali būti interpretuojama kaip vienintelio atvejo, kai Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją neturi kreiptis patarimo į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją <...>, o ši institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl to, konstatavimas.

Teisėjų atleidimas iš pareigų išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą (Konstitucijos 115 straipsnio 4 punktas)

Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 115 straipsnio nuostata „Lietuvos Respublikos teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais: <...> 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą“ negali būti aiškinama vien pažodžiui, taikant tik lingvistinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą. Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkto formuluotė „išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą“ apima visus atvejus, kai teisėjas jo sutikimu yra paskiriamas, išrenkamas arba kuriuo nors kitu būdu užima kitas pareigas (pradedą dirbti kitą darbą) nepriklausomai nuo to, koks naujų pareigų užėmimo (darbo pradėjimo) būdas yra numatytas įstatymuose ir kituose teisės aktuose. <...> ši formuluotė, būtent jos dalis „išrinkus į kitas pareigas“, apima ir tuos atvejus, kai kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas yra paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju.

Konstituciniai bendrosios kompetencijos teismų teisėjų korpuso formavimo teisinio reguliavimo imperatyvai *mutatis mutandis* taikytini ir specializuotų teismų teisėjų korpuso formavimo teisiniam reguliavimui

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptarti iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų teisėjų korpuso formavimo (paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo (darbo vietų keitimo), atleidimo iš pareigų) teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir

pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjų korpuso formavimo teisiniam reguliavimui. Tačiau minėti imperatyvai nėra taikytini santykių, susijusių su Konstitucinio Teismo sudarymu ar atnaujinimu, teisiniam reguliavimui, nes šiems santykiams yra skirtos kitos Konstitucijos nuostatos.

Teisėjų skyrimas, paaukštinimas, perkėlimas ir atleidimas iš pareigų (Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktą, 112 straipsnio 2, 3, 4 dalys)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Subjektai, turintys įgaliojimus paskirti, paaukštinti, atleisti iš pareigų teisėjus, taip pat perkelti teisėjus (keisti jų darbo vietas), yra nustatyti Konstitucijoje. Pagal Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalį Aukščiausiojo Teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria ir atleidžia Seimas Respublikos Prezidento teikimu; Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – pirmininką, skiria Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu (112 straipsnio 3 dalis); apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir pirmininkus skiria, jų darbo vietas keičia Respublikos Prezidentas (112 straipsnio 4 dalis).

Konstitucijos 112 straipsnio 2, 3, 4 dalys, reglamentuojančios teisėjų skyrimą, perkėlimą, atleidimą iš pareigų, yra susijusios su Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktu, pagal kurį Respublikos Prezidentas *inter alia*: teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką; skiria Apeliacinio teismo teisėjus, iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas; skiria apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus, keičia jų darbo vietas; įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus.

Šiame kontekste paminėtina, kad nors Konstitucijos 112 straipsnio 3 dalyje *expressis verbis* yra reguliuojami tik Apeliacinio teismo teisėjų ir (paskyrus Apeliacinio teismo teisėjus) šio teismo pirmininko skyrimo santykiai, šios dalies sisteminis aiškinimas (kai jos nuostatos siejamos su *inter alia* Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktu ir konstituciniu teisinės valstybės principu) suponuoja tai, kad Apeliacinio teismo teisėjai ir šio teismo pirmininkas turi būti atleidžiami tokia pat tvarka, kaip ir skiriami, t. y. įgaliojimus juos atleisti, jeigu tam pritaria Seimas, turi Respublikos Prezidentas.

Paminėtina ir tai, kad pagal Konstitucijos 74 ir 116 straipsnius kai kurie bendrosios kompetencijos teismų teisėjai, būtent Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai (kaip, beje, ir Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai), šiuokščiai pažeidę Konstituciją arba sulaužę priesaiką, taip pat paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas, gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Konstatuotina, jog Konstitucijoje yra nustatyta tokia įvairių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjų ir teismų pirmininkų skyrimo ir atleidimo tvarka, kad šiuos teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia kitų valstybės valdžių – vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios – institucijos, atitinkamai Respublikos Prezidentas ir Seimas, t. y. institucijos, kurios formuojamos politiniu pagrindu. Vienų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas, dėl to neturintis kreiptis į Seimą; kitų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia prieš tai gavęs Seimo pritarimą; dar kitų bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir teismų pirmininkus Respublikos Prezidento teikimu skiria ir atleidžia Seimas. Pabrėžtina, kad Seimas dalyvauja skiriant ir atleidžiant ne visų, o tik dviejų aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir šių teismų pirmininkus, tuo tarpu Respublikos Prezidentas dalyvauja (Konstitucijos 112 straipsnio 2, 3, 4 dalyse, 84 straipsnio 11 punkte nustatytais būdais) skiriant ir atleidžiant visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų (pradedant žemiausia grandimi – apylinkių teismais ir baigiant aukščiausia grandimi – Aukščiausiojo Teismu) teisėjus, tačiau jo įgaliojimais skirtingų bendrosios kompetencijos teismų teisėjų atžvilgiu yra skirtingi: 1) kad būtų paskirtas arba atleistas apylinkės ar apygardos teismo teisėjas arba apylinkės ar apygardos teismo pirmininkas, reikia Respublikos Prezidento sprendimo, o Seimas šioje srityje pagal Konstituciją neturi jokių įgaliojimų; 2) kad būtų paskirtas arba atleistas Apeliacinio teismo teisėjas arba šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo kreiptis į Seimą ir, jeigu gauna Seimo pritarimą, gali atitinkamą asmenį paskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba atleisti atitin-

kamą Apeliacinio teismo teisėją ar šio teismo pirmininką, taip pat (*inter alia* jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui arba atleidimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku, o teikti Seimui kitą kandidatūrą, arba neatleisti atitinkamo Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko (jeigu pagal Konstituciją atleisti tą teisėją nėra privaloma); 3) kad būtų paskirtas arba atleistas Aukščiausiojo Teismo teisėjas arba šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo teikti Seimui atitinkamą asmenį paskirti arba atleisti, o galutinį sprendimą dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo priima Seimas.

Konstitucijos 84 straipsnio 11 punktą (jo nuostatos dėl teisėjų paskyrimo ir atleidimo), 112 straipsnio 2, 3, 4 dalys turi būti aiškinamos neatsiejamai nuo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies, kurioje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija; jos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucinis Teismas <...> savo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2005 m. birželio 2 d. nutarimuose yra atskleidęs ir kai kuriuos Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinio statuso elementus <...>.

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinį statusą atskleidžianti oficiali konstitucinė doktrina šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra plėtojama ir *de lege ferenda* atžvilgiu, idant įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų, nenukryptų nuo Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinės sampratos.

<...> formuojant teisėjų korpusą dalyvauja (taigi tam tikrus konstitucinius įgaliojimus turi) ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Formuojant teisėjų korpusą ši speciali teisėjų institucija (kuri <...> yra svarbus Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas) yra atsvara Respublikos Prezidentui kaip vykdomosios valdžios subjektui (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtinti teisminės valdžios visavertiškumas, savarankiškumas, nepriklausomumas, konstitucinis valdžių padalijimo principas neleidžia minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinės paskirties ir funkcijų aiškinti taip, kad būtų paneigiamas arba ignoruojamas jos, kaip atsvaros Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų korpusą, vaidmuo. Kita vertus, <...> stabdžiai ir atsvaros, kuriuos teisminei valdžiai (jos institucijos) ir kitos valstybės valdžios (jų institucijos) turi viena kitos atžvilgiu, negali būti traktuojami kaip atitinkamų valdžių priešpriešos mechanizmai, todėl būtų neteisinga, konstituciškai nepagrįsta aiškinti, esą minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinė paskirtis tėra būti atsvara Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų korpusą, nes ji formuojant (ypač paisant konstituciškai pagrįsto ir Konstitucijos ginamo visuomenės intereso, kad teisėjų korpusas būtų formuojamas sąžiningai ir skaidriai, kad asmenys teisėjo darbui būtų parenkami vien pagal jų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą šiai veiklai (teisėjo pareigoms tam tikrame teisme)) yra būtina ir Respublikos Prezidento bei šios specialios teisėjų institucijos partnerystė, bendradarbiavimas.

Ypač pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija – tai konstitucinė valstybės institucija (nors jos tikslus pavadinimas Konstitucijoje ir nėra nurodytas) (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „teisėjų institucija“ suponuoja tai, kad ši institucija turi būti kolegiali. Tokia speciali teisėjų institucija negali būti nesudaryta; jos sudarymo pagrindus ir tvarką turi nustatyti įstatymas. Šios specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų negali perimti ar pasisavinti joks pavienis pareigūnas (*inter alia* joks teisėjas ar kitas teisminės valdžios pareigūnas, jokie teismo pirmininkas), taip pat jokia kita institucija. Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos negalima traktuoti kaip visuomeniniais

pagrindais veikiančio darinio. Ji negali veikti taip, kad būtų nesilaikoma tinkamo teisinio proceso reikalavimų (ir pačioje šioje specialioje teisėjų institucijoje, ir santykiuose su kitomis valstybės institucijomis, *inter alia* santykiuose su Respublikos Prezidentu). Jos sprendimai sukelia teisinius padarinius.

Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip dar savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos santykių konstitucinę reguliavimą, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios specialios teisėjų institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų.

Ši doktrininė nuostata reiškia *inter alia* tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo negalima interpretuoti kaip rekomendacijos Respublikos Prezidentui skirti tam tikrą asmenį teisėju ar jo neskirti, paaukštinti teisėją ar jo nepaaukštinti, perkelti jį ar jo neperkelti, atleisti iš pareigų ar neatleisti. Anaiptol, jeigu minėtas patarimas būtų tik rekomendacija, tai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija neatliktų vienos iš teisminės valdžios atsvarų vykdomajai valdžiai funkcijos, o formuojant teisėjų korpusą vykdomoji valdžia dominuotų teisminės valdžios atžvilgiu, taigi būtų pagrindo teigti, kad yra sudarytos ir tam tikros prielaidos (neužkirstas kelias) pažeisti teisėjo ir teismų nepriklausomumą.

Pažymėtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai priklauso nuo to, ar į šią specialią teisėjų instituciją kreipiamasi dėl teisėjo paskyrimo, ar dėl jo paaukštinimo, ar dėl jo perkėlimo, ar dėl jo atleidimo iš pareigų.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Tais atvejais, kai į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją Respublikos Prezidentas kreipiasi patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši speciali teisėjų institucija pataria asmenį paskirti teisėju, paaukštinti teisėją ar jį perkelti, toks patarimas Respublikos Prezidento nesaisto. Tai reiškia, kad Respublikos Prezidentas (*inter alia* jeigu paaikšėja tam tikros tokiam paskyrimui ar perkėlimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti teisėju, gali teisėjo nepaaukštinti ar jo neperkelti (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – gali neteikti jo kandidatūros Seimui). Pagal Konstituciją tokiais atvejais Respublikos Prezidentas gali kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl kito asmens paskyrimo teisėju, kito teisėjo paaukštinimo ar perkėlimo.

Kitokie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai atsiranda tada, kai Respublikos Prezidentas į šią specialią teisėjų instituciją kreipiasi, kad ji patartų dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo ar perkėlimo, o ši arba *expressis verbis* pataria Respublikos Prezidentui to asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti teisėjo ar jo neperkelti arba Respublikos Prezidentui atsako, jog nepataria jam to asmens skirti teisėju, paaukštinti teisėjo ar jo perkelti. Pabrėžtina, kad toks „nepatarimas“ Respublikos Prezidentui to asmens skirti teisėju, paaukštinti teisėjo ar jo perkelti, kad ir kaip jis būtų išreikštas atitinkamame minėtos specialios teisėjų institucijos akte, yra teisiškai tolygus *expressis verbis* suformuluotam patarimui Respublikos Prezidentui atitinkamo asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti teisėjo ar jo neperkelti. Tokiais atvejais Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją negali (atitinkamai) to asmens paskirti teisėju, paaukštinti ar perkelti teisėjo (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – negali teikti jo kandidatūros Seimui). Kitoks minėtos specialios teisėjų institucijos patarimo neskirti asmens teisėju, nepaaukštinti ar neperkelti teisėjo teisinės galios ir teisiųjų padarinių aiškinimas (*inter alia*

toks, kad Respublikos Prezidentas gali nepaisyti minėto patarimo ir vis tiek tą asmenį paskirti teisėju, paaukštinti ar perkelti teisėją (o jeigu skiriamas, paaukštinamas ar perkeliamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – gali teikti jo kandidatūrą Seimui)) reikėtų, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija, kuri sudaroma vien profesiniu pagrindu, nėra atsvara Respublikos Prezidentui – politinio pobūdžio valstybės valdžios institucijai – formuojant teisėjų korpusą; toks aiškinimas būtų nesuderinamas ir su konstituciniu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijoje įtvirtinta valstybės valdžių pusiausvyra.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui dėl teisėjo atleidimo iš pareigų (Konstitucijos 115 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Dar kitokie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo Respublikos Prezidentui teisiniai padariniai atsiranda tada, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į šią specialią teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų.

Konstitucijos 115 straipsnyje nustatyta:

„Lietuvos Respublikos teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatyme nustatyta tvarka šiais atvejais:

- 1) savo noru;
- 2) pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus;
- 3) dėl sveikatos būklės;
- 4) išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą;
- 5) kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą;
- 6) kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai.“

Aiškinant Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtintą teisinį reguliavimą konstatuotina, kad jame yra nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai (Konstitucinio Teismo 1994 m. gruodžio 22 d., 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimai). Pagal šį straipsnį teisėjai yra atleidžiami iš pareigų šiais atvejais: kai teisėjas pats, niekieno neverčiamas (savo valia) prašo būti atleistas iš pareigų – atsistatydina (Konstitucijos 115 straipsnio 1 punktas), kai pasibaigia teisėjo įgaliojimų laikas arba teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (Konstitucijos 115 straipsnio 2 punktas), kai teisėjo sveikatos būklė yra tokia, kad jis negali atlikti teisėjo pareigų (Konstitucijos 115 straipsnio 3 punktas), kai teisėjas jo sutikimu yra išrenkamas į kitas pareigas arba jo sutikimu perkeliamas į kitą darbą (Konstitucijos 115 straipsnio 4 punktas), kai teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas), kai įsiteisėjo teisėją apkaltinęs teismo nuosprendis (Konstitucijos 115 straipsnio 6 punktas). Konstitucijos 115 straipsnyje nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų atvejai ir pagrindai skiriasi *inter alia* tuo, kad vieni iš jų (Konstitucijos 115 straipsnio 2 punkte numatyti teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas arba įstatyme nustatyto pensinio amžiaus sulaukimas; Konstitucijos 115 straipsnio 6 punkte numatytas teisėją apkaltinusio teismo nuosprendžio įsiteisėjimas) yra susiję vien su objektyvaus pobūdžio fakto nustatymu (konstatavimu), o kiti (Konstitucijos 115 straipsnio 1 punkte numatytas atsistatydinimas – prašymas atleisti iš pareigų; Konstitucijos 115 straipsnio 3 punkte numatyta sveikatos būklė, neleidžianti jam atlikti teisėjo pareigų; Konstitucijos 115 straipsnio 4 punkte numatyti išrinkimas teisėjo sutikimu į kitas pareigas arba perkėlimas teisėjo sutikimu į kitą darbą; Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytas poelgis, kuriuo buvo pažemintas teisėjo vardas) suponuoja ne tik atitinkamų faktų nustatymą (konstatavimą), bet ir jų vertinimą.

Akivaizdu, kad tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, arba įsiteisėjo tą teisėją apkaltinęs teismo nuosprendis, minėta speciali teisėjų institucija privalo įsitikinti, ar iš tikrųjų yra nurodyti objektyvaus pobūdžio faktai, ir, jeigu jie yra, privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų. Pabrėžtina, kad jeigu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija nustato, jog

minėti objektyvaus pobūdžio faktai iš tikrųjų yra, ji pagal Konstituciją negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, privalo atleisti atitinkamą teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – privalo teikti jį Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – privalo prašyti Seimo pritarimo jį atleisti). Konstatuotina, kad tokiais atvejais pagal Konstituciją tą teisėją atleisti yra privaloma.

<...>

Tuo tarpu tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes yra vienas (ar keli) iš Konstitucijos 115 straipsnio 1, 3, 4 ir 5 punktuose numatytų pagrindų, minėta speciali teisėjų institucija privalo (atitinkamai) ne tik įsitikinti, kad teisėjas prašo būti atleistas iš pareigų, bet ir įvertinti, ar jis tai daro savo valia, niekieno neverčiamas (Konstitucijos 115 straipsnio 1 punktas), ne tik įsitikinti, kad teisėjas turi sveikatos problemų, bet ir įstatymų nustatyta tvarka įvertinti, ar jo sveikatos būklė tikrai yra tokia, kad jis negali eiti teisėjo pareigų (Konstitucijos 115 straipsnio 3 punktas), ne tik įsitikinti, ar teisėjas yra išrinktas į kitas pareigas ar perkeltas į kitą darbą, bet ir įvertinti, ar jis į tas pareigas išrinktas ar į tą kitą darbą perkeltas jo sutikimu (Konstitucijos 115 straipsnio 4 punktas), ne tik įsitikinti, kad tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, bet ir įvertinti, ar jis šiuo poelgiu (veika) tikrai pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas). Jeigu (atitinkamai) teisėjas tikrai savo valia prašo būti atleistas iš pareigų, jo sveikatos būklė tikrai yra tokia, kad jis negali eiti teisėjo pareigų, jis tikrai į kitas pareigas yra išrinktas ar į kitą darbą perkeltas jo sutikimu, jis tikrai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų. Pabrėžtina, kad tokiais atvejais minėta speciali teisėjų institucija negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti to teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, turi įgaliojimus atleisti teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – turi įgaliojimus teikti jį Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – turi įgaliojimus prašyti Seimo pritarimo jį atleisti); tai turi būti padaroma nedelsiant. Bet jeigu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija konstatuoja, kad (atitinkamai) nors teisėjas formaliai ir prašo būti atleistas iš pareigų savo noru, iš tikrųjų jis tai daro patyręs kieno nors neteisėtą įtaką, spaudžiamas ar kitaip neleistinai raginamas kokių nors asmenų ar organizacijų (institucijų), kad nors teisėjas ir turi sveikatos problemų, jo sveikatos būklė tikrai nėra tokia, kad jis negalėtų eiti teisėjo pareigų, kad nors teisėjas ir buvo išrinktas į kitas pareigas ar perkeltas į kitą darbą, tai buvo padaryta be jo sutikimo, kad nors tam tikras teisėjo poelgis (veika) ir buvo, tuo poelgiu (veika) jis nepažemino teisėjo vardo, speciali teisėjų institucija negali patarti Respublikos Prezidentui atleisti to teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, negavęs tokio patarimo, negali jo atleisti iš pareigų.

Kita vertus, apskritai nėra neįmanomos ir tokios situacijos (nors jos būtų itin retos), kai Respublikos Prezidentui jau kreipusis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo atleidimo iš pareigų ir net šiai institucijai jau patarus Respublikos Prezidentui tą teisėją atleisti, išnyksta pats pagrindas, dėl kurio teisėjas turėjo būti atleistas. Antai teisėjas, pareiškęs, kad atsistatydina, pasikeitus aplinkybėms gali kreiptis į Respublikos Prezidentą ir prašyti neatleisti jo iš pareigų. Tokiais (išimtiniais) atvejais Respublikos Prezidentas turi tam tikrą sprendimo nuožiūros laisvę.

Pabrėžtina, kad iš Konstitucijos kylantis negalimumas Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – negalimumas teikti jo Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – negalimumas prašyti Seimo pritarimo jį atleisti) be Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimo yra labai svarbi teisėjo ir teismų nepriklausomumo garantija, viena iš priemonių, padedančių visų be išimties bendrosios kompetencijos teismų (taip pat visų be išimties pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų) teisėjams apsaugoti nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą, kuri *expressis verbis* draudžia (ir už kurių numatyti atsakomybę įstatymų leidėją įpareigoja) Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų patarti dėl teisėjo atleidimo tais atvejais, kai jis yra paskiriamas Konstitucinio Teismo teisėju arba Vyriausybės nariu

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad, atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą teismų formavimo tvarką, taip pat į Respublikos Prezidento ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos santykių konstitucinį reguliavimą, ši speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais.

Tai nereiškia, kad iš Konstitucijos nekyla tam tikrų išimčių, kai tokio patarimo į šią instituciją kreiptis nereikia.

Cituotas oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas aiškindamas kitų Konstitucijos nuostatų kontekste, Konstitucinis Teismas savo 2005 m. birželio 2 d. nutarime yra konstatavęs, kad pagal Konstituciją jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija taip pat neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Respublikos Prezidento, Seimo Pirmininko, Aukščiausiojo Teismo pirmininko konstitucinės teisės teikti Seimui kandidatą į Konstitucinio Teismo teisėjus ir Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti, nes taip būtų sudarytos prielaidos sukliudyti Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad „Konstitucinio Teismo teisėju paskyrus asmenį, kuris paskyrimo metu ėjo kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo pareigas, jis iki priesaikos Seime turi būti atleistas iš šių pareigų. Jeigu Konstitucinio Teismo teisėju paskirtas asmuo paskyrimo metu ėjo Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigas, Respublikos Prezidentas turi konstitucinę pareigą teikti Seimui, o Seimas – konstitucinę pareigą šį paskirtąjį Konstitucinio Teismo teisėją atleisti iš Aukščiausiojo Teismo teisėjo pareigų iki Konstitucinio Teismo teisėjo priesaikos Seime. Priešingu atveju paskirtajam Konstitucinio Teismo teisėjui būtų sukliudyta pradėti eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas ir kartu būtų kliudoma Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų“. Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarime taip pat yra konstatuota, kad „pagal Konstituciją jokia institucija, joks pareigūnas neturi įgaliojimų paneigti ar riboti Seimo teisės paskirti pateiktą asmenį Konstitucinio Teismo teisėju arba jo nepaskirti. <...> Skiriant Konstitucinio Teismo teisėjus pagal Konstituciją atitinkamus įgaliojimus turi tik kandidatus teikiantys Seimui valstybės pareigūnai ir Seimas. <...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija <...> pagal Konstituciją apskritai neturi jokių įgaliojimų priimti kokius nors sprendimus, susijusius su Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimu. Taigi ši institucija pagal Konstituciją neturi ir įgaliojimų patarti dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo atleidimo iš pareigų tais atvejais, kai šis teisėjas yra Seimo paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju. <...> Cituoti Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimo teiginiai „Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Prezidentui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais“ ir „šios institucijos patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų“ negali būti aiškinami neatsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas, reglamentuojančias Konstitucinio Teismo teisėjų skyrimo tvarką. <...> Prieš priimdamas sprendimą dėl kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjo, paskirto Konstitucinio Teismo teisėju, atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją neturi kreiptis patarimo į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją <...>, o ši institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl to. Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos minėtai specialiai teisėjų institucijai <...> sukliudyti paskirtajam Konstitucinio Teismo teisėjui pradėti eiti Konstitucinio Teismo teisėjo pareigas ir kartu būtų kliudoma Konstitucijoje nustatyta tvarka atnaujinti Konstitucinį Teismą – vieną iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų, įgyvendinti Seimo nutarimą dėl Konstitucinio Teismo teisėjo paskyrimo“.

Remiantis analogiškais argumentais konstatuotina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl teisėjo atleidimo ir tais atvejais, kai kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas yra paskiriamas į kitas pareigas, nes yra sudaroma kuri nors kita Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta valstybės institucija, vykdanči Lietuvoje valstybės valdžią (išskyrus bendrosios kompetencijos teismus bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtus specializuotus teismus, dėl kurių Konstitucijoje yra eksplicitinės nuostatos, nustatančios atitinkamus minėtos teisėjų institucijos įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui).

Atsižvelgiant į tai, kad pagal Konstituciją teisėjas, kol jis eina tas pareigas, negali būti renkamas Seimo nariu ar Respublikos Prezidentu (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas), konstatuotina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija pagal Konstituciją neturi įgaliojimų Respublikos Prezidentui patarti dėl teisėjo atleidimo tais atvejais, kai iš pareigų atleidžiamas kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas, paskirtas Konstitucinio Teismo teisėju, ir tais atvejais, kai iš pareigų yra atleidžiamas kurio nors Lietuvos Respublikos teismo teisėjas, kuris (sudarant Vyriausybę ar keičiant jos sudėtį) yra skiriamas Vyriausybės nariu (Ministru Pirmininku arba ministru).

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija neturi įgaliojimų patarti dėl teisėjo pašalinimo iš pareigų apkaltos proceso tvarka

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> pagal Konstitucijos 74 ir 116 straipsnius Aukščiausiojo Teismo pirmininkas ir teisėjai, Apeliacinio teismo pirmininkas ir teisėjai, šiuurškščiai pažeidę Konstituciją arba sulaužę priesaiką, taip pat paaiškėjęs, jog padarytas nusikaltimas, gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka (kaip, beje, ir Konstitucinio Teismo pirmininkas ir teisėjai).

Pagal Konstituciją tokiais atvejais Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija taip pat neturi jokių įgaliojimų Seimui patarti, ar Aukščiausiojo Teismo pirmininką, šio teismo teisėją, Apeliacinio teismo pirmininką, šio teismo teisėją pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Tokiais atvejais atsvara politinės institucijos – Seimo sprendimams yra teisminės valdžios institucija – Konstitucinis Teismas (Konstitucinio Teismo 2004 m. kovo 31 d. išvada).

Respublikos Prezidento kreipimasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimas yra reikalingas skiriant, paaukštinant, perkeliant ar atleidžiant iš pareigų bet kurį bendrosios kompetencijos teismo teisėją ar šio teismo pirmininką (bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėją), išskyrus <...> iš Konstitucijos kylančias išimtis, kai Respublikos Prezidentas neturi kreiptis tokio patarimo, nes teisėjas iš pareigų yra atleidžiamas dėl to, kad yra skiriamas Vyriausybės nariu (Ministru Pirmininku arba ministru) arba Konstitucinio Teismo teisėju, taip pat kai Aukščiausiojo Teismo pirmininkas arba teisėjas, Apeliacinio teismo pirmininkas arba teisėjas yra atleidžiamas iš pareigų apkaltos proceso tvarka. Taigi Respublikos Prezidentas tokį patarimą turi gauti ir tais atvejais, kai teisėjas (apylinkės, apygardos teismo) yra skiriamas arba atleidžiamas vien jo, Respublikos Prezidento, sprendimu, apskritai nedalyvaujant Seimui, ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo, ir tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas teikia Seimui skirti arba atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką. Visais šiais atvejais (išskyrus aptartas iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis) Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimas Respublikos Prezidentui yra būtinas – tai yra neatsiejama, konstituciškai privaloma teisėjų paskyrimo, paaukštinimo (t. y. paskyrimo aukštesnės grandies teisėju atleidžiant iš ankstesnių pareigų arba paskyrimo į vadovaujančias

arba aukštesnes vadovaujančias pareigas tame pačiame teisme), perkėlimo (darbo vietos keitimo), atleidimo iš pareigų procedūros dalis. Negavęs tokio patarimo, Respublikos Prezidentas negali skirti arba atleisti apylinkės, apygardos teismo teisėjo ar pirmininko, negali kreiptis į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo, negali teikti Seimui skirti arba atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko.

Pabrėžtina ir tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtintas konstitucinis institutas – Respublikos Prezidento kreipimasis į šioje dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, reiškia ne tik tai, kad Respublikos Prezidentas turi pareigą, prirėikus skirti, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją kreiptis atitinkamo patarimo į šioje dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją, bet ir tai, kad ši speciali teisėjų institucija, gavusi atitinkamą Respublikos Prezidento kreipimąsi, turi konstitucinę pareigą svarstyti tokį kreipimąsi ir arba patarti Respublikos Prezidentui (atitinkamai) skirti asmenį apylinkės, apygardos teismo teisėju, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų apylinkės, apygardos teismo teisėją, kreiptis į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, teikti Seimui skirti, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėją, skirti, perkelti, atleisti šio teismo pirmininką, arba patarti Respublikos Prezidentui asmens neskirti apylinkės, apygardos teismo teisėju, nepaauskštinti, neperkelti, neatleisti iš pareigų apylinkės, apygardos teismo teisėjo, nesikreipti į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, neteikti Seimui skirti, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėjo, skirti, perkelti, atleisti šio teismo pirmininko. Toks patarimas turi būti duodamas griežtai laikantis tinkamo teisinio proceso reikalavimų ir įvertinus vien atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą atitinkamoms pareigoms (ar teisėjo darbui apskritai).

Pažymėtina, kad Konstitucija nenumato ir netoleruoja tokios situacijos, kai jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija nepataria Respublikos Prezidentui, kai jam į šią specialią teisėjų instituciją kreipusis patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, arba pataria jam ne dėl to, dėl ko buvo kreiptasi; pagal Konstituciją minėta speciali teisėjų institucija turi aiškiai ir nedviprasmiškai patarti Respublikos Prezidentui (atitinkamai) skirti asmenį teisėju, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją (o jeigu skiriamas, paauskstinamas, perkeliamas ar atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patarti teikti asmenį skirti arba atleisti Seimui) arba patarti asmens neskirti teisėju, nepaauskštinti, neperkelti, neatleisti teisėjo iš pareigų (o jeigu skiriamas, paauskstinamas, perkeliamas ar atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patarti neteikti Seimui asmens skirti arba atleisti).

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją yra negalimos ir tokios teisinės situacijos, kai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija savo iniciatyva pataria Respublikos Prezidentui dėl kurio nors asmens paskyrimo teisėju, teisėjo paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, nors Respublikos Prezidentas dėl to į ją nesikreipė. Minėta speciali teisėjų institucija Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatytus įgaliojimus gali vykdyti tik tada (po to), kai dėl to į ją atitinkamo patarimo yra kreipęsis Respublikos Prezidentas.

Minėta, kad tik gavęs patarimą (atitinkamai) skirti asmenį teisėju, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją Respublikos Prezidentas gali skirti asmenį apylinkės, apygardos teismo teisėju, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų apylinkės, apygardos teismo teisėją, kreiptis į Seimą pritarimo dėl Apeliacinio teismo teisėjo arba šio teismo pirmininko paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, teikti Seimui skirti, paauskštinti, perkelti, atleisti iš pareigų Aukščiausiojo Teismo teisėją, skirti, perkelti, atleisti šio teismo pirmininką.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Respublikos Prezidentas, prieš kreipdamasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paauskstinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, turėtų tokį kreipimąsi derinti su kuria nors valstybės institucija, kuriuo nors valstybės pareigūnu, kuria nors kita institucija, kuriuo nors kitu asmeniu.

Pagal Konstituciją Respublikos Prezidento kreipimosi į minėtą specialią teisėjų instituciją patarimo negali saistyti ir nesaisto jokios valstybės institucijos, jokio valstybės pareigūno, jokios kitos institucijos, jokio kito asmens sprendimai.

Įstatymais negalima nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, kad Respublikos Prezidentas būtų įpareigotas, kreipdamasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl asmens paskyrimo teisėju, teisėjo paaukštinimo, perkėlimo, teikti šiai specialiai teisėjų institucijai ne vieno, bet kelių asmenų kandidatūras į tą pačią laisvą vietą, o minėta speciali teisėjų institucija turėtų ir (arba) galėtų rinktis, dėl kurio iš Respublikos Prezidento pateiktų asmenų paskyrimo teisėju, paaukštinimo, perkėlimo Respublikos Prezidentui patarti.

<...> Konstitucija nesuponuoja galimybės nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmenys, išlaikę atitinkamą egzaminą ar egzaminus ir įtraukti į kandidatų tapti teisėjais sąrašus, būtų kaip nors reitinguojami, būtų sudaromos jų pirmumo ar kitokios eilės ir pan., kurios susaistytų Respublikos Prezidentą jam kreipiantis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo paskyrimo. Kartu pabrėžtina, kad Respublikos Prezidentas asmenis, dėl kurių paskyrimo teisėjais jis kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, gali rinktis tik iš tų, kurie yra išlaikę atitinkamą egzaminą ar egzaminus ir yra įtraukti į kandidatų tapti teisėjais sąrašus, arba iš kitų asmenų, kurie gali būti teisėjais be egzaminų, jeigu tai konstituciškai pagrįsta.

<...>

Kadangi pagal Konstituciją į jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją kreiptis patarimo gali tik Respublikos Prezidentas, prieš kreipdamasis minėto patarimo, jis turi, pasinaudojęs įstatymų nustatytais galimybėmis (*inter alia* pareikalavęs iš atitinkamų valstybės institucijų (pareigūnų) informacijos), išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, *inter alia* tai, ar siūlomas skirti teisėju asmuo, siūlomas perkelti ar paaukštinti teisėjas atitinka teisėjui (taip pat tos teismų sistemos ir tos grandies teismo teisėjui) keliamus reikalavimus, ar jis turi atitinkamam darbui būtina kvalifikaciją, ar jis yra neprikaištingos reputacijos, ar nėra kitų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas teisėju, paaukštinamas, perkeliamas (arba skiriamas būtent Respublikos Prezidento nurodyto teismo teisėju, paaukštinamas paskiriant būtent į tą teismą, perkeliamas būtent į tą teismą).

Pagal Konstitucijos 85 straipsnį Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus–deketrus. Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų yra įgyvendinami išleidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą. Tokiame Respublikos Prezidento dekrete gali būti nurodomas ir laikas, per kurį atitinkamas patarimas turi būti gautas. Jeigu atitinkamame Respublikos Prezidento dekrete toks laikas yra nurodytas, laikytis šio termino Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatyta teisėjų institucijai yra privaloma.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos veiklos skaidrumo reikalavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija formuojant teisėjų korpusą yra atsvara Respublikos Prezidentui – politinei valstybės valdžios institucijai. Tai suponuoja, kad šios specialios teisėjų institucijos veikla turi būti skaidri, idant nei teismų sistemai, nei Respublikos Prezidentui, nei visuomenei nekiltų pagrįstų abejonių dėl formuojamo teisėjų korpuso, nes tuomet apskritai mažėtų žmonių pasitikėjimas teise, valstybės teisine sistema; todėl minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, motyvai, dėl kurių patariama tam tikrą asmenį skirti teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją arba patariama to asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti, neperkelti, neatleisti iš pareigų teisėjo (o jeigu yra skiriamas, paaukštinamas, perkeliamas ar atleidžiamas iš pareigų Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patariama teikti jo kandidatūrą Seimui arba jos neteikti), turi būti aiškiai išdėstyti. Jokie minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai (ar kiti

sprendimai) negali būti grindžiami prielaidomis, subjektyviomis minėtos specialios teisėjų institucijos narių nuostatomis ar nuomonėmis, juos būtina pagrįsti vien nustatytais (išsiaiškintais) faktais, įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą atitinkamoms pareigoms (ar teisėjo darbui apskritai). Šiame kontekste pažymėtina, jog, atsižvelgiant į tai, kad nuo minėtos specialios teisėjų institucijos veiklos bei sprendimų galiausiai priklauso ir žmonių pasitikėjimas teise, valstybės teisine sistema, įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas su Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos veikla susijusius santykius, gali nustatyti ir toki teisinį reguliavimą, kad, minėtai specialiai teisėjų institucijai neatsakingai įgyvendinus jai Konstitucijoje nustatytus įgaliojimus, jos sudėtis būtų iš esmės pakeista; tokio teisinio reguliavimo nustatymas suponuoja tai, kad turi būti nustatyta ir dėl atitinkamų sprendimų galinčių kilti ginčų nagrinėjimo tvarka; nustatydamas minėtą teisinį reguliavimą, įstatymų leidėjas privalo paisyti Konstitucijos.

Konstituciniai reikalavimai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos sudarymui, veiklai ir darbo organizavimui

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Atsižvelgiant į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirtį, konstitucinį statusą, ypatingą vaidmenį formuojant teisėjų korpusą, konstatuotina, kad iš Konstitucijos šios valstybės institucijos veiklai, jos darbo organizavimui kyla tam tikri reikalavimai.

Antai prieš patardama Respublikos Prezidentui dėl kurio nors bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto teismo teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo, atleidimo iš pareigų, minėta speciali teisėjų institucija turi pareigą išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, *inter alia* tai, ar siūlomas skirti teisėju asmuo, siūlomas perkelti ar paaukštinti teisėjas atitinka teisėjui (taip pat tos teismų sistemos bei tos grandies teismo teisėjui) keliamus reikalavimus, ar jis turi atitinkamam darbui būtiną kvalifikaciją, ar jis yra nepriekaištingos reputacijos, ar nėra kitų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas teisėju, paaukštinamas, perkeliamas (arba skiriamas būtent Respublikos Prezidento nurodyto teismo teisėju, paaukštinamas paskiriant būtent į tą teismą, perkeliamas būtent į tą teismą). Įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti toki teisinį reguliavimą, kad minėta speciali teisėjų institucija turėtų įgaliojimus gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų (jų pareigūnų) visą reikalingą informaciją, kuri leistų išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes. Atsakomybė už atitinkamą patarimą Respublikos Prezidentui tenka būtent minėtai specialiai teisėjų institucijai, į kurią Respublikos Prezidentas kaip tik ir kreipėsi atitinkamo patarimo. Tai, kad, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, Respublikos Prezidentas, prieš kreipdamasis į šią specialią teisėjų instituciją patarimo, turi pasinaudoti įstatymų nustatytais galimybėmis ir išsiaiškinti bei įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, neatleidžia minėtos specialios teisėjų institucijos nuo šios pareigos ir atsakomybės.

Akivaizdu, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos nariai gali išsiaiškinti ir įvertinti visas turinčias reikšmės aplinkybes, *inter alia* tai, ar siūlomas skirti teisėju asmuo, siūlomas perkelti ar paaukštinti teisėjas atitinka teisėjui (taip pat tos teismų sistemos ir tos grandies teismo teisėjui) keliamus reikalavimus, ar jis turi atitinkamam darbui būtiną kvalifikaciją, ar jis yra nepriekaištingos reputacijos, ar nėra kitų aplinkybių, dėl kurių asmuo negali būti skiriamas teisėju, paaukštinamas, perkeliamas (arba skiriamas būtent Respublikos Prezidento nurodyto teismo teisėju, paaukštinamas paskiriant būtent į tą teismą, perkeliama būtent į tą teismą), tik tuomet, kai jie iš anksto gauna visą atitinkamam klausimui svarstyti būtiną informaciją, turi galimybę ją atidžiai išnagrinėti, prireikus pareikalauti papildomos informacijos ir pan. Minėtos specialios teisėjų institucijos darbas negali būti organizuojamas taip, kad kuri nors informacija svarstomu klausimu būtų pateikiama ne laiku, ne iš anksto, o tik šios specialios teisėjų institucijos posėdyje, taip pat kad kuri nors informacija svarstomu klausimu būtų pateikiama ne visiems šios specialios teisėjų institucijos nariams, o tik kai kuriems iš jų (selektyviai), pavyzdžiui, tik tiems šios specialios teisėjų institucijos nariams, kurie dalyvauja tame posėdyje. Šiame kontekste, ypač atsižvelgiant į tai, kad Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją turi gauti būtent Konsti-

tucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos, kaip kolegialios valstybės institucijos, o ne jos dalies (t. y. grupės teisėjų) patarimą dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, pažymėtina, kad minėtos specialios teisėjų institucijos, kuri, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, yra Konstitucijoje numatyta valstybės institucija, o ne visuomeniniais pagrindais veikiantis darinys, veikla apskritai negalėtų būti laikoma visiškai atitinkančia jos konstitucinę paskirtį, jeigu daug jos narių nedalyvautų posėdžiuose. Pažymėtina ir tai, kad minėtos specialios teisėjų institucijos darbas turi būti organizuotas taip, kad dėl kiekvieno patarimo Respublikos Prezidentui būtų balsuojama posėdyje, kad pasibaigus balsavimui kiekvienas šios specialios teisėjų institucijos narys žinotų, kaip balsavo kiekvienas kitas šios specialios teisėjų institucijos narys, kad balsavimo rezultatai nekeltų jokių abejonių dėl jų tikrumo. Minėtų nuostatų nepaisymas reikštų, kad yra iš esmės nukrypstama nuo tinkamo teisinio proceso reikalavimų, kurių teisinėje valstybėje privalu paisyti.

Ypač pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirtis, konstitucinis statusas, ypatingas vaidmuo formuojant teisėjų korpusą, veiklos skaidrumo reikalavimas suponuoja šios specialios teisėjų institucijos veiklos viešumą. Tai, kad minėtos specialios teisėjų institucijos veikla negali būti nevieša, reiškia, be kita ko, jog apie visus šioje specialioje teisėjų institucijoje svarstomus teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų klausimus visuomenė (taip pat ir teisinė bendruomenė) turi būti informuojama iš anksto (apie tai turėtų būti viešai paskelbiama). Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, motyvai, dėl kurių patariama tam tikrą asmenį skirti teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją arba patariama to asmens neskirti teisėju, nepaaukštinti, neatleisti iš pareigų (o jeigu skiriamas, paaukštinamas, perkeliamas ar atleidžiamas iš pareigų Aukščiausiojo Teismo arba Apeliacinio teismo teisėjas – patariama teikti jo kandidatūrą Seimui arba jos neteikti), turi būti aiškiai išdėstyti. Šie argumentai, motyvai turi būti dėstomi suprantamai. Visuomenė turi būti informuojama apie priimtus sprendimus (patarimus Respublikos Prezidentui). Pabrėžtina ir tai, kad kai Respublikos Prezidentas kreipiasi patarimo, kiekvienas minėtos specialios teisėjų institucijos narys turi aiškiai ir nedviprasmiškai pareikšti savo poziciją kiekvienu klausimu.

Konstitucijoje (jos 112 straipsnio 5 dalyje) yra eksplacitiškai įtvirtinti tik šie Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai: ji, kai į ją kreipiasi Respublikos Prezidentas, turi patarti jam dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, t. y. (kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime) „visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais“, išskyrus (kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2005 m. birželio 2 d. nutarime ir šiame Konstitucinio Teismo nutarime) iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis (kurių yra labai nedaug). Pabrėžtina, kad jokia kita institucija, joks pareigūnas, joks kitas asmuo negali vykdyti šių įgaliojimų; minėtų įgaliojimų niekam perduoti negali ir pati Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija. Jeigu taip būtų, taip pat jeigu įstatymų leidėjas apribotų šiai specialiai teisėjų institucijai Konstitucijoje eksplacitiškai priskirtus įgaliojimus, būtų pažeista ne tik Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalis, bet ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, pagal kurią valdžios galias riboja Konstitucija, konstitucinis teisinės valstybės principas.

Pabrėžtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotės „pataria speciali teisėjų institucija“ prasmės išsiaiškinimas negali būti grindžiamas vien verbaliniu, pažodiniu joje vartojamų sąvokų aiškinimu; ši formuluotė aiškintina atsižvelgiant į įvairiuose Konstitucijos straipsniuose (jų dalyse) įtvirtintą teisėjų korpuso formavimo tvarką, pagal kurią valstybės valdžios institucijoms ir kitoms institucijoms, dalyvaujančioms formuojant teisėjų korpusą, yra nustatyti skirtingi įgaliojimai: teisėjus į pareigas skiria ir atleidžia politinio pobūdžio institucijos – Seimas arba Respublikos Prezidentas, o patarimus Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų duoda Teismo, t. y. savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucija, kuri, kaip ir teisminė valdžia apskritai, yra ne politinio, bet vien profesinio pobūdžio.

Taigi Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „pataria speciali teisėjų institucija“ reiškia, kad, pirma, minėta valstybės institucija turi būti sudaryta šioje dalyje nurodytam tiks-

lui – patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų, antra, ši valstybės institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų. Konstatuotina, kad pagal Konstituciją ne tik jokia kita institucija, joks pareigūnas, joks kitas asmuo negali turėti įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, bet ir pati Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta institucija gali būti sudaryta ne iš kokių kitų asmenų (narių), bet vien iš teisėjų; priešingu atveju, t. y. jeigu ši institucija būtų sudaryta ne iš teisėjų arba ne vien iš teisėjų, būtų nepaisoma šioje dalyje įtvirtintos valstybės institucijos – specialios teisėjų institucijos konstitucinės sampratos (kad formuojant teisėjų korpusą minėta speciali teisėjų institucija yra atsvara Respublikos Prezidentui – politinei institucijai), tokia institucija pagal Konstituciją negalėtų turėti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytų įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų. Tik profesiniu pagrindu sudaryta institucija, t. y. speciali teisėjų institucija, gali deramai įvertinti, ar asmens profesinė kvalifikacija yra tokia, kad jis gali būti skiriamas teisėju, ar asmuo, kuris jau yra teisėjas, gali būti paaukštinamas ir t. t. Tik profesiniu pagrindu sudaryta institucija, t. y. speciali teisėjų institucija, gali būti atsvara Respublikos Prezidentui – ir kaip vykdomosios valdžios subjektui, ir kaip politinio pobūdžio institucijai – formuojant teisėjų korpusą. Tik tokia institucija gali užtikrinti teisėjų ir teismų nepriklausomumą *inter alia* tuo aspektu, kad visų be išimties teismų teisėjai būtų apsaugoti nuo valstybinės valdžios ir valdymo institucijų, Seimo narių ir kitų pareigūnų, politinių partijų, politinių ir visuomeninių organizacijų, kitų asmenų kišimosi į teisėjo ar teismo veiklą (tokį kišimąsi <...> *expressis verbis* draudžia Konstitucijos 114 straipsnio 1 dalis). Formuluoant „pataria speciali teisėjų institucija“ negali būti aiškinama plečiamai, kaip esą nedraudžianti nustatyti ir tokio teisinio reguliavimo, kad į šią, būtent teisėjų instituciją galėtų būti įtraukiami ir ne teisėjai, nes šitoks plečiamasis konstitucinės sąvokos „pataria speciali teisėjų institucija“ aiškinimas ir juo grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas nepaisyti Konstitucijoje įtvirtinto teismų nepriklausomumo principo (apimančio ir teisminės valdžios savivaldą) *inter alia* tuo aspektu, kad Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų patartų ne vien iš teisėjų, bet ir iš kitų asmenų (net politikų) sudaryta institucija, negalinti profesiniu požiūriu vertinti, ar asmenys, siekiantys tapti teisėjais, atitinka teisėjui keliamus reikalavimus, *inter alia* ar toks asmuo turi teisėjo darbui būtiną profesinę kvalifikaciją, ar teisėjas turi pakankamą profesinę kvalifikaciją, kad galėtų būti paaukštinamas, ir t. t. Tokiu teisiniu reguliavimu, kai Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją sudaro ne tik teisėjai, bet ir kiti asmenys, būtų nepaisoma ne tik Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos konstitucinės sampratos, bet ir Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad valdžios galias riboja Konstitucija, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluoant „įstatymo numatyta speciali teisėjų institucija“ reiškia, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją vienaip arba kitaip reglamentuoti šioje dalyje numatytos valstybės institucijos – specialios teisėjų institucijos sudarymą, įgaliojimus ir veiklą (žinoma, paisydamas Konstitucijos, *inter alia* minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinės sampratos). <...>

<...>

Minėta, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus nustatyti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos sudarymo tvarką. Tai turi būti padaryta Teismų įstatyme. Nustatydamas tokią tvarką įstatymų leidėjas negali nepaisyti *inter alia* tos aplinkybės, kad joks teisminės valdžios pareigūnas negali būti traktuojamas kaip visos teisminės valdžios vadovas ar atstovas santykiuose su kitomis valstybės valdžiomis ir kad savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją apskritai negali būti pernelyg centralizuota. Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumas supponuoja vienodą visų teisėjų teisinį statusą vykdamas teisingumą; negali būti nustatomos nevienodos teisėjų nepriklausomumo vykdamas teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos; joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui arba kurio nors teismo (*inter alia* teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Privalu paisyti ir tos aplinkybės, kad Konstitucijoje įtvirtinta

Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivalda ir vienodas teisėjų teisinis statusas suponuoja *inter alia* tai, kad ir savivaldos institucijose visi teisėjai turi vienodą teisinį statusą, vadinasi, ir teisminės valdžios savivaldos institucijose jie yra lygūs ir nėra pavaldūs jokiam kitam teisėjui (taip pat ir aukštesnės grandies arba instancijos teismo teisėjui ar pirmininkui). Taigi teisminės valdžios savivaldos institucijose joks teisėjas negali turėti daugiau teisių nei kuris nors kitas teisėjas. Todėl įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos vadovu kuris nors teisėjas taptų *ex officio* (pagal pareigas). Konstatuotina, kad Konstitucija toleruoja tik tokią jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos vadovo (pirmininkaujančio asmens) rinkimo tvarką, kai šios specialios teisėjų institucijos vadovą (pirmininkaujantį asmenį) išrenka patys šios institucijos nariai arba demokratiškai sušauktas įstatymo numatytas teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas (galintis rinkti ir pačios šios specialios teisėjų institucijos narius). Kitoks teisinis reguliavimas, t. y. toks, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos vadovu *ex officio* yra kuris nors teisėjas (kurio nors teismo pirmininkas), būtų nesuderinamas su *inter alia* Konstitucijoje įtvirtintu Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, savivaldos principu, taip pat su konstituciniu teisminės valstybės principu.

Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintą Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, savivaldos principą, savavaldės teisminės valdžios decentralizuotumą atitiktų ir rotacinis vadovavimas (pirmininkavimas) minėtų specialiai teisėjų institucijai.

Siek tiek kitaip vertintina galimybė tam tikriems teisėjams *ex officio* būti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos nariais.

Minėti konstituciniai imperatyvai (savavaldės teisminės valdžios decentralizuotumas, teisėjo nepriklausomumas, visų teisėjų vienodas teisinis statusas vykdant teisingumą, teisėjo nepavaldumas vykdant teisingumą jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo pirmininkui ir t. t.) suponuoja demokratišką šios specialios teisėjų institucijos formavimo tvarką. Taigi pagal Konstituciją šios specialios teisėjų institucijos narius, bent absoliučią jų daugumą, turi demokratiškai išrinkti patys teisėjai (jų atstovai); rinkimų tvarka turi būti tokia, jie turi būti organizuoti ir vykdomi taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų abejoti šių rinkimų demokratiškumu, *inter alia* tuo, ar kurie nors teisėjai renkant minėtą specialią teisėjų instituciją nebuvo traktuojami kaip nelygūs kitiems ir kt.

Kartu paminėtina, jog Konstitucijai neprieštarautų ir toks teisinis reguliavimas, kad minėtos specialios teisėjų institucijos nariais kai kurie teisėjai (palyginti nedidelė jos narių dalis), būtent Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų aukščiausiosios grandies specializuotų teismų (šiuo metu – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) pirmininkai, taptų *ex officio*. Konstitucijai neprieštarautų ir toks teisinis reguliavimas, kad minėtos specialios teisėjų institucijos nariai būtų teisėjai, išrinkti pakankamai gausios Lietuvos Respublikos teismų teisėjus vienijančios visuomeninės teisėjų organizacijos; tačiau pabrėžtina, kad tokie teisėjai turėtų sudaryti palyginti nedidelę minėtos specialios teisėjų institucijos narių dalį; šiuo atveju rinkimų tvarka taip pat turi būti tokia ir jie turi būti organizuoti ir vykdomi taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų abejoti šių rinkimų demokratiškumu. Konstitucijai taip pat neprieštarautų toks teisinis reguliavimas, kad palyginti nedidelę dalį šios specialios teisėjų institucijos narių skirtų Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Šiame kontekste pabrėžtina, jog tai, kad kai kuriuos specialios teisėjų institucijos narius gali paskirti Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras, jokiū būdu negali būti interpretuojama kaip šių teisėjų buvimas Respublikos Prezidento arba teisingumo ministro atstovais arba įgaliotiniaus nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje: pagal Konstituciją negali būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad tokie teisėjai turėtų kaip nors atsiskaityti Respublikos Prezidentui ir (arba) teisingumo ministrui už savo veiklą Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytoje specialioje įstatymo numatytoje teisėjų institucijoje, kad Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras galėtų duoti jiems kokių nors pavedimų, nurodymų ir pan. Jeigu Teismų įstatymu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad kai kuriuos nurodytos specialios teisėjų institucijos narius skiria Respublikos Prezidentas ir (arba) teisingumo ministras, tie teisėjai, tapę šios specialios

teisėjų institucijos nariais ne rinkimų, bet minėto paskyrimo būdu, vis tiek turi likti absoliučiai nepriklausomi nuo juos paskyrusių Respublikos Prezidento ir (arba) teisingumo ministro. Kitoks teisinis reguliavimas, t. y. toks, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos nariais ne rinkimų būdu tapę, bet Respublikos Prezidento ir (arba) teisingumo ministro paskirti teisėjai būtų traktuojami kaip šių valstybės pareigūnų atstovai arba įgaliotiniai nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje, būtų nesuderinamas su *inter alia* Konstitucijoje įtvirtintu Teismo, kaip vienos iš valstybės valdžių, savivaldos principu, taip pat su konstituciniu valdžių padalijimo principu, konstituciniu teisinės valstybės principu.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje įtvirtinti šioje dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai suponuoja tokią šios specialios teisėjų institucijos sudarymo tvarką, kad jos nariais būtų įvairių grandžių bendrosios kompetencijos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) teisėjai. Tai užtikrintų toks teisinis reguliavimas, kad kiekvienai bendrosios kompetencijos teismų, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) grandžiai nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje būtų nustatytas tam tikras skaičius vietų ir kad šios specialios teisėjų institucijos atitinkamus narius (paisant tai teismų grandžiai nustatyto vietų skaičiaus) rinktų būtent tos grandies teismo (teismų) teisėjai.

Tai, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija turi konstitucinius įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui *inter alia* dėl teisėjų paaukštinimo (kaip ir paskyrimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų), reiškia, jog ši speciali teisėjų institucija turi ir įgaliojimus vertinti teisėjų kvalifikaciją. Minėta, kad patarimai Respublikos Prezidentui turi būti duodami įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą. Ar žemesnės grandies teismų teisėjai turi tokią kvalifikaciją, yra taip profesiskai pasirengę, kad galėtų būti paaukštinti (*inter alia* paskirti aukštesnės grandies teisėjais), geriausiai spręsti gali būtent tų teismų, kurie yra aukščiausia apeliacinė ir aukščiausia kasacinė instancija, teisėjai (be abejo, ne vien jie). Todėl būtų konstituciškai pagrįstas toks teisinis reguliavimas, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytoje specialioje teisėjų institucijoje būtų nustatomas toks skaičius vietų kiekvienos bendrosios kompetencijos teismų grandžių teisėjams, taip pat kiekvienos pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) grandžių teisėjams, kad šios specialios teisėjų institucijos narių daugumą sudarytų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų aukščiausiųjų instancijų teismų (šiuo metu administracinių teismų sistemoje – Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo) teisėjai.

Minėta, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija turi būti sudaryta vien iš teisėjų. Šios specialios teisėjų institucijos konstitucinis statusas suponuoja tai, kad jos nariams gali ir turi būti nustatomi tam tikri aukšti reikalavimai: jos nariais gali būti tik teisėjai, turintys aukštą kvalifikaciją, pakankamai didelę teisėjo darbo patirtį, taip pat autoritetą teisėjų profesinėje bendruomenėje. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad minėtos specialios teisėjų institucijos rinkimų tvarka turi būti tokia, jie turi būti organizuoti ir vykdomi taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų abejoti šių rinkimų demokratiškumu.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos sudarymo, įgaliojimų ir veiklos teisinis reguliavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalies formuluotė „įstatymo numatyta speciali teisėjų institucija“ reiškia, kad įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją vienaip arba kitaip reglamentuoti šioje dalyje numatytos valstybės institucijos – specialios teisėjų institucijos sudarymą, įgaliojimus ir veiklą (žinoma, paisydamas Konstitucijos, *inter alia* minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinės sampratos). Šiame kontekste paminėtina, kad Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra konstatavęs: „Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompe-

tenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas. Kartu pažymėtina, kad toks konstitucinis teisinis reguliavimas savaime nereiškia, jog tam tikri su minėtais santykiais susiję santykiai apskritai negali būti reguliuojami ir kitais įstatymais.“

<...> pabrėžtina, kad pagal Konstituciją jos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos, kuri pataria Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, sudarymą, įgaliojimus ir veiklą turi reguliuoti ne bet koks, o būtent Teismų įstatymas.

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos įgaliojimai

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Tai, kad Konstitucijoje (jos 112 straipsnio 5 dalyje) yra eksplicitiškai įtvirtinti tik šioje dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimai Respublikos Prezidentui patarti, kai jis į ją kreipiasi dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, savaime nereiškia, kad minėta speciali teisėjų institucija gali turėti tik šiuos Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje eksplicitiškai nurodytus įgaliojimus ir negali turėti kitų įgaliojimų, kuriuos jai įstatymų leidėjas būtų nustatęs Teismų įstatymu.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos konstituciniai įgaliojimai yra susiję su teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, bei tam tikrų teisminę valdžią vykdančių teisėjų korpuso narių, įstatymo nustatyta tvarka paskirtų arba išrinktų į minėtą specialią teisėjų instituciją, dalyvavimu priimant sprendimus dėl teisėjų karjeros. Tai suponuoja įstatymų leidėjo teisę nustatyti ir tokius minėtos specialios teisėjų institucijos įgaliojimus, kurie nėra *expressis verbis* nustatyti Konstitucijoje (jos 112 straipsnio 5 dalyje), bet kyla iš šios specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų, susijusių su patarimu Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, t. y. įgaliojimų, susijusių su teisminės valdžios, kaip profesiniu pagrindu formuojamos valstybės valdžios, dalyvavimu priimant sprendimus dėl teisėjų karjeros, taip pat galimybių asmenims siekti teisėjo karjeros užtikrinimu. Antai Konstitucija nedraudžia įstatymu nustatyti, kad ši speciali teisėjų institucija turi įgaliojimus inicijuoti drausmės bylų iškėlimą teisėjams, įgaliojimus skirti teisėjų egzaminų komisijos narius ir kt. (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas).

Pažymėtina ir tai, kad <...> teisminės valdžios visavertisumas ir nepriklausomumas suponuoja jos savireguliaciją ir savivaldą, impančią *inter alia* teismų darbo organizavimą, teisėjų profesinio korpuso veiklą. <...> Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija yra svarbus Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas; ji negali būti nesudaryta.

Teisminės valdžios savivaldos institucijos

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> iš ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose Konstitucinio Teismo suformuotos teisminės valdžios oficialios konstitucinės doktrinos matyti, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija nėra vienintelis Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos elementas. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, paisydamas konstitucinio teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, kitų Konstitucijos nuostatų, turi įgaliojimus įstatymu įtvirtinti ir kitas teisminės valdžios savivaldos institucijas, nustatyti jų sudarymo tvarką, įgaliojimus ir kt. Maža to, siekiant užtikrinti teisminės valdžios savivaldos veiksmingumą, taip pat atsižvelgiant į tai, kad, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, savavaldė teisminė valdžia pagal Konstituciją negali būti pernelyg centralizuota, kai kurios tokios kitos institucijos netgi turi būti sudarytos, visų pirma turi būti demokratiškai sušauktas įstatymo numatytas teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimas, be kurio Teismo, kaip visavertės, savarankiškos valstybės valdžios, savivalda apskritai neįmanoma. Reguluojamas su tokių institucijų sudarymu susijusių santykius, įstatymų leidėjas turi plačią diskreciją.

Tačiau pažymėtina, kad jeigu įstatymų leidėjas pasirinktų tokį teisminės valdžios savivaldos modelį, kad, be demokratiškai sušaukto įstatymo numatyto teisėjų (ar jų atstovų) susirinkimo, būtų tik viena teisėjų savivaldos institucija, vykdanči *inter alia* Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatytus įgaliojimus patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ir atleidimo iš pareigų, ir kartu būtų įtvirtinti teisiniai (*inter alia* procedūriniai) mechanizmai, neleidžiantys pernelyg centralizuoti savavaldės teisminės valdžios, tai savaime nereikštų, kad yra nukrypstama nuo Konstitucijoje įtvirtintos Teismo, kaip savarankiškos ir savavaldės valstybės valdžios, sampratos.

Pažymėtina, kad Teismų įstatymu įtvirtinęs įvairias Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucijas (t. y. pasirinkęs tokį teisminės valdžios savivaldos modelį, pagal kurį minėtų institucijų yra keletas), įstatymų leidėjas (ypač atsižvelgdamas į būtinumą užtikrinti visuomenės pasitikėjimą teismine valdžia, teise, valstybės teisine sistema) gali įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, kad į minėtas kitas teismų savivaldos institucijas įeitų ne vien teisėjai, bet ir kiti asmenys. Tai savaime neturėtų būti vertintina kaip teisminės valdžios savavaldiškumo, savarankiškumo, visavertiškumo paneigimas. Tačiau ir tokiu atveju kiekvienos iš šių kitų Teismo, kaip savarankiškos valstybės valdžios, savivaldos institucijų narių absoliučią daugumą turi sudaryti teisėjai, be to, tokių institucijų vadovai (pirmininkaujantys asmenys) taip pat gali būti tik teisėjai.

<...> ypač pabrėžtina, kad jeigu įstatymu būtų nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad į tam tikras teisminės valdžios savivaldos institucijas įeina ne vien teisėjai, bet ir kiti asmenys, tokios institucijos pagal Konstituciją negalėtų vykdyti Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytų įgaliojimų – patarti Respublikos Prezidentui dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų, nes būtų pažeista Konstitucijos 5 straipsnio 2 dalis, 112 straipsnio 5 dalis, konstitucinis teisinis valstybės principas. Minėti įgaliojimai, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, priklauso tik Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai teisėjų institucijai, t. y. tokiai institucijai, kurią pagal Konstituciją sudaro vien teisėjai (ir kuri yra sudaryta pirmiausia šioje dalyje nurodytam tikslui).

Konstitucinis Teismas savo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarime yra konstatavęs, kad tuometiniame Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte įtvirtinti Respublikos Prezidento įgaliojimai formuojant teisminę valdžią – tai reikšmingas valstybės vadovo konstitucinio statuso elementas, kad nurodytų Respublikos Prezidento įgaliojimų šioje srityje pakeitimas ar apribojimas, taip pat tokios šių įgaliojimų įgyvendinimo tvarkos nustatymas, kai Respublikos Prezidento veiksmai būtų saistomi Konstitucijoje nenumatytų institucijų ar pareigūnų sprendimų, reikštų Respublikos Prezidento konstitucinės kompetencijos pasikeitimą. Pažymėtina, kad ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl visų teismų teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų pakeitimas ar apribojimas reikštų Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirties, kylančios iš pačios Konstitucijos, pakeitimą.

Teisėjo, atleisto iš pareigų, teisė kreiptis į teismą

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> teisėjas, manantis, jog buvo nepagrįstai, neteisėtai atleistas iš pareigų, pagal Konstituciją turi teisę dėl savo pažeistos teisės gynimo kreiptis į teismą. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeistos, teisė kreiptis į teismą yra absoliuti, kad negali būti ši teisė dirbtinai suvaržoma arba dirbtinai pasunkinama ją įgyvendinti, kad šios teisės negalima paneigti, kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmens teisių ar laisvių pažeidimo būtų galima spręsti teisme.

Teisėjų korpuso formavimo ir jų profesinės karjeros teisinis reguliavimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus (paisydamas Konstitucijos normų ir principų) nustatyti asmenų, siekiančių tapti teisėjais, atrankos kriterijus, taip pat nustatyti, kaip yra

formuojamas kandidatų tapti teisėjais korpusas, kandidatų, siekiančių tapti aukštesnės grandies teismo teisėjais, korpusas ir t. t. Tai nustatantis teisinis reguliavimas gali būti diferencijuotas *inter alia* pagal tai, kokios grandies teismo teisėju asmuo siekia tapti. Konstitucija nedraudžia nustatyti ir tokios asmenų, siekiančių tapti teisėjais, korpuso formavimo tvarkos, kai asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir pretenduojantys tapti teisėjais, turi išlaikyti specialų egzaminą ar egzaminus, kai yra patikrinama, ar asmuo turi pakankamai profesinių žinių, kad galėtų dirbti teisėjo darbą. <...>

Pabrėžtina ir tai, kad nors dominuojantis aukštesnės grandies teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas (kai teisėjai yra paaukštinami juos atleidus iš ankstesnių pareigų ir paskyrus aukštesnės grandies teismų teisėjais), pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad aukštesnės grandies teismų teisėjais galėtų tapti tik teisėjai. Tokio teisinio reguliavimo nustatymas, teisėjų profesinės karjeros principo suabsoliutinimas sudarytų prielaidas teismų sistemai tapti pernelyg uždarai, rutinizuotis ir pan.

Teismų pirmininkų įgaliojimai

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų, taip pat pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų (šiuo metu – administracinių teismų) pirmininkai neturi jokių kitų įgaliojimų, išskyrus jiems, kaip atitinkamo teismo teisėjams, turintiems vykdyti teisingumą – spręsti bylas, priskirtus įgaliojimus, taip pat jiems, kaip atitinkamų teismų – institucijų vadovams, iš Konstitucijos ir įstatymų kylančius įgaliojimus organizuoti atitinkamo teismo darbą. Iš Konstitucijoje įtvirtintos teismų institucinės sistemos, jos hierarchijos kyla *inter alia* tokie aukštesnės grandies teismų pirmininkų įgaliojimai, kaip drausminių bylų (kitų panašaus pobūdžio bylų) inicijavimas atitinkamų žemesnės grandies teismų teisėjams, šių teismų pirmininkams. Tačiau iš Konstitucijos nekyla, kad kurio nors bendrosios kompetencijos teismo, neišskiriant nė Aukščiausiojo Teismo, ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto teismo (šiuo metu – administracinio teismo) pirmininkas santykiuose su kitomis valstybės institucijomis, kitais valstybės pareigūnais turėtų tokius įgaliojimus, kurie lemtų kitų valstybės institucijų, jų pareigūnų priimamus sprendimus ar nuo kurių tie sprendimai iš esmės priklausytų.

Teisėjo įgaliojimų pratęsimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

<...> Konstitucija iš esmės neužkerta kelio tokiam įstatymu nustatomam teisiniam reguliavimui, kai teisėjas, nors pasibaigė jo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, dar kurį laiką gali eiti šias pareigas tol, kol bus baigtos nagrinėti tam tikros bylos (jose bus priimti baigiamieji sprendimai), kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu (tą dieną), kai pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus. Toks išimtinis teisinis reguliavimas būtų konstituciškai pateisinamas dėl to, kad priešingu atveju, t. y. nenustačius tokio teisinio reguliavimo, sulėtėtų atitinkamų bylų sprendimas – teisingumo vykdymas ir taip galėtų būti sudarytos prielaidos pakenkti asmenų teisėms ir teisėtiems interesams, pažeistos tam tikros konstitucinės vertybės. Tačiau pabrėžtina, kad kiekvienu atveju dėl tokio tik išimtiniais atvejais leistino teisėjo įgaliojimų pratęsimo turi būti išleistas atitinkamas teisės aktas – Respublikos Prezidento dekretas arba (jeigu pratęsimi Aukščiausiojo Teismo teisėjo įgaliojimai) Seimo nutarimas. Kiekvienu tokiu atveju būtinas Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimas dėl įgaliojimų pratęsimo (o jeigu pratęsimi Apeliacinio teismo teisėjo įgaliojimai – ir Seimo pritarimas); toks minėtos specialios teisėjų institucijos patarimas pratęsti teisėjo įgaliojimus kartu reiškia ir jos patarimą atleisti teisėją, kai tik įvyks atitinkamas teisinis faktas – bus baigtos nagrinėti atitinkamos bylos; taigi minėtos specialios teisėjų institucijos patarimas pratęsti įgaliojimus reiškia ir tai, kad teisėjo įgaliojimai turi būti nustatyta tvarka nutraukti, kai tik įvyksta atitinkamas teisinis faktas, su kuriuo siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas, – baigiamos nagrinėti atitinkamos bylos. <...> įvykus šiam teisiniui faktui, su kuriuo

siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas, dėl teisėjo atleidimo pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją Respublikos Prezidentui dar kartą kreiptis nebereikia (nes atitinkamas patarimas jau yra gautas).

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad minėta konstituciškai pateisinama bendro konstitucinio draudimo pratęsti teisėjo įgaliojimus pasibaigus jų laikui arba teisėjui sulaukus pensinio amžiaus išimtis negali būti interpretuojama kaip reiškianti, esą kokiu nors panašiu pagrindu gali būti pratęsimi teismų pirmininkų ar skyrių pirmininkų įgaliojimai.

<...>

Toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui (nesvarbu, kuriam laikui yra pratęsimi teisėjo įgaliojimai ir kokios grandies teismo teisėjui jie yra pratęsimi), gali sudaryti prielaidas kitiems asmenims bandyti daryti teisėjui tiesioginę ar netiesioginę įtaką, idant jis, siekdamas, kad jo įgaliojimai būtų pratęsti, priimtų tam tikrus sprendimus savo nagrinėjamoje byloje; toks teisinis reguliavimas vertintinas kaip galintis teikti paskatą teisėjui bylas nagrinėti ir sprendimus jose priimti ne tik vadovaujantis įstatymu, kaip reikalauja Konstitucija (109 straipsnio 3 dalis), bet ir paisant to, kaip jo nagrinėjamoje byloje priimti sprendimai atsileps galimybei ateityje pratęsti jo įgaliojimus. Kitaip tariant, toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas teisėjui savo nagrinėjamoje byloje priimti tokius sprendimus, kurie atitiks ne paties teisėjo, bet kurių nors kitų asmenų teisingumo sampratą.

Taigi toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui, išskyrus pačios Konstitucijos leidžiamas išimtis, yra nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, ir šio straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo, su konstituciniu teisinės valstybės principu.

Draudimas pratęsti teismų pirmininkų (teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų) įgaliojimus

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas

Teisėjų profesinės karjeros samprata apima ir tokius atvejus, kai teisėjas yra skiriamas kurio nors teismo pirmininku, kurio nors teismo skyriaus pirmininku ir pan. Jeigu į minėtas teismo pirmininko, teismo skyriaus pirmininko ar kurias nors kitas administracines pareigas teismuose teisėjai buvo paskirti tam tikram įstatymų nustatytam laikui, šiam laikui pasibaigus jie turi būti atleidžiami iš pareigų ir dėl to, kaip ir skiriant juos į tas pareigas, turi būti priimamas atitinkamas individualus teisės taikymo aktas. Teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų įgaliojimai negali būti pratęsti nei įstatymu, nei kokiu nors kitu bendro pobūdžio normas nustatančiu teisės aktu – tokie įgaliojimai apskritai negali būti pratęsti, nes pasibaigus įgaliojimų laikui jie nutrūksta (dėl to turi būti priimamas individualus teisės taikymo aktas), o tada įstatymų nustatyta tvarka turi būti iš naujo sprendžiama, ar to teismo pirmininku, teismo skyriaus pirmininku ir pan. turi būti skiriamas tas pats teisėjas (jeigu įstatymai numato tokią galimybę), ar kitas asmuo.

Teisėjo teisinis statusas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

<...> teisėjai (*inter alia* dėl to, kad iš jų negalima reikalauti vykdyti kokios nors politikos krypties) pagal savo pareigas negali būti priskiriami prie valstybės tarnautojų (ar valdininkų) (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai); kitaip nei valstybės tarnautojai, teisėjai ir teismai (Teismas), vykdydami teisingumą, vykdo ir valstybės valdžią (Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalis), kuri, beje, vienintelė iš valstybės valdžių yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai).

Teisėjų skyrimas ir atleidimas, jų įgaliojimų trukmė

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją apygardos skyrių pirmininkų įgaliojimų trukmė turi būti aiški jau atitinkamo apygardos teismo teisėją skiriant šio teismo skyriaus pirmininku. Be to, visi sprendimai dėl apygardos teismo skyriaus pirmininko paskyrimo ar atleidimo (taip pat ir prieš terminą) gali būti daromi tik vienos rūšies teisės aktu – Respublikos Prezidento dekretu, pagal įstatymus išleistu patarus Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatyta teisėjų institucijai, t. y. teisės (įstatymų) taikymo aktu, ir negali būti daromi jokių kitų jokios kitos institucijos išleistu teisės aktu – nei individualiu, nei norminiu.

Taigi, Respublikos Prezidentui pagal galiojančius įstatymus paskyrus asmenį apygardos teismo skyriaus pirmininku, ši jo įgaliojimų trukmė jokių Seimo išleistu teisės aktu, net įstatymu, negali būti nei pailginama, nei sutrumpinama, nes apygardos teismo skyriaus pirmininko skyrimas ir atleidimas pagal Konstituciją priklauso Respublikos Prezidento išimtinai kompetencijai.

<...>

<...> kaip savo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „kad būtų paskirtas arba atleistas Apeliacinio teismo teisėjas arba šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo kreiptis į Seimą ir, jeigu gauna Seimo pritarimą, gali atitinkamą asmenį paskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba atleisti atitinkamą Apeliacinio teismo teisėją ar šio teismo pirmininką, taip pat (*inter alia* jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui arba atleidimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku, o teikti Seimui kitą kandidatūrą, arba neatleisti atitinkamo Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko (jeigu pagal Konstituciją atleisti tą teisėją nėra privaloma)“.

Kartu pažymėtina, kad tokiais atvejais, kai Respublikos Prezidentas vieną kartą jau kreipėsi į Seimą pritarimo tam tikrą asmenį skirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba atleisti atitinkamą Apeliacinio teismo teisėją ar šio teismo pirmininką ir tokį Seimo pritarimą gavo, tačiau per tinkamą laiką to asmens nepaskyrė į šias pareigas arba neatleido iš atitinkamų pareigų (*inter alia* dėl to, kad paaiškėjo kokios nors tokiam paskyrimui arba atleidimui reikšmės turinčios aplinkybės), praėjus šiam laikui tą asmenį paskirti į tas pareigas arba atleisti iš atitinkamų pareigų gali tik jeigu vėl kreipsis į Seimą patarimo ir tokį patarimą gaus.

<...>

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime (aiškinant *inter alia* Konstitucijos 85 straipsnį ir 112 straipsnio 5 dalį) yra konstatuota, kad Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų yra įgyvendinami išleidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą, kad tokia Respublikos Prezidento dekretu gali būti nurodomas ir laikas, per kurį atitinkamas patarimas turi būti gautas, taip pat kad jeigu atitinkamame Respublikos Prezidento dekretu toks laikas yra nurodytas, laikytis šio termino Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatyta teisėjų institucijai yra privaloma.

<...>

<...> pagal Konstituciją teismo (apygardos teismo taip pat) skyriaus pirmininkas, kai pasibaigia atitinkamo teismo skyriaus pirmininko įgaliojimų laikas, turi būti skiriamas iš naujo, dėl to Respublikos Prezidentas, gavęs Konstitucijos 112 straipsnyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimą, turi išleisti dekretą.

Teisėjo, atleisto iš pareigų, teisė kreiptis į teismą

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas pagal Konstituciją negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį asmuo, nepriklausomai nuo jo teisinio statuso, dėl savo pažeistų teisių negalėtų kreiptis į teismą ar ši jo teisė būtų suvaržyta.

Taigi pagal Konstituciją teisėjas, kaip ir bet kuris kitas asmuo, manantis, kad buvo nepagrįstai, neteisėtai atleistas iš pareigų, turi teisę dėl savo pažeistos teisės gynimo kreiptis į teismą. Ši jo teisė yra absoliuti, jos negalima apriboti arba paneigti.

Teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai ir tvarka (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis, 115 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, taip pat jų nešališkumas <...> užtikrinamas *inter alia* teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumo konstitucine garantija.

Užtikrinant teisėjo įgaliojimų trukmės neliečiamumą Konstitucijos 115 straipsnyje yra nustatyti atvejai, kada teisėjas gali būti atleistas iš pareigų; šiame Konstitucijos straipsnyje taip pat yra įtvirtinta, kad teisėjas gali būti atleistas iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka.

Pagal Konstitucijos 74 straipsnį šiame straipsnyje nurodyti teisėjai gali būti pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka, kurią nustato Seimo statutas.

Pabrėžtina, kad Konstitucijoje yra įtvirtintas baigtinis teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindų sąrašas, kad šis sąrašas negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais.

Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas teisėjų atleidimo tvarką nustatyti įstatymu, aiškinamas Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalies, pagal kurią teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas, kontekste, reiškia, kad teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka turi būti nustatyta ne bet kokiam, o būtent Teismų įstatyme.

Konstitucijos 115 straipsnyje vartojama formuluotė „teisėjai atleidžiami įstatymo nustatyta tvarka“ reiškia ir tai, kad Teismų įstatyme nustatytos teisėjų atleidimo iš pareigų tvarkos privalo laikytis visi subjektai, kurie pagal Konstituciją ir Teismų įstatymą turi įgaliojimus spręsti teisėjų atleidimo iš pareigų klausimus arba Teismų įstatyme nustatytais būdais turi įgaliojimus dalyvauti sprendžiant teisėjų atleidimo iš pareigų klausimus.

Teismų įstatyme nustatydamas teisėjų atleidimo iš pareigų tvarką įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi tam tikrą diskreciją, tačiau nustatydamas šią tvarką įstatymų leidėjas negali *inter alia* paneigti ar suvaržyti Konstitucijoje įtvirtintų Respublikos Prezidento, Seimo, taip pat Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų. Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte įtvirtinti Respublikos Prezidento, taip pat Konstitucijos 67 straipsnio 10 punkte įtvirtinti Seimo įgaliojimai formuojant teisminę valdžią – tai reikšmingas šių valstybės valdžios institucijų konstitucinio statuso elementas; nurodytų Respublikos Prezidento ar Seimo įgaliojimų šioje srityje pakeitimas ar apribojimas, taip pat nustatymas tokios šių įgaliojimų įgyvendinimo tvarkos, kad Respublikos Prezidento ar Seimo veiksmai būtų sąlygojami ar saistomi Konstitucijoje nenumatytų institucijų ar pareigūnų sprendimų, reikštų Respublikos Prezidento ar Seimo konstitucinės kompetencijos pasikeitimą. Konstitucinis Teismas 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirties, kylančios iš pačios Konstitucijos, pakeitimą.

Konstitucijos 115 straipsnyje nustatyti skirtingi teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai (jų ypatumai) suponuoja *inter alia* tai, kad įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindų ypatumus, turi įgaliojimus Teismų įstatyme diferencijuoti teisėjo atleidimo iš pareigų teisinį reguliavimą, t. y. nustatyti skirtingas teisėjo atleidimo iš pareigų procedūras. Kartu pabrėžtina, kad Teismų įstatymu nustatant teisėjo atleidimo iš pareigų procedūras (atsižvelgiant *inter alia* į atleidimo pagrindą (jo ypatumus)) visais atvejais turi būti paisoma teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo, nekaltumo prezumpcijos, tinkamo teisinio proceso reikalavimų, kitų Konstitucijoje įtvirtintų imperatyvų.

Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad teismų nepriklausomumas suponuoja *inter alia* teismų savireguliaciją ir savivaldą, kad įstatymų leidėjas, įstatymais reguliuodamas su Teismo, kaip savarakiškos valstybės valdžios, savivaldos institucijų sudarymu susijusius santykius, turi plačią diskreciją, kad įstatymų leidėjas turi teisę Teismų įstatyme įtvirtinti įvairias teisminės valdžios savivaldos institucijas, nustatyti jų sudarymo tvarką, įgaliojimus ir kt.

Konstitucinis Teismas savo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija turi patarti Respublikos Preziden-

tui visais teisėjų skyrimo, jų profesinės karjeros, taip pat atleidimo iš pareigų klausimais, išskyrus iš pačios Konstitucijos kylančias išimtis; kad įstatymų leidėjas, nustatydamas teisėjų atleidimo iš pareigų tvarką, Teismų įstatyme turi įtvirtinti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį turi būti sudaryta speciali teisėjų institucija, nurodyta Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje.

Pažymėtina, kad Konstitucija nedraudžia įstatymų leidėjui įstatymu nustatyti ir kitas teismų savivaldos institucijas, dalyvaujančias teisėjų atleidimo iš pareigų procese, tačiau šios institucijos negali perimti Konstitucijoje tiesiogiai Respublikos Prezidentui ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatyta teisėjų institucijai priskirtų įgaliojimų, negali jų pakeisti ar apriboti.

Teisėjo atleidimas iš pareigų, kai jis savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktas)

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Pagal Konstitucijos 115 straipsnį teismų teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymu nustatyta tvarka, be kita ko, kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (5 punktas). Pažymėtina, kad Konstitucijos 115 straipsnio 5 punkte numatytas poelgis, kuriuo buvo pažemintas teisėjo vardas, suponuoja ne tik atitinkamų objektyvaus pobūdžio faktų nustatymą (konstatavimą), bet ir jų vertinimą.

Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas. Pažymėtina, kad formuluotė „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, ji apima ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, taip pat teismų savivaldos institucijos turi diskreciją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini tokiems, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, tačiau nei įstatymais, nei teismų savivaldos institucijų sprendimais negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas. Ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo yra pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti sprendžiama įvertinus visas su tuo poelgiu susijusias ir turinčias reikšmės bylai aplinkybes.

Pagal Konstituciją teisėjus iš pareigų atleidžia: Aukščiausiojo Teismo teisėjus, taip pat jo pirmininką – Seimas Respublikos Prezidento teikimu (Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalis); Apeliacinio teismo teisėjus, taip pat jo pirmininką – Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu (Konstitucijos 112 straipsnio 3 dalis); apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus – Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 112 straipsnio 4 dalis); specializuotų teismų (šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema) teisėjus ir pirmininkus – Respublikos Prezidentas (Konstitucijos 112 straipsnio 4 dalis).

Pagal Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalį dėl teisėjų atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija.

<...> kaip savo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų *inter alia* dėl atleidimo iš pareigų teisėjo, savo poelgiu pažeminusio teisėjo vardą, minėta speciali teisėjų institucija privalo ne tik įsitikinti, kad tam tikras teisėjo poelgis (veika) buvo, bet ir įvertinti, ar jis šiuo poelgiu (veika) tikrai pažemino teisėjo vardą. Jeigu teisėjas tikrai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų. Pabrėžtina, kad tokiais atvejais minėta speciali teisėjų institucija negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti to teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, turi įgaliojimus atleisti teisėją iš pareigų (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo Teismo teisėjas – turi įgaliojimus teikti jį Seimui atleisti, o jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas – turi įgaliojimus prašyti Seimo pritarimo jį atleisti). Bet jeigu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali teisėjų institucija konstatuoja, kad nors tam tikras teisėjo poelgis (veika) ir buvo, tuo poelgiu (veika) jis teisėjo vardo nepažemino, speciali teisėjų institucija negali patarti Respublikos Prezidentui atleisti to teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, negavęs tokio patarimo, negali jo atleisti iš pareigų, negali teikti Seimui jį atleisti (jeigu atleidžiamas Aukščiausiojo

Teismo teisėjas), negali prašyti Seimo pritarimo jį atleisti (jeigu atleidžiamas Apeliacinio teismo teisėjas).

<...>

<...> Respublikos Prezidento konstitucinių įgaliojimų kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų negali susaistyti tai, yra Teisėjų garbės teismo atitinkamas siūlymas Respublikos Prezidentui ar jo nėra. Pagal Konstituciją joks Teisėjų garbės teismo sprendimas drausmės byloje, kurioje buvo nagrinėjama, ar teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, kad ir koks jis būtų (*inter alia* nutraukti drausmės bylą, jeigu nėra drausminės atsakomybės pagrindo; apsiriboti drausmės bylos svarstymu; paskirti teisėjui drausminę nuobaudą), neapriboja, juo labiau nepaneigia, Respublikos Prezidento konstitucinių įgaliojimų kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų.

Teisėjų garbės teismas

Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimas

Pagal Konstituciją teismas yra tik tokia valstybės institucija, kuri būtent kaip teismas, t. y. teisingumą vykdanči institucija, yra įvardyta Konstitucijoje. Teisėjų garbės teismas pagal Konstituciją nėra ir negali būti laikomas teismu, t. y. teisingumą vykdančia institucija: Teismų įstatyme numatytas Teisėjų garbės teismas – tai viena iš teismų savivaldos institucijų, turinti įgaliojimus nagrinėti teisėjų padarytus nusizengimus ir skirti jiems drausmines nuobaudas. Pabrėžtina ir tai, kad Teismų įstatyme numatytas Teisėjų garbės teismas nėra konstitucinė institucija – pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus spręsti, ar Teismų įstatyme numatyti tokią instituciją, ar jos nenumatyti.

Teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis, 115 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatavęs, jog Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas teisėjų atleidimo tvarką nustatyti įstatymu, aiškinamas Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalies, pagal kurią teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas, kontekste, reiškia, kad teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka turi būti nustatyta ne bet kokiame, o būtent Teismų įstatyme; tame nutarime taip pat yra konstatuota, kad Teismų įstatyme nustatydamas teisėjų atleidimo iš pareigų tvarką įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi tam tikrą diskreciją, tačiau nustatydamas šią tvarką įstatymų leidėjas negali *inter alia* paneigti ar suvaržyti Konstitucijoje įtvirtintų Respublikos Prezidento, Seimo, taip pat Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų.

Teisėjo atleidimas iš pareigų, kai jis savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, nekaltumo prezumpcijos aspektu (Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalis, 115 straipsnio 5 punktas)

Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo turinys negali būti aiškinamas kaip esą suponuojantis ir tai, kad Respublikos Prezidentas gali atleisti iš pareigų apylinkės teismo teisėją, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, tik po to, kai tam teisėjui buvo iškelta drausmės byla ir Teisėjų garbės teismas priėmė sprendimą siūlyti Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų dėl to, kad tas teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą. Priešingai, <...> Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją <...> turi įgaliojimus atleisti tokį apylinkės teismo teisėją iš pareigų nepriklausomai nuo to, ar tam teisėjui buvo iškelta drausmės byla ir yra Teisėjų garbės teismo siūlymas Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų, ar tam teisėjui drausmės byla nebuvo iškelta ir nėra Teisėjų garbės teismo siūlymo Respublikos Prezidentui atleisti tą teisėją iš pareigų.

Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nekaltumo prezumpcijos principo turinys negali būti aiškinamas ir kaip esą suponuojantis *inter alia* tai, kad Respublikos Prezidentas negali at-

leisti iš pareigų teisėjo, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, kol dėl to teisėjo nebus priimtas apkaltinamasis teismo nuosprendis ir toks nuosprendis neišiteisės. Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucijos 115 straipsnyje yra nustatyti įvairūs teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindai, kad teisėjai gali būti atleisti iš pareigų ir „kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą“ (5 punktas), ir „kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai“ (6 punktas). Konstitucinis Teismas savo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatavęs, kad Konstitucijoje *expressis verbis* nėra nustatyta, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini prie tokių, kuriais yra pažeminamas teisėjo vardas; kad formuluotė „teisėjo vardą pažeminantis poelgis“ yra talpi, ji apima ne tik teisėjo elgesį, kuriuo jis teisėjo vardą pažemino vykdydamas savo, kaip teisėjo, įgaliojimus, bet ir teisėjo vardą pažeminusį elgesį, nesusijusį su teisėjo įgaliojimų vykdymu; kad pagal Konstituciją įstatymų leidėjas, taip pat teismų savivaldos institucijos turi diskreciją nustatyti, kokie teisėjo poelgiai yra priskirtini tokiems, kuriais pažeminamas teisėjo vardas, tačiau nei įstatymais, nei teismų savivaldos institucijų sprendimais negali būti nustatytas koks nors išsamus (baigtinis) poelgių, kuriais teisėjas pažemina teisėjo vardą, sąrašas. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota ir tai, kad sprendžiant, ar teisėjo poelgis yra toks, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, kiekvieną kartą turi būti įvertinamos visos su tuo poelgiu susijusios ir turinčios reikšmės bylai aplinkybės.

Pabrėžtina, jog vien tai, kad Konstitucijos 115 straipsnyje minėti teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai – t. y. „kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą“ (5 punktas), „kai įsiteisėja juos apkaltinę teismų nuosprendžiai“ (6 punktas), – yra atskirti, reiškia, kad šie pagrindai negali būti tapatinami, kad poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, nėra sietinas tik su nusikalstamos veikos padarymu. Kita vertus, poelgis, kuriuo pažeminamas teisėjo vardas, vėliau apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu gali būti pripažintas ir nusikalstama veika. Taigi pagal Konstitucijos 115 straipsnio 5 punktą teisėjas gali būti atleistas iš pareigų, jeigu savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, nepriklausomai nuo to, ar teisėjo vardą žeminantis poelgis vėliau teismo yra įvertinamas kaip nusikalstama veika ir ar atitinkamas apkaltinamasis teismo nuosprendis įsiteisėja.

Teisėjo konstitucinis statusas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Teisingumo vykdymo funkcija lemia išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, kurį atskleidžia įvairios Konstitucijos nuostatos, įtvirtinančios ne tik teisėjo ir teismų nepriklausomumą vykdamas teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalis), bet ir negalimumą teisėjui užimti jokių kitų renkamų ar skiriamų pareigų, dirbti verslo, komercijos ar kitokiame privačiame įstaigose ar įmonėse, gauti kitokį atlyginimą, išskyrus teisėjo atlyginimą bei užmokestį už pedagoginę ar kūrybinę veiklą; dalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje (Konstitucijos 113 straipsnis), draudimą kištis į teisėjo veiklą, teisėjo asmens neliečiamybę (Konstitucijos 114 straipsnis) ir kt. Pagal Konstitucijos 104 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjams taikomi darbo ir politinės veiklos apribojimai, nustatyti teismų teisėjams (3 dalis), Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pat asmens neliečiamybę teisę kaip ir Seimo nariai (4 dalis).

<...>

<...> teisėjai (*inter alia* dėl to, kad iš jų negalima reikalauti vykdyti kokios nors politikos krypties) pagal savo pareigas negali būti priskiriami prie valstybės tarnautojų (ar valdininkų) (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas) <...>.

Teisėjų profesinė karjera

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

<...> teisminė valdžia yra formuojama profesiniu pagrindu. Visuotinai pripažįstama (ne tik Lietuvoje), kad vyraujantis aukštesnės grandies teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas, kai teisėjai yra paaukštinami juos atleidus iš ankstesnių pareigų ir paskyrus aukštesnės grandies teismų teisėjais (nors jis negali būti suabsoliutintas, idant nebūtų sudaryta prielaidų teismų sistemai tapti pernelyg uždara, rutiniškai ir pan.) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Teisėjų profesinė karjera yra neatskiriama susijusi su

Konstitucijos 112 straipsnio 4 dalyje įtvirtintu teisėjų paaukštinimo institutu. Sprendžiant dėl teisėjų paaukštinimo yra vertinama *inter alia* jų kvalifikacija – profesinis pasirėngimas (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Taigi teisėjų profesinės karjeros principo įgyvendinimas (kaip minėta, jo nesuabsoliutinant) yra viena iš sąlygų, leidžiančių užtikrinti, kad aukštesnių grandžių teismų teisėjais būtų skiriami kuo aukštesnės profesinės kvalifikacijos asmenys, taigi užtikrinti ir tai, kad teisingumas bus vykdomas taip, kaip numato Konstitucija, kad bus deramai saugomos ir ginamos žmogaus teisės ir laisvės, kitos konstitucinės vertybės, kad bus įgyvendinama Konstitucijoje, jai neprieštaraujančiuose įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikšta teisė.

Teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutūkimo) pagrindai, jų įtaka teisėjų socialinių garantijų nutūkus jų įgaliojimams nustatymui ir taikymui (Konstitucijos 108, 115 straipsniai)

Žr. 9.1.3. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas, jo garantijos, 2007 m. spalio 22 d. nutarimas.

Teisėjo įgaliojimų pratėsimas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad „Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumo principas suponuoja tik tokų teisėjų įgaliojimų trukmės įstatyminių reguliavimą, kad skiriant teisėją jam būtų žinoma, kokia yra jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus)“, kad „teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsinių sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra“, kad „toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratėsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui (nesvarbu, kuriam laikui yra pratėsimi teisėjo įgaliojimai ir kokios grandies teismo teisėjui jie yra pratėsimi), gali sudaryti prielaidas kitiems asmenims bandyti daryti teisėjui tiesioginę ar netiesioginę įtaką, idant jis, siekdamas, kad jo įgaliojimai būtų pratėsti, priimtų tam tikrus sprendimus savo nagrinėjamose bylose; toks teisinis reguliavimas vertintinas kaip galintis teikti paskatą teisėjui bylas nagrinėti ir sprendimus jose priimti ne tik vadovaujantis įstatymu, kaip reikalauja Konstitucija (109 straipsnio 3 dalis), bet ir paisant to, kaip jo nagrinėjamose bylose priimti sprendimai atsilieps galimybei ateityje pratėsti jo įgaliojimus“, taip pat kad „toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas teisėjui savo nagrinėjamose bylose priimti tokius sprendimus, kurie atitiks ne paties teisėjo, bet kurių nors kitų asmenų teisingumo sampratą“ (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratėsti teisėjo įgaliojimus pasibaigus jų laikui, išskyrus pačios Konstitucijos leidžiamas išimtis, buvo įvertintas kaip nesuderinamas su Konstitucija <...>. Tačiau Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucija iš esmės neužkerta kelio tokiam įstatymu nustatomam teisiniam reguliavimui, kai teisėjas, nors pasibaigė jo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, dar kurį laiką gali eiti šias pareigas tol, kol bus baigtos nagrinėti tam tikros bylos (jose bus priimti baigiamieji sprendimai), kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu (tą dieną), kai pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; toks išimtinis teisinis reguliavimas būtų konstituciškai pateisinamas dėl to, kad priešingu atveju, t. y. nenustačius tokio teisinio reguliavimo, sulėtėtų atitinkamų bylų sprendimas – teisingumo vykdymas ir taip galėtų būti sudarytos prielaidos pakenkti asmenų teisėms ir teisėtims interesams, pažeistos tam tikros konstitucinės vertybės; toks teisėjas turi būti atleistas, kai tik įvyks atitinkamas teisinis faktas, su kuriuo siejamas teisėjo įgaliojimų pratėsimas, – bus baigtos nagrinėti atitinkamos bylos (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas). Tuo metu, kol minėtos bylos dar nėra baigtos nagrinėti, tas teisėjas yra visavertis teisėjas: jis turi tuos pačius įgaliojimus vykdamas teisingumą (sprendžiant bylas), kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, jo, kaip teisėjo, statusas yra nedalomas, jam taikomi tie patys iš Konstitucijos kylantys veiklos suvaržymai bei atlyginimo ribojimas, jis turi tą pačią atsakomybę, imunitetus, kaip ir kiti teisėjai. Taigi jis turi gauti tokį patį darbo krūvį (*inter alia* dėl to, kad tame teisme teisėjo, turinčio atlikti svarbią konstitucinę funkciją – vykdyti teisingumą, vieta dar nėra laisva), kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, ir jam turi būti mokamas toks pat atlyginimas, kaip ir kitiems atitinkamo teismo teisėjams, jis taip pat turi tas pačias socialines (materialines) garantijas, kurias turi atitinkamo teismo teisėjai. Kartu pažymėtina, kad tokiam teisėjui, kurio įgaliojimai

minėtu pagrindu pratęsti, nes tokią išimtį leidžia pati Konstitucija, tuo metu negali būti taikomos tos teisėjo socialinės (materialinės) garantijos, kurios nustatytos (ir taikomos) teisėjams nutrūkus jų įgaliojimams.

Respublikos Prezidento įgaliojimai kreiptis į specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas

<...> Respublikos Prezidento konstitucinių įgaliojimų kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų negali susaistyti tai, yra Teisėjų garbės teismo atitinkamas siūlymas Respublikos Prezidentui ar jo nėra; pagal Konstituciją joks Teisėjų garbės teismo sprendimas drausmės byloje, kurioje buvo nagrinėjama, ar teisėjas savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, kad ir koks jis būtų (*inter alia* nutraukti drausmės bylą, jeigu nėra drausminės atsakomybės pagrindo; apsiriboti drausmės bylos svarstymu; paskirti teisėjui drausminę nuobaudą), neapriboja, juo labiau nepaneigia Respublikos Prezidento konstitucinių įgaliojimų kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo, kuris savo poelgiu pažemino teisėjo vardą, atleidimo iš pareigų <...>.

Teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka (Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalis, 115 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 17 d. nutarimas

<...> kaip savo 2006 m. lapkričio 27 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 115 straipsnyje įtvirtintas reikalavimas teisėjų atleidimo tvarką nustatyti įstatymu, aiškinamas Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalies, pagal kurią teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Teismų įstatymas, kontekste, reiškia, kad teisėjų atleidimo iš pareigų tvarka turi būti nustatyta ne bet kokiame, o būtent Teismų įstatyme; Teismų įstatyme nustatydamas teisėjų atleidimo iš pareigų tvarką įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi tam tikrą diskreciją, tačiau nustatydamas šią tvarką įstatymų leidėjas negali *inter alia* paneigti ar suvaržyti Konstitucijoje įtvirtintų Respublikos Prezidento, Seimo, taip pat Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos konstitucinių įgaliojimų.

Teisėjo įgaliojimų trukmė; teisėjo skyrimas tam tikram laikotarpiui, reikalingam jo tinkamumui teisėjo darbui įrodyti

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas savo 2007 m. spalio 22 d. nutarime konstatavo, kad „Konstitucija nepareigoja įstatymų leidėjų nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstitucijoje arba įstatymuose nustatytas laikas, kai pasibaigia teisėjo įgaliojimai, sutaptų su laiku, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus: įstatymu gali būti nustatytas ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjo įgaliojimų laikas gali pasibaigti jam nesulaukus įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, ir toks teisinis reguliavimas, pagal kurį teisėjo įgaliojimų laikas gali pasibaigti po to, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus“.

Konstitucinis Teismas savo 2007 m. spalio 22 d. nutarime (remdamasis savo ankstesne jurisprudencija) konstatavo ir tai, kad jis „yra tyręs įstatymu nustatyto teisinio reguliavimo, kurio sudedamoji dalis buvo nuostata, kad apylinkių teismų teisėjai pirmą kartą skiriami penkeriems metams, atitiktį Konstitucijai, ir nėra šios nuostatos pripažinęs prieštaraujanti Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai)“, taip pat kad „šis terminas aiškintinas kaip teisėjo „įgaliojimų laikas“, kuriam pasibaigus, jeigu asmuo savo darbu ir elgesiu įrodė esąs tinkamas teisėjo darbui, sprendžiamas teisėjo paskyrimo įstatyme nustatytam ilgesniam įgaliojimų laikui klausimas (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas)“.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad, kaip savo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „Konstitucijoje įtvirtintas teisėjo nepriklausomumo principas suponuoja tik tokį teisėjų įgaliojimų trukmės įstatyminį reguliavimą, kad skiriant teisėją jam būtų žinoma, kokia yra jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko

arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus)“, be to, „teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsimų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra“.

Taigi jeigu pagal įstatymus kurių nors teismų teisėjai pirmą kartą yra skiriami tam tikram laikotarpiui (reikalingam jo tinkamumui teisėjo darbui įrodyti), nesutampančiam su laiku, kai teisėjas sulaukia įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (arba su kitu laiku, su kuriuo įstatymas yra susijęs teisėjo karjeros pabaiga), Respublikos Prezidentas neturi absoliučios diskrecijos spręsti, ar asmuo, kurio teisėjo įgaliojimų laikas (reikalingas jo tinkamumui teisėjo darbui įrodyti) pasibaigė, turi būti vėl skiriamas teisėju (žinoma, jeigu jis to pageidauja), ar turi būti atleistas iš pareigų pasibaigus įgaliojimų laikui. Priimdamas atitinkamą sprendimą Respublikos Prezidentas yra saistomas Konstitucijos, *inter alia* joje įtvirtintų atsakingo valdymo, teisėtų lūkesčių apsaugos principų.

Respublikos Prezidento kreipimasis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų

Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas, aiškindamas *inter alia* Konstitucijos 85 straipsnį ir 112 straipsnio 5 dalį, savo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime konstatavo:

„Pagal Konstitucijos 85 straipsnį Respublikos Prezidentas, įgyvendindamas jam suteiktus įgaliojimus, leidžia aktus-dekretus. Respublikos Prezidento konstituciniai įgaliojimai kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją patarimo dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų yra įgyvendinami išleidžiant atitinkamą Respublikos Prezidento dekretą. Tokiame Respublikos Prezidento dekrete gali būti nurodomas ir laikas, per kurį atitinkamas patarimas turi būti gautas. Jeigu atitinkamame Respublikos Prezidento dekrete toks laikas yra nurodytas, laikytis šio termino Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytai specialiai įstatymo numatytai teisėjų institucijai yra privaloma.“

<...>

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios teisėjų institucijos <...> patarimas sukelia teisinius padarinius: jei nėra šios specialios teisėjų institucijos patarimo, Respublikos Prezidentas negali priimti sprendimo dėl teisėjo paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2005 m. birželio 2 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai); Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimai Respublikos Prezidentui turi būti racionaliai argumentuoti, motyvai, dėl kurių patariama tam tikrą asmenį skirti teisėju, paaukštinti, perkelti, atleisti iš pareigų teisėją arba patariama to asmens nekirti teisėju, nepaaukštinti, neperkelti, neatleisti iš pareigų teisėjo, turi būti aiškiai išdėstyti, jokie minėtos specialios teisėjų institucijos patarimai (ar kiti sprendimai) negali būti grindžiami prielaidomis, subjektyviomis minėtos specialios teisėjų institucijos narių nuostatomis ar nuomonėmis, juos būtina pagrįsti vien nustatytais (išsiaiškintais) faktais, įvertinus atitinkamų asmenų profesinį pasirengimą ir tokias asmenines savybes, kitas aplinkybes, kurios lemia jų tinkamumą ar netinkamumą atitinkamoms pareigoms (ar teisėjo darbui apskritai) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

<...>

<...> Konstitucinis Teismas savo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime yra konstatavęs, kad „tais atvejais, kai Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl teisėjo atleidimo iš pareigų, nes pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas, minėta speciali teisėjų institucija privalo įsitikinti, ar iš tikrųjų yra nurodyti objektyvaus pobūdžio faktai, ir, jeigu jie yra, privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėją iš pareigų“, kad „jeigu Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodyta speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija nustato, jog minėti objektyvaus pobūdžio faktai iš tikrųjų yra, ji pagal Konstituciją negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti teisėjo iš pareigų, o Respublikos Prezidentas, gavęs tokį patarimą, privalo atleisti atitinkamą teisėją iš pareigų“, taip pat kad „tokiais atvejais pagal Konstituciją tą teisėją atleisti yra privaloma“.

Reikalavimai teisėjų (pretendentų į teisėjus) profesinei kvalifikacijai (išsilavinimui) (apie teisininkų profesinei kvalifikacijai keliamus reikalavimus žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.4. Ekonominės, socialinės ir kultūrinės teisės, 2.4.1. Ekonominės teisės, 2.4.1.2. Teisė į darbą, 2.4.1.2.2. Profesinės kompetencijos reikalavimai; oficialiąją konstitucinę doktriną, susijusią su aukštojo teisiniu išsilavinimu, žr. 2.4.3. Kultūrinės teisės, 2.4.3.1. Teisė į išsilavinimą 2.4.3.1.2. Teisė siekti aukštojo mokslo)

Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 20 d. nutarimas

<...> kaip ne kartą konstatuota Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje, teisminė valdžia – tai valstybės valdžia, kuri vienintelė yra formuojama profesiniu (o ne politiniu) pagrindu (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimai, 2004 m. kovo 31 d. išvada, 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. spalio 22 d. nutarimas). Visuotinai pripažįstama, kad teisininko profesijos *ultima ratio* yra asmens teisių ir laisvių užtikrinimas ir socialinės darnos palaikymas teisinėmis priemonėmis, o tai būtų neįmanoma, jeigu nebūtų užtikrinama galimybė teisingumą vykdyti teismams, turintiems įgaliojimus spręsti bylas (teisinius ginčus). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismai, reiškia, kad konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teisingo teismo sprendimo priėmimas; konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet ir, svarbiausia, tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi; vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d., 2008 m. sausio 21 d. nutarimai). Kadangi teisinėje valstybėje sprendžiant bylas (teisinius ginčus), kuriose šalims paprastai (o sudėtingose bylose beveik visada) atstovauja profesionalūs teisininkai, paskutinis žodis visuomet priklauso teismui, neatsitiktinai brandžios teisinės kultūros kraštuose pripažįstama, kad teisėjų veikla nubrėžia gaires visai teisininko profesijai ir teisei praktikai šalyje. Todėl negali kelti abejonių tai, kad asmenims, siekiantiems būti teisėjais, teisinėje valstybėje – o Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra *expressis verbis* įtvirtintas teisinės valstybės siekis – gali ir turi būti keliami kuo didžiausi profesinės kvalifikacijos, taip pat ir teisinio išsilavinimo, reikalavimai (net jeigu tokie didžiausi profesinės kvalifikacijos reikalavimai nėra keliami kitiems teisininko profesijos atstovams); jeigu tokie aukščiausi profesinės kvalifikacijos, teisinio išsilavinimo reikalavimai pretendams į teisėjus nebūtų keliami, būtų sudarytos prielaidos teismų darbui tapti mažiau efektyviam ir suprastėti jo kokybei, pažeisti asmens teises, laisves, teisėtus interesus, įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes; apskritai būtų sudarytos prielaidos tam, kad teismų, kurių teisėjais buvo paskirti asmenys, neturintys būtinų profesinės kvalifikacijos, vien formaliai vykdomas teisingumas nebūtų toks teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. Vadinasi, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi įgaliojimus įstatymuose įtvirtinti ir tokį reikalavimą, kad pretendantai į teisėjus būtų įgiję aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, su kuriuo Vakarų teisės tradicijoje yra siejamas aukščiausios teisininko profesinės kvalifikacijos įgijimas.

<...>

Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota, kad Konstitucinį Teismą saisto jo paties sukurti (ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose) precedentai ir jo paties suformuota tuos precedentus pagrindžianti oficiali konstitucinė doktrina <...>. Taigi tai, kad advokatams įstatymų leidėjo nustatytas aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimas Konstitucinio Teismo 1996 m. liepos 10 d. nutarimu buvo pripažintas neprieštaraujančiu Konstitucijai, savaime pagrindžia prezumpciją, kad Konstituciją apskritai atitinka toks įstatymų leidėjo nustatytas teisinis reguliavimas, kai iš asmenų, norinčių tapti teisėjais, reikalaujama turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą. Akivaizdu, kad nėra jokių teisinių argumentų, kurie pagrįstų, kad asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas, galėtų būti nustatyti mažesni aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimai negu advokatams, juolab kad, kaip minėta, advokatai ne sprendžia teisminius ginčus, bet atstovauja kuriai nors vienai šaliai teisėjo nagrinėjamoje byloje (teisiniame ginče).

<...>

<...> „aukštasis teisinis išsilavinimas“ – tai konstitucinė sąvoka; ji vartojama Konstitucijos 103 straipsnio 3 dalyje, kurioje apibrėžiami reikalavimai kandidatams į Konstitucinio Teismo teisėjus. Eksplicitinių nuostatų, apibrėžiančių reikalavimus kandidatams į Konstitucijos 111 straipsnio 1, 2 dalyse nurodytų teismų teisėjus, Konstitucijoje nėra (išskyrus Konstitucijos 112 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad teisėjais Lietuvoje gali būti tik Lietuvos Respublikos piliečiai). Tokių Konstitucijoje nustatytą teisinį reguliavimą aiškinant kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, teisėjo ir teismų nepriklausomumo principų, konstitucinės asmens teisės kreiptis į teismą, kontekste, konstatuotina, kad aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimas teisėjams, taigi ir asmenims, pretenduojantiems būti teisėjais, kyla iš Konstitucijos ir yra imperatyvus, jis taikytinas visiems minėtiems pretendentams, kad ir kokio teismo teisėjais tapti jie pretenduotų.

Aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimas pretendentams į teisėjus ir tai, kad įstatymuose gali būti įtvirtintas būtent aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimas šiems asmenims, išplaukia ir iš oficialios konstitucinės teismo, kaip valstybės valdžios, kuri vienintelė formuojama profesiniu pagrindu ir kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą, doktrinos nuostatų; įvairūs šios doktrinos aspektai yra plačiai atskleisti Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d., 1996 m. gruodžio 19 d., 1999 m. vasario 5 d., 1999 m. gruodžio 21 d., 2001 m. liepos 12 d. nutarimuose, 2004 m. kovo 31 d. išvadoje, 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimuose, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime, 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose, kituose Konstitucinio Teismo aktuose.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad nėra jokių teisinių argumentų, kurie pagrįstų, kad asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas, galėtų būti nustatyti mažesni aukštojo teisinio išsilavinimo reikalavimai negu advokatams (teisėjo nagrinėjamoje byloje (teisiame ginče) atstovaujantiems kuriai nors vienai šaliai).

Kartu konstatuotina, jog pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad asmenims, norintiems eiti teisėjo pareigas, būtų keliami mažesni profesiniai reikalavimai, *inter alia* reikalaujama žemesnio išsilavinimo ir (arba) žemesnės kvalifikacijos, nei asmenims, norintiems verstis kitomis teisinėmis profesijomis (advokato, prokuroro, notaro, antstolio). Priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos paneigti ne tik išskirtinį teisėjo konstitucinį statusą, bet ir konstitucinę teisingumo vykdymo sampratą.

<...>

Atsižvelgiant į teisėjo profesijos svarbą teisinėje valstybėje (*inter alia* į tai, kad, kaip minėta, sprendžiant bylas (teisinius ginčus), kuriose šalims paprastai (o sudėtingose bylose – beveik visada) atstovauja profesionalūs teisininkai, paskutinis žodis visuomet priklauso teismui, – teisėjų veikla nubrėžia gaires visai teisininko profesijai ir teisei praktikai šalyje) konstatuotina, kad asmeniui, pretenduojančiam į teisėjo pareigas, nepakanka vien Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytų pagrindinių – pirmosios pakopos teisės krypties studijų, skirtų tik teoriniams profesijos pagrindams perteikti ir savarankiškam darbui būtiniams profesiniams įgūdžiams suformuoti; iš Konstitucijos kylantis aukšto teisėjo profesinės kvalifikacijos reikalavimas suponuoja tai, kad teisėjais tapti siekiantys asmenys turi būti įgiję tokių aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kurį gali užtikrinti tik Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytos dvipakopės nuosekliosios teisės krypties universitetinės studijos (t. y. teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikaciniai laipsniai) arba vientisosios teisės krypties studijos, kai tęstinumu susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos.

Kita vertus, nors pirmosios pakopos (pagrindinės) teisės studijos pačios savaime negali užtikrinti teisėjo darbui pakankamo išsilavinimo lygio, jos yra būtinos ir negali būti eliminuojamos iš visaverčio aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, reikalingo pretendentams į teisėjus, nes, kaip minėta, būtent pirmosios pakopos teisės studijos yra skiriamos profesijos pagrindams perteikti ir savarankiškam darbui būtiniams profesiniams įgūdžiams suformuoti. Kitoks aiškinimas, būtent kad pirmosios pakopos teisės studijos gali būti eliminuojamos iš visaverčio aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo, reikalingo pretendentams į teisėjus, paneigtų ne tik konstitucinę teisėjo profesijos sampratą, bet ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose (visų pirma įstatymuose)

įtvirtintą teisės krypties magistrantūros ir teisės magistro kvalifikacinio laipsnio sampratą, nes <...> magistrantūros studijos ir magistro kvalifikacinis laipsnis yra susieti su aukštesnės profesinės kvalifikacijos įgijimu ir pasirengimu savarankiškam mokslo ar meno darbui arba darbui, kuriam atlikti reikia tvirtesnių mokslinių žinių ir gebėjimų, o siekti „aukštesnės profesinės kvalifikacijos“ gali tik toks teisės krypties studentas, kuris yra įgijęs teorinius teisininko profesijos pagrindus bei suformavęs savarankiškam darbui būtinus profesinius įgūdžius, „tvirtesnių mokslinių žinių ir gebėjimų“ taip pat gali siekti tik toks teisės krypties studentas, kuris jau turi pagrindinių šios krypties mokslinių žinių ir būtinų gebėjimų. Kitoks aiškinimas paneigtų pirmosios pakopos (pagrindinių) teisės krypties studijų bei vienpakopių teisės krypties studijų prasmę; jis reikštų, kad dėl teisėjo pareigų leidžiama konkuruoti asmenims, turintiems nelygiavertį teisinį išsilavinimą.

<...> reikalavimas pretendentesiems į teisėjus turėti visavertį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą (būti baigus vienpakopės (vientisąsias) teisės krypties studijas, kai tęstinumu susiejamos pirmosios ir antrosios pakopų universitetinės studijos, arba turėti teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius), taikytinas visiems į teisėjo pareigas pretenduojantiems asmenims, taip pat ir tiems, kurie yra baigę Lietuvos Respublikos teisės aktuose numatytas trečiosios pakopos teisės krypties studijas – doktorantūrą ir yra įgiję teisės daktaro mokslinį laipsnį.

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad atsižvelgiant į Konstitucijoje įtvirtintus teisinio tikrumo, teisinio saugumo principus, tai, kad asmuo yra baigęs universitetines teisės krypties studijas, verčia daryti prezumpciją, jog jis gali pretenduoti dirbti darbą, kuriam reikalingas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas (jeigu jis atitinka visas keliamas sąlygas, kurios gali neapsiriboti vien aukštojo universitetinio teisinio išsilavinimo reikalavimu, bet apimti teisinio darbo stažo, atliktos praktikos ir pan. reikalavimus); tai pasakytina *inter alia* apie asmenis, kurie rengiasi pretenduoti į teisėjus. Konstatuotina ir tai, kad aukštųjų mokyklų universitetinių teisės krypties studijų programos turi būti tokios, kad šias studijas baigusiu asmenų teorinis pasirengimas ir praktiniai gebėjimai (įgyti per studijų laiką) nekeltų abejonų, o jų įgyta profesinė kvalifikacija leistų jiems pretenduoti į pareigas (profesijas), kurioms eiti (kuriomis verstis) reikalingas aukštasis universitetinis teisinis išsilavinimas.

Vadinasi, į teisėjus pretenduojantiems asmenims, įgijusiems visavertį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, negali būti nustatyta dar kokia nors papildoma patikra, kad būtų išsiaiškinta, ar jie tikrai yra įvykdę visaverčiam aukštajam universitetiniam teisiniui išsilavinimui keliamus reikalavimus. Jų aukštojo mokslo diplomai, liudijantys vienpakopį universitetinį išsilavinimą arba teisės bakalauro ir teisės magistro kvalifikacinius laipsnius, turi būti laikomi pakankamu įrodymu, kad šie asmenys turi tokį aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, kuris būtinas norint eiti teisėjo pareigas.

Žinoma, tai nepaneigia galimybės įstatymų leidėjui nustatyti pretendentų į teisėjus žinių ir gebėjimų, būtinų teisėjo darbui, patikros (*inter alia* šiuos pretendentus egzaminuojant).

Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime, Konstitucija nedraudžia nustatyti ir tokios asmenų, siekiančių tapti teisėjais, korpuso formavimo tvarkos, kai asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir pretenduojantys tapti teisėjais, turi išlaikyti specialų egzaminą ar egzaminus, kai yra patikrinama, ar asmuo turi pakankamai profesinių žinių, kad galėtų dirbti teisėjo darbą.

Tai, kad įstatymu gali būti įtvirtinta tokia teisėjų korpuso formavimo tvarka, kai asmenys, turintys aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą ir pretenduojantys tapti teisėjais, turi išlaikyti specialų egzaminą ar egzaminus, per kuriuos patikrinamos jų profesinės žinios ir gebėjimai, reikalingi teisėjo darbui, nereiškia, kad negali būti jokių šios bendros tvarkos išimčių, tačiau visos šios išimtys turi būti konstituciškai pagrindžiamos.

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime konstatuota ir tai, kad nors dominuojantis aukštesnės grandies teismų teisėjų korpuso formavimo principas yra teisėjų profesinės karjeros principas (kai teisėjai yra paaukštinami juos atleidus iš ankstesnių pareigų ir paskyrus aukštesnės grandies teismų teisėjais), pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad aukštesnės grandies teismų teisėjais galėtų tapti tik teisėjai; tokio teisinio reguliavimo nustatymas, teisėjų profesinės karjeros principo subsoliutinis sudarytų prielaidas teismų sistemai tapti pernelyg uždara, rutiniškai ir pan.

Pabrėžtina, kad asmeniui, kuris nėra teisėjas ir pretenduoja tapti aukštesnės pakopos (grandies) teismo teisėju, taikytini teisinio išsilavinimo reikalavimai, ne žemesni nei nustatytieji teisėjams, siekiantiems paaugstinimo.

Teisėjo atleidimas iš pareigų pasibaigus įgaliojimų laikui (Konstitucijos 115 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas

Konstitucijos 112 straipsnio nuostatos, skirtos teisėjų atleidimui, aiškintinos atsižvelgiant ir į Konstitucijos 115 straipsnį, kuriame nustatyti teisėjų atleidimo iš pareigų pagrindai, bei kitas Konstitucijos nuostatas.

Antai pagal Konstitucijos 115 straipsnį teisėjai (bendrosios kompetencijos teismų ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų teisėjai) atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka šiais atvejais: savo noru (1 punktas); pasibaigus įgaliojimų laikui arba sulaukę įstatyme nustatyto pensinio amžiaus (2 punktas); dėl sveikatos būklės (3 punktas); išrinkus į kitas pareigas arba jų sutikimu perkėlus į kitą darbą (4 punktas); kai savo poelgiu pažemino teisėjo vardą (5 punktas); kai įsiteisėję juos apkaltinę teismų nuosprendžiai (6 punktas).

Pagal Konstitucijos 108 straipsnį Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta, kai: pasibaigia įgaliojimų laikas (1 punktas); jis miršta (2 punktas); atsistatydina (3 punktas); negali eiti savo pareigų dėl sveikatos būklės (4 punktas); Seimas jį pašalina iš pareigų apkaltos proceso tvarka (5 punktas).

Pagal Konstitucijos 74, 116 straipsnius Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, taip pat Apeliacinio teismo pirmininką ir teisėjus, o pagal Konstitucijos 74 straipsnį – ir Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus už šiurkštų Konstitucijos pažeidimą arba priesaikos sulaužymą, taip pat paaiškėjus, jog padarytas nusikaltimas, Seimas gali pašalinti iš pareigų apkaltos proceso tvarka.

Pagal Konstituciją vienas iš pagrindų teisėjo atleidimui iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimui) yra teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimas.

Pažymėtina, kad juridinio fakto – teisėjo ar Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų laiko pasibaigimo pasekmės Konstitucijoje apibrėžiamos vartojant skirtingas formuluotes: „teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka“ (115 straipsnis), „Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta“ (108 straipsnis).

Aiškinant Konstitucijos formuluotę „teisėjai atleidžiami iš pareigų įstatymo nustatyta tvarka“ pažymėtina, jog ji reiškia, kad įvykus juridiniam faktui – pasibaigus teisėjo įgaliojimų laikui Konstitucijos 112 straipsnyje (ir atitinkamai kituose Konstitucijos straipsniuose) numatyta institucijai – Respublikos Prezidentui ar Respublikos Prezidentui ir Seimui kyla pareiga įsitikinti, kad toks juridinis faktas įvyko, ir jį konstatavus įstatymo nustatyta tvarka priimti atitinkamą sprendimą (individualų teisės taikymo aktą), kuriuo teisėjas ar teismo pirmininkas, kurio įgaliojimų laikas pasibaigė, būtų atleidžiamas iš teisėjo ar teismo pirmininko pareigų.

Aiškinant Konstitucijos formuluotę „Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimai nutrūksta“ pažymėtina, kad įvykus juridiniam faktui – pasibaigus Konstitucinio Teismo teisėjo įgaliojimų laikui jokiai institucijai nekyla pareiga tokį juridinį faktą konstatuoti ir priimti atitinkamą sprendimą (individualų teisės taikymo aktą), kad būtų atleidžiamas Konstitucinio Teismo teisėjas.

Pažymėtina, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisėjų atleidimo iš pareigų (įgaliojimų nutrūkimo) pagrindų sąrašas yra baigtinis ir negali būti išplėstas įstatymais ar kitais teisės aktais (Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 22 d. nutarimas).

Bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjai gali būti atleidžiami iš pareigų įvairiais konstituciniais pagrindais. Viena vertus, kai kurie iš tokių pagrindų yra susiję su paties teisėjo laisvu apsisprendimu, kaip antai pagal Konstitucijos 115 straipsnio 1 punktą teisėjas gali būti atleidžiamas iš pareigų savo noru. Toks teisėjo atleidimo pagrindas nėra siejamas su įgaliojimų pasibaigimu ar teisėjo pensiniu amžiumi, nors gali su jais ir sutapti. Kita vertus, Konstitucijoje numatyti ir tokie teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindai, kurie yra susiję su objektyvaus pobūdžio faktais, o ne teisėjo laisvu apsisprendimu, kaip antai pasibaigęs teisėjo įgaliojimų laikas, kuriam jis buvo paskirtas eiti teisėjo ar teismo pirmininko pareigas.

Teisėjų skyrimas ir atleidimas iš pareigų (*inter alia* pasibaigus įgaliojimų laikui)

Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas

Konstitucijoje yra nustatyta tokia įvairių grandžių bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų teisėjų ir teismų pirmininkų skyrimo ir atleidimo tvarka, kad šiuos teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia kitų valstybės valdžių – vykdomosios valdžios ir įstatymų leidžiamosios valdžios – institucijos, atitinkamai Respublikos Prezidentas ir Seimas, t. y. institucijos, kurios formuojamos politiniu pagrindu.

Konstitucinis Teismas 1999 m. gruodžio 21 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimuose yra konstatavęs, kad Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte įtvirtinti Respublikos Prezidento įgaliojimai formuoti teisminę valdžią – tai reikšmingas valstybės vadovo konstitucinio statuso elementas, kad nurodytų Respublikos Prezidento įgaliojimų šioje srityje pakeitimas ar apribojimas, taip pat tokios šių įgaliojimų įgyvendinimo tvarkos nustatymas, kad Respublikos Prezidento veiksmai būtų saistomi Konstitucijoje nenumatytų institucijų ar pareigūnų sprendimų, reikštų Respublikos Prezidento konstitucinės kompetencijos pakeitimą. Taip pat ir Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos įgaliojimų patarti Respublikos Prezidentui dėl visų teismų teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų pakeitimas ar apribojimas reikštų Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos paskirties, kylančios iš pačios Konstitucijos, pakeitimą (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. lapkričio 27 d. nutarimai).

Respublikos Prezidentas dalyvauja (Konstitucijos 112 straipsnio 2, 3, 4 dalyse, 84 straipsnio 11 punkte nustatytais būdais) skiriant ir atleidžiant visų grandžių bendrosios kompetencijos teismų, pradedant žemiausiąja grandimi – apylinkių teismais ir baigiant aukščiausiąja grandimi – Aukščiausioju Teismu (taip pat visų specializuotų teismų), teisėjus, tačiau jo įgaliojimai skirtingų bendrosios kompetencijos teismų teisėjų atžvilgiu yra skirtingi. Apylinkių, apygardų ir specializuotų teismų teisėjus ir teismų pirmininkus skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas, dėl to nesikreipdamas į Seimą. Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkte *inter alia* nustatyta, kad Respublikos Prezidentas teikia Seimui Aukščiausiojo Teismo teisėjų kandidatūras, o paskyrus visus Aukščiausiojo Teismo teisėjus, iš jų teikia Seimui skirti Aukščiausiojo Teismo pirmininką; skiria Apeliacinio teismo teisėjus, o iš jų – Apeliacinio teismo pirmininką, jeigu jų kandidatūroms pritaria Seimas; skiria apygardų ir apylinkių teismų teisėjus ir pirmininkus, keičia jų darbo vietas; įstatymo numatytais atvejais teikia Seimui atleisti teisėjus.

Kaip pažymėta Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimuose, tam, kad būtų paskirtas arba atleistas Apeliacinio teismo teisėjas arba šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo kreiptis į Seimą ir, jeigu gauna Seimo pritarimą, gali atitinkamą asmenį paskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba atleisti atitinkamą Apeliacinio teismo teisėją ar šio teismo pirmininką, taip pat (*inter alia* jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui arba atleidimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti Apeliacinio teismo teisėju ar šio teismo pirmininku, o teikti Seimui kitą kandidatūrą, arba neatleisti atitinkamo Apeliacinio teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko (jeigu pagal Konstituciją atleisti tą teisėją nėra privaloma).

Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad dėl teisėjų paskyrimo, paaukštinimo, perkėlimo ar atleidimo iš pareigų Respublikos Prezidentui pataria speciali įstatymo numatyta teisėjų institucija.

Konstitucijoje numatytą specialią teisėjų instituciją Konstitucinis Teismas interpretuoja kaip svarbų Teismo – savarankiškos valstybės valdžios – savivaldos elementą; įstatymais ir kitais teisės aktais reguliuojant santykius, susijusius su teisėjų paskyrimu, paaukštinimu, perkėlimu ar atleidimu iš pareigų, negalima paneigti nurodytos specialios teisėjų institucijos kompetencijos, konstitucinės prigimties ir paskirties; speciali teisėjų institucija yra atsvara Respublikos Prezidentui kaip vykdomosios valdžios subjektui formuojant teisėjų korpusą (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. gegužės 9 d. nutarimai). Konstitucijoje įtvirtinti teisminės valdžios visavertiškumas, savarankiškumas, nepriklausomumas, konstitucinis valdžių padalijimo principas neleidžia minėtos specialios teisėjų institucijos konstitucinės paskirties ir funkcijų aiš-

kinti taip, kad būtų paneigiamas arba ignoruojamas jos, kaip atsvaros Respublikos Prezidentui formuojant teisėjų korpusą, vaidmuo (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas).

<...>

<...> skiriant ir atleidžiant Aukščiausiojo Teismo teisėjus ir pirmininką bei Apeliacinio teismo teisėjus ir pirmininką dalyvauja ir įstatymų leidžiamoji valdžia. Seimo konstituciniai įgaliojimai skiriant ir atleidžiant teisėjus įtvirtinti Konstitucijos 112 straipsnio 2 ir 3 dalių nuostatose, taip pat Konstitucijos 67 straipsnio 10 punkte, kuriame *inter alia* nustatyta, kad Seimas skiria Aukščiausiojo Teismo teisėjus bei šio teismo pirmininką. Taigi Seimas dalyvauja skiriant ir atleidžiant ne visų, o tik dviejų aukščiausių grandžių bendrosios kompetencijos teismų teisėjus ir šių teismų pirmininkus. Pažymėtina ir tai, kad Seimas šiuos konstitucinius įgaliojimus įgyvendina kartu su Respublikos Prezidentu.

Kad būtų paskirtas arba atleistas Aukščiausiojo Teismo teisėjas ar šio teismo pirmininkas, Respublikos Prezidentas privalo teikti Seimui atitinkamą asmenį paskirti arba atleisti, o sprendimą dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko paskyrimo arba atleidimo priima Seimas. Seimas, gavęs Respublikos Prezidento teikimą, gali atitinkamą asmenį paskirti Aukščiausiojo Teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba atleisti atitinkamą Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką, taip pat (*inter alia* jeigu paaiškėja tam tikros tokiam paskyrimui arba atleidimui reikšmės turinčios aplinkybės) gali to asmens nepaskirti Aukščiausiojo Teismo teisėju ar šio teismo pirmininku arba neatleisti atitinkamo Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko, jeigu pagal Konstituciją atleisti tą teisėją nėra privaloma.

<...> Konstitucijos 115 straipsnyje numatyti ir tokie teisėjo atleidimo iš pareigų pagrindai, kurie yra objektyvus pobūdžio faktai ir nėra susiję su teisėjo laisvu apsisprendimu, kaip antai pasibaigęs įgaliojimų laikas, kuriam jis buvo paskirtas eiti teisėjo ar teismo pirmininko pareigas. Esant tokiam konstituciniam Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko atleidimo iš pareigų pagrindui Respublikos Prezidentas privalo įsitikinti, kad iš tikrųjų yra nurodytas objektyvus pobūdžio faktas, t. y. pasibaigęs įstatymu nustatytas Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko įgaliojimų laikas, ir, jeigu įgaliojimų laikas yra pasibaigęs, privalo kreiptis į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ši patartų dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko atleidimo iš pareigų, nes pasibaigė to teisėjo ar teismo pirmininko įgaliojimų laikas. Minėta speciali teisėjų institucija savo ruožtu privalo įsitikinti, kad iš tikrųjų yra nurodytas objektyvus pobūdžio faktas (pasibaigęs įstatymu nustatytas Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko įgaliojimų laikas), ir, jeigu jis yra, privalo patarti Respublikos Prezidentui atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką iš pareigų, t. y. ji pagal Konstituciją negali nepatarti Respublikos Prezidentui atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko iš pareigų. Respublikos Prezidentas, gavęs tokį specialios teisėjų institucijos patarimą, privalo teikti atitinkamą asmenį Seimui atleisti iš pareigų.

Seimas, gavęs Respublikos Prezidento teikimą atleisti Aukščiausiojo Teismo teisėją ar šio teismo pirmininką iš pareigų, privalo įsitikinti, ar iš tikrųjų yra nurodytas objektyvus pobūdžio faktas, t. y. pasibaigęs įstatymu nustatytas Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko įgaliojimų laikas, ir, jeigu pripažįstama, kad įgaliojimų laikas yra pasibaigęs, priimti atitinkamą individualų teisės taikymo aktą dėl Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko atleidimo iš teisėjo ar teismo pirmininko pareigų. Taigi tuo atveju, kai konstatuojamas objektyvus faktas, kad Aukščiausiojo Teismo teisėjo ar šio teismo pirmininko įgaliojimų laikas yra pasibaigęs, atitinkamą asmenį atleisti iš pareigų yra privaloma. Tai *mutatis mutandis* taikytina ir Aukščiausiojo Teismo skyrių pirmininkams.

Teisėjo įgaliojimų trukmė; teisėjo įgaliojimų pratęsimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad skiriant teisėją jam turėtų būti žinoma, kokia bus jo įgaliojimų trukmė (iki įstatyme nustatyto laiko arba kol sulauks įstatyme nustatyto pensinio amžiaus) (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d., 2007 m. gruodžio 20 d. nutarimai).

Pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Taigi Konstitucija ne tik įpareigoja įstatymų leidėją visų Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodytų Lietuvos Respublikos teismų steigimą ir kompetenciją (taigi ir bendrosios kompetencijos teismų statusą, formavimą, įgaliojimų vykdymą (veiklą) bei jo garantijas, šių teismų teisėjų statusą ir t. t.) nustatyti įstatymu, bet ir *expressis verbis* įtvirtina to įstatymo pavadinimą – tai Teismų įstatymas. Taigi ir teisėjų bei teismų pirmininkų įgaliojimų trukmė turi būti reglamentuojama būtent Teismų įstatymu. Teisėjo įgaliojimų trukmės reguliavimas įstatymu yra viena esminių teisėjo nepriklausomumo garantijų.

<...>

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs ir tai, kad „teisėjo įgaliojimų trukmė negali priklausyti nuo jį paskyrusių valstybės valdžios institucijų būsimų sprendimų, grindžiamų laisva nuožiūra“, kad „toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui (nesvarbu, kuriam laikui yra pratęsimi teisėjo įgaliojimai ir kokios grandies teismo teisėjui jie yra pratęsimi), gali sudaryti prielaidas kitiems asmenims bandyti daryti teisėjui tiesioginę ar netiesioginę įtaką, idant jis, siekdamas, kad jo įgaliojimai būtų pratęsti, priimtų tam tikrus sprendimus savo nagrinėjamosiose bylose; toks teisinis reguliavimas vertintinas kaip galintis teikti paskatą teisėjui bylas nagrinėti ir sprendimus jose priimti ne tik vadovaujantis įstatymu, kaip reikalauja Konstitucija (109 straipsnio 3 dalis), bet ir paisant to, kaip jo nagrinėjamosiose bylose priimti sprendimai atsilieps galimybei ateityje pratęsti jo įgaliojimus“, taip pat kad „toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas teisėjui savo nagrinėjamosiose bylose priimti tokius sprendimus, kurie atitiks ne paties teisėjo, bet kurių nors kitų asmenų teisingumo sampratą“; toks teisinis reguliavimas, kai yra numatyta galimybė pratęsti teisėjų įgaliojimus pasibaigus jų laikui, išskyrus pačios Konstitucijos leidžiamas išimtis, yra nesuderinamas su Konstitucijoje įtvirtintu teisėjo ir teismų nepriklausomumo principu, su Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, ir šio straipsnio 3 dalimi, kurioje nustatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo, su konstituciniu teisinės valstybės principu (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

Konstitucinis Teismas yra konstatavęs ir tai, kad Konstitucija iš esmės neužkerta kelio tokiam įstatymu nustatomam teisiniam reguliavimui, kai teisėjas, nors pasibaigė jo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus, dar kurį laiką gali eiti šias pareigas tol, kol bus baigtos nagrinėti bylos (jose bus priimti baigiamieji sprendimai), kurios nebuvo baigtos nagrinėti tuo metu (tą dieną), kai pasibaigė to teisėjo įgaliojimų laikas arba jis sulaukė įstatyme nustatyto pensinio amžiaus; toks išimtinis teisinis reguliavimas būtų konstituciškai pateisinamas (Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimai).

<...>

Konstitucinis Teismas tokį suderinamą su Konstitucija teisėjo pareigų ėjimą savo 2006 m. gegužės 9 d., 2007 m. spalio 22 d. nutarimuose grindė tuo, kad priešingu atveju, t. y. nenustačius tokio teisinio reguliavimo, sulėtėtų atitinkamų bylų sprendimas – teisingumo vykdymas ir taip galėtų būti sudarytos prielaidos pakenkti asmenų teisėms ir teisėtiems interesams, pažeistos tam tikros konstitucinės vertybės. Tačiau toks teisėjas turi būti atleistas, kai tik įvyks atitinkamas teisinis faktas, su kuriuo siejamas teisėjo įgaliojimų pratęsimas, – bus baigtos nagrinėti atitinkamos bylos. Kol minėtos bylos dar nėra baigtos nagrinėti, teisėjas, kurio įgaliojimai yra pratęsti, yra visavertis teisėjas: jis turi tuos pačius įgaliojimus vykdyti teisingumą (spręsti bylas), kaip ir kiti atitinkamo teismo teisėjai, jo, kaip teisėjo, statusas yra nedalomas, jam taikomi tie patys iš Konstitucijos kylantys veiklos suvaržymai, jis turi tą pačią atsakomybę, imunitetą, kaip ir kiti teisėjai; taigi jis turi gauti tokį pat darbo krūvį (*inter alia* dėl to, kad tame teisme teisėjo, turinčio atlikti svarbią konstitucinę funkciją – vykdyti teisingumą, vieta dar nėra laisva).

Draudimas pratęsti teismų pirmininkų (teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų) įgaliojimus

Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas

<...> konstituciškai pateisinama bendro konstitucinio draudimo pratęsti teisėjo įgaliojimus pasibaigus jų laikui arba teisėjui sulaukus pensinio amžiaus išimtis negali būti interpretuojama

kaip reiškianti, esą kokių nors panašiu pagrindu gali būti pratęsimi teismų pirmininkų ar skyrių pirmininkų įgaliojimai. <...>

Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarime <...> inter alia yra konstatuota, jog teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų, kitų teismuose administracines pareigas einančių teisėjų įgaliojimai negali būti pratęsti nei įstatymu, nei kokių nors kitu bendro pobūdžio normas nustatančiu teisės aktu – tokie įgaliojimai apskritai negali būti pratęsti, nes pasibaigus įgaliojimų laikui jie nutrūksta (dėl to turi būti priimamas individualus teisės taikymo aktas dėl atitinkamo asmens atleidimo iš pareigų).

Taigi darytina išvada, kad nėra jokių konstituciškai pateisinamų aplinkybių, dėl kurių teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų neatleidimas iš pareigų pasibaigus jų įgaliojimų laikui būtų suderinamas su Konstitucija, nes teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų įgaliojimų pasibaigimas yra objektyvus pobūdžio faktas, nesusijęs su jų laisvu apsisprendimu. Teismų pirmininkų, teismų skyrių pirmininkų neatleidimas iš pareigų pasibaigus jų įgaliojimų laikui negali būti traktuojamas ir kaip konstituciškai pateisinama bendro konstitucinio draudimo pratęsti teisėjo įgaliojimus pasibaigus jų laikui arba teisėjui sulaukus pensinio amžiaus išimtis, kadangi pagal Konstituciją tokia išimtis gali būti taikoma tik tais atvejais, kai pasibaigus teisėjo (o ne teismo pirmininko, teismo skyrių pirmininkų) įgaliojimų laikui lieka nebaigtos jau pradėtos nagrinėti tam tikros bylos.

Galimos ir tokios situacijos, kai Respublikos Prezidentas, gavęs Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytos specialios įstatymo numatytos teisėjų institucijos patarimą, kreipiasi į Seimą dėl Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) atleidimo iš pareigų dėl objektyvus fakto – įgaliojimų laiko, kuriam jis buvo paskirtas eiti Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) pareigas, pasibaigimo, tačiau Seimas atitinkamo individualaus teisės taikymo akto dėl jo atleidimo iš pareigų laiku nepriima dėl to, kad atitinkamas Respublikos Prezidento teikimas gautas tuo metu, kai nevyksta Seimo eilinė ar neeilinė sesija. Tokiu atveju Aukščiausiojo Teismo pirmininkas (ar šio teismo skyriaus pirmininkas), kurio, kaip pirmininko, įgaliojimų laikas *de facto* pasibaigė, tačiau *de jure* jis nėra atleistas, nes nėra priimtas atitinkamas individualus teisės taikymo aktas, negali būti laikomas pagal Konstituciją turinčiu Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) įgaliojimus. Kita vertus, Aukščiausiojo Teismo pirmininkas (ar šio teismo skyriaus pirmininkas), kurio įgaliojimų laikas yra pasibaigęs, turi ir gali vykdyti visus teisėjo įgaliojimus (jeigu nėra pasibaigę jo kaip teisėjo įgaliojimai).

<...> tais atvejais, kai yra nustatytas objektyvus pobūdžio faktas, kad Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) įgaliojimų laikas yra pasibaigęs, nėra jokių konstituciškai pateisinamų aplinkybių, dėl kurių Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) neatleidimas iš pareigų pasibaigus jo įgaliojimų laikui būtų suderinamas su Konstitucija, priešingu atveju susidarytų situacija, kurią draudžia Konstitucija.

Aukščiausiojo Teismo pirmininko (skyriaus pirmininko) atleidimas pasibaigus jo įgaliojimų (kadencijos) laikui (Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalis, 115 straipsnio 2 punktas)

Konstitucinio Teismo 2009 m. gegužės 15 d. sprendimas

Pagal Konstitucijos 111 straipsnio 4 dalį teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Taigi Konstitucija įpareigoja įstatymų leidėją visų Lietuvos Respublikos teismų, taigi ir Aukščiausiojo Teismo, steigimą ir kompetenciją, formavimą, įgaliojimų vykdymą, *inter alia* šių teismų teisėjų statusą ir kt., reglamentuoti įstatymu. <...> ir Seimui, įstatymu nustatius Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) įgaliojimų (kadencijos) trukmę, kyla pareiga paisyti įstatymu nustatytos įgaliojimų (kadencijos) trukmės, nes pagal Konstituciją Seimas, taip pat kiekvienas Seimo narys, vykdydamas jam Konstitucijoje nustatytas funkcijas, suteiktus įgaliojimus, yra saistomas Konstitucijos ir įstatymų. Taigi nei Seimas, nei Seimo nariai negali ignoruoti ne tik Konstitucijos, bet ir įstatyme įtvirtinto teisinio reguliavimo, nustatančio Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) įgaliojimų (kadencijos) trukmę.

<...>

<...> Seimo nario laisvas mandatas negali būti tapatinimas su Seimo nario laisvu veikimu vien savo nuožiūra, ignoruojant Konstituciją. Konstitucija suponuoja tik tokią Seimo nario nuožiūrą

ir tokią Seimo nario sąžinės sampratą, pagal kurią tarp Seimo nario nuožiūros bei Seimo nario sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų bei jos saugomų ir ginamų vertybių nėra atotrūkio ar prieštaravimų. Taigi pagal Konstituciją Seimui įgyvendinant konstitucinius įgaliojimus (konstitucinę pareigą) – Seimo posėdyje priimant atitinkamą individualų teisės taikymo aktą dėl Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) atleidimo pasibaigus jo įgaliojimų laikui, Seimo nariams kyla pareiga visų pirma įsitikinti, kad iš tikrųjų yra nurodytas objektyvus pobūdžio faktas, t. y. pasibaigęs įstatymo nustatytas Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) įgaliojimų (kadencijos) laikas, ir jeigu objektyvus pobūdžio faktas nustatytas, veikti taip, kad Seimas galėtų įgyvendinti iš Konstitucijos kylantį reikalavimą atleisti Aukščiausiojo Teismo pirmininką (ar šio teismo skyriaus pirmininką) pasibaigus įstatymo nustatytam jo įgaliojimų laikui. Kitoks konstitucinio Seimo nario laisvo mandato principo aiškinimas – esą jis gali būti suprantamas kaip Konstitucijos ir įstatymų nevaržoma Seimo nario absoliuti laisvė Seimo posėdyje veikti taip, kad Seimas nevykdytų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų priimti atitinkamus sprendimus, reikštų, kad būtų sudaromos sąlygos priimti su Konstitucija nesuderinamus sprendimus.

<...>

<...> pagal Konstituciją Seimui įgyvendinant konstitucinius įgaliojimus, susijusius su Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) atleidimu pasibaigus įstatymų nustatytam jo įgaliojimų laikui (kadencijai), ir tuo klausimu Seimo posėdyje priimant atitinkamą individualų teisės taikymo aktą Seimo nariams kyla priedermė veikti taip, kad Seimas galėtų įgyvendinti iš Konstitucijos kylantį reikalavimą atleisti Aukščiausiojo Teismo pirmininką (ar šio teismo skyriaus pirmininką) pasibaigus įstatymu nustatytam jo įgaliojimų laikui; priešingu atveju būtų nukrypta nuo iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 112 straipsnio 2 dalies, 115 straipsnio 2 punkto kylančių imperatyvų, konstitucinio teisinės valstybės principo, o Seimo nario mandatas būtų naudojamas nepaisant iš Konstitucijos ir Seimo nario priesaikos kylančių reikalavimų. Konstitucija suponuoja tik tokią Seimo nario nuožiūros ir tokią Seimo nario sąžinės sampratą, pagal kurią tarp Seimo nario nuožiūros bei Seimo nario sąžinės ir Konstitucijos reikalavimų bei jos saugomų ir ginamų vertybių nėra atotrūkio ar prieštaravimų. Tais atvejais, kai yra nustatytas objektyvus pobūdžio faktas, kad įstatymu nustatytas Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) įgaliojimų laikas yra pasibaigęs, nėra jokių konstituciškai pateisinamų aplinkybių, dėl kurių Aukščiausiojo Teismo pirmininko (ar šio teismo skyriaus pirmininko) neatleidimas iš pareigų pasibaigus įstatymo nustatytam jo įgaliojimų laikui būtų suderinamas su Konstitucija.

Teisėjų skyrimas

Konstitucinio Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. sprendimas

Pagal Konstitucinio Teismo 2007 m. gruodžio 20 d. nutarime suformuluotą doktriną, pasibaigus apylinkės teismo teisėjo penkerių metų įgaliojimų laikui, Respublikos Prezidentas tokį asmenį gali, bet neprivalo skirti apylinkės teismo teisėju iki jam sukaks 65 metai; net ir tuo atveju, kai Teismų taryba pataria skirti teisėją toliau eiti pareigas iki jam sukaks 65 metai. Minėtu atveju apylinkės teismo teisėjo atleidimas ar paskyrimas iki jam sukaks 65 metai, pasibaigus jo penkerių metų įgaliojimų laikui, yra Respublikos Prezidento diskrecija, kurią įgyvendindamas Respublikos Prezidentas vadovaujasi ne tik asmens noru toliau eiti teisėjo pareigas, bet ir viešuoju interesu, kad teisėjais būtų skiriami tik tinkamų dalykinių ir asmeninių savybių turintys asmenys. Jei Respublikos Prezidentas kreipiasi į Konstitucijos 112 straipsnio 5 dalyje nurodytą specialią įstatymo numatytą teisėjų instituciją, kad ji patartų dėl teisėjo paskyrimo, o šioji pataria Respublikos Prezidentui to asmens neskirti teisėju, Respublikos Prezidentas pagal Konstituciją negali to asmens paskirti teisėju.

9.1.5. Teismų įgaliojimai, susiję su teisingumo vykdymu

Teismo pareiga kilus abejonėms kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo (Konstitucijos 110 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. gruodžio 30 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 110 straipsnyje yra įtvirtintas draudimas taikyti įstatymą, kuris prieštarauja Konstitucijai, taip pat bylą nagrinėjančio teismo pareiga, kilus abejonėms, ar teisės aktas,

kuris turėtų būti taikomas šioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Tokiu konstituciniu reguliavimu yra siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės, kad asmuo, kurio atžvilgiu būtų pritaikytas Konstitucijai ar įstatymui priešingas teisės aktas, dėl to nepagrįstai neįgytų jam nepriklausančių teisių ar atitinkamo teisinio statuso.

Administracinių teismų įgaliojimai tirti teisės aktų, kurių konstitucingumo kontrolė nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktį Konstitucijai ir įstatymams

Konstitucinio Teismo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas

<...> pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kai nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Žemesnės nei įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės aktai galios teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams tyrimą numato <...> įstatymas.

<...>

<...> iš <...> įstatymo nuostatų išplaukia administracinių teismų, *inter alia* Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, įgaliojimai tirti žemesnės nei įstatymai, kiti Seimo priimti aktai, Respublikos Prezidento aktai ir Vyriausybės aktai galios teisės aktų atitiktį Konstitucijai bei įstatymams. Įgyvendindami šiuos savo įgaliojimus administraciniai teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo aktuose (nutarimuose, išvadose, sprendimuose) suformuluotos oficialios konstitucinės doktrinos.

Teismo pareiga kilus abejonėms kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo (Konstitucijos 110 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Teismas, vykdydamas teisingumą, turi vadovautis tik Konstitucijai neprieštaraujančiais įstatymais ir kitais teisės aktais, negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Atsižvelgiant į iš Konstitucijos kylančią teisės aktų hierarchiją, ši Konstitucijos nuostata taip pat reiškia, kad teisėjas negali taikyti ir Konstitucijai prieštaraujancio poįstatyminio teisės akto, jis taip pat negali taikyti tokio poįstatyminio teisės akto, kuris prieštarauja įstatymui. Kita vertus, minėta Konstitucijos nuostata atspindi konstitucinį principą, – vieną iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų, – kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui (Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Pagal Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalį, kilus abejonėms dėl byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai, teisėjas turi sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Jeigu kilus abejonėms dėl byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai teismas nesustabdytų bylos nagrinėjimo ir nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, kad šios abejonės būtų pašalintos, ir byloje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas.

<...>

Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje nustatyta: „Tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją.“

Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalis aiškintina atsižvelgiant į šio straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Sistemaiškai aiškinant šių dalių nuostatas pažymėtina, kad tais atvejais, kai bylą nagrinėjančiam teismui kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisinis aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisinis aktas)

atitinka Konstituciją, ir kol Konstitucinis Teismas neišspręs šio klausimo, bylos nagrinėjimas teisme negali būti tęsiamas – jis yra sustabdomas. Pažymėtina, kad nei Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje, nei kitur Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, kokių procesiniu sprendimu turėtų būti sustabdomas bylos nagrinėjimas. Tai nustatyti turi įstatymų leidėjas.

Pažymėtina, jog įstatymų leidėjo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sustabdytoji byla, iš kurios matyti aplinkybės, dėl kurių ginčijamas teisės aktas turi būti taikomas toje byloje, turi būti prieinama Konstituciniam Teismui. Tik šitaip gali būti sudarytos sąlygos, būtinos tam, kad Konstitucinis Teismas galėtų vykdyti konstitucinį teisingumą ir spręsti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas teismo nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja Konstitucijai (o Seimo poįstatyminis aktas, Respublikos Prezidento aktas arba Vyriausybės aktas – Konstitucijai ir (arba) įstatymams).

Teismų jurisprudencijos tęstinumas (teismų precedentai)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimai, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Šiame kontekste pabrėžtina, jog Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, nepriešaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, nepriešaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai privalo, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama); bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina; toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saiščiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susisaistymas savo pačių sukurtais precedentais (sprendimais analogiškose bylose) bei žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų, priimančių sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, susaistymas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimais (precedentais tų kategorijų bylose) neišvengiamai suponuoja tai, kad minėti teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama si taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylanti maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą.

<...>

Minėta, kad vienas iš veiksnių, turinčių lemiamą reikšmę užtikrinant bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštarinumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, yra tai, kad bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose gali būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, taip pat tai, kad toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Pabrėžtina, kad jau esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Nuo esamų precedentų gali būti nukrypstama ir nauji precedentai gali būti kuriami tik tais ypatingais išimtiniais atvejais, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama, ir tik deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai. Iš Konstitucijos išplaukia, kad būtent tokį – tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, atliekamą ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamą – bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Jeigu priimant teismų sprendimus minėtų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų yra nesilaikoma, ne tik yra sudaromos prielaidos nesuderinamumui ir nenuoseklumui bendrosios kompetencijos teismų praktikoje ir teisės sistemoje atsirasti, ne tik teismų jurisprudencija tampa mažiau prognozuojama, bet ir duodama pagrindo kilti abejonoms, ar atitinkami bendrosios kompetencijos teismai, priimdami tuos sprendimus, nebuvo šališki, ar tie sprendimai nebuvo kitais atžvilgiais subjektyvūs. Šiame kontekste paminėtina, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, baigiamieji teismo aktai turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims, o jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Teismų procesinis savarankiškumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti ir kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors <...> pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Kitoks Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių bendrosios kompetencijos teismų instancinę sistemą, aiškinimas, taip pat tuo kitokiu šių Konstitucijos nuostatų aiškinimu grindžiamas teisinis reguliavimas sudarytų prielaidas aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (ar jų teisėjams) prisimti Konstitucijoje jiems nenumatytas funkcijas, Konstitucijoje nenustatytus įgaliojimus, paneigtų Konstitucijoje įtvirtintą teismų nepriklausomumą, pažeistų Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalies nuostatą, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, šio straipsnio 3 dalies nuostatą, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Pažymėtina ir tai, kad privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan., davimas žemesnės instancijos

teismams suvaržytų ir pačių tuos nurodymus duodančių aukštesnės instancijos teismų galimybes nešališkai peržiūrėti, jeigu to prireiktų, atitinkamas bylas apeliacine arba kasacine tvarka.

Teismų pareiga užtikrinti, kad nebūtų taikomi teisės aktai, prieštaraujantys aukštesnės galios teisės aktams (Konstitucijos 110 straipsnis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> vienas iš esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui.

Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje – jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spresti, ar šis įstatymas arba kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Jeigu kilus abejonoms dėl byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai teismas nesustabdytų bylos nagrinėjimo ir nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, kad šios abejonės būtų pašalintos, ir byloje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitiktis Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas sprendžia ne dėl visų žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams), o tik dėl to, ar, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti arba referendumu priimti aktai (jų dalys).

Kita vertus, kaip savo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją yra negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitiktis Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Vykdydamas šį konstitucinį imperatyvą, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti, kuriuose (bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtuose specializuotuose) teismuose ir kokia tvarka turi būti tiriama ir sprendžiama, ar tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitiktis Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (*inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai), neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams.

Tačiau jeigu įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykdęs šios savo konstitucinės pareigos (nors Konstitucija to ir netoleruoja), teismai pagal Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį vis tiek negali taikyti Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų. Taigi jeigu toks teisinis reguliavimas, kad aiškiai, vadovaujantis *inter alia* principu *expressis unius est exclusio alterius*, būtų nustatyta, kuriuose teismuose ir kokia tvarka yra tiriama ir sprendžiama, ar minėti teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, įstatymu nėra nustatytas, konstatuotina, kad: viena, bet kuris teismas, pagal Konstituciją (110 straipsnis), kaip minėta, negalintis taikyti teisės akto, kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) abejoja, tačiau dėl kurio atitikties Konstitucijai negali kreiptis į Konstitucinį Teismą, nes to teisės akto atitiktis Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, turi iš Konstitucijos tiesiogiai kylančius įgaliojimus *ad hoc* pripažinti atitinkamą teisės aktą prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) ir jo netaikyti; antra, toks teisės akto *ad hoc* pripažinimas prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) – tai yra *inter partes* modelio konstitucinė kontrolė, kurią Konstitucija nustato tik jei yra minėtos išimtinės aplinkybės, būtent jeigu įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykdęs šios savo konstitucinės pareigos įstatymu aiškiai nustatyti, kuriuose teismuose ir kokia tvarka yra tiriama ir sprendžiama, ar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia*

(ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai.

<...>

Konstatuotina, kad šiuo metu <...> įstatymais yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad spęsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai. Jeigu administracinis teismas tokį teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai.

<...>

<...> tyrimas, ar kitų teisėkūros subjektų išleisti (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti ir ne priimti referendumu) teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir atitinkamų sprendimų priėmimas visuomet suponuoja būtinumą bylą sprendžiančiam administraciniam teismui išsiaiškinti, ar tie aukštesnės galios teisės aktai (jų dalys) patys neprieštarauja kuriems nors kitiems dar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir, jeigu kyla abejonių, imtis Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų priemonių joms pašalinti, aišku, neįsiterpiančią į Konstituciniam Teismui priskirtus įgaliojimus. To nepadarius, būtų rizikuojama priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas, t. y. pritaikyti tam tikrą teisės aktą (jo dalį), grindžiamą tokiu aukštesnės galios teisės aktu, kuris, jeigu atitinkamas tyrimas būtų atliktas, pats turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu kitam dar aukštesnės galios teisės aktui ar net Konstitucijai, arba netaikyti tam tikro teisės akto (jo dalies), administracinio teismo pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, nors tas aukštesnės galios teisės aktas, jeigu atitinkamas tyrimas būtų atliktas, pats turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu kitam dar aukštesnės galios teisės aktui ar net Konstitucijai. Jeigu taip įvyktų, galėtų būti sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* asmens konstitucines teises.

Šiuo atžvilgiu įstatymais <...> administracinių teismų jurisdikcijai priskirtas kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, išskyrus pačią Konstituciją, tyrimas, jeigu administracinis teismas suabejoja to Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto aukštesnės galios teisės akto (jo dalies) atitiktimi dar aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, suponuoja atitinkamos konstitucinės justicijos bylos inicijavimą Konstituciniame Teisme, taigi ir administracinių teismų pareigą tokiais atvejais kreiptis į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu.

<...>

Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalį ir 30 straipsnio 1 dalį aiškinant Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, 110 straipsnio, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste pažymėtina, kad kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija bei asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (t. y. kurio nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės akto ar kurio nors referendumu priimto akto (jų dalių), atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui)), turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spęsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai.

Tai *mutatis mutandis* taikytina ir toms teisinėms situacijoms, kai kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis suabejoja teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas nėra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (tą teisės aktą išleido ne Seimas, ne Respublikos Prezidentas ir ne Vyriausybė ir jis

nebuvo priimtas referendumu), – suabejojusioji šalis pagal Konstituciją <...> turi teisę kreiptis į atitinkamą administracinę teisumą dėl tokio teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Teismų kreipimusi į Konstitucinį Teismą ypatumai

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

<...> teismų (ir bendrosios kompetencijos, ir specializuotų) kreipimusi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir kitų Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų kreipimusi palyginimas rodo, jog teismų kreipimaisi yra ypatingi, be kita ko todėl, kad teismai, suabejoję Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Šiame kontekste pažymėtina, kad pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtas specializuotas teismas į Konstitucinį Teismą gali kreiptis su prašymu ištirti ir spręsti, ar Konstitucijai neprieštaruoja ne bet kuris konstitucinis įstatymas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai ir konstituciniams įstatymams neprieštaruoja ne bet kuris įstatymas (jo dalis), taip pat Seimo statutai (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams, Seimo statutui neprieštaruoja ne bet kuris Seimo poįstatyminis teisės aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams neprieštaruoja ne bet kuris Respublikos Prezidento aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams ir įstatymams neprieštaruoja ne bet kuris Vyriausybės aktas (jo dalis), bet tik tas, kuris turi būti taikomas atitinkamoje teismo nagrinėjamoje byloje.

Toks reikalavimas taikytinas ir teismų sprendimams kreiptis į atitinkamą administracinę teisumą su prašymu ištirti ir spręsti, ar byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams (*inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) patikra yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštaruoja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Pažymėtina, kad Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai kuris nors teismas, turintis nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), nei (jeigu jis pats abejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu jis pats neabejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) taiko šį teisės aktą (jo dalį), bet, turėdamas informacijos, kad dėl to teisės akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), sustabdo bylos nagrinėjimą ir nesprenžia bylos iš esmės tol, kol Konstitucinis Teismas išnagrinėja atitinkamą konstitucinės justicijos bylą pagal to kito pareiškėjo prašymą.

<...>

Ypač pabrėžtina, kad pareiškėjui – nagrinėjančiam bylą teismui kreipusis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, o Konstituciniam Teismui neišsprendus to klausimo iš esmės, nebūtų pašalintos nagrinėjančiam bylą teismui kilusios abejonės, ar atitinkamas įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir, pritaikius tą įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* asmens konstitucinės teisės.

Tai pasakytina ir apie tokias teises situacijas, kai ginčijamas įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris turi būti taikomas Konstituciniam Teismui prašymą pateikusio teismo nagrinėjamoje byloje, atitinkamos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo (numatomo nagrinėjimo) metu nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs: jeigu Konstitucinis Teismas to įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, klausimo neišspręstų iš esmės, nebūtų pašalintos nagrinėjamam bylą teismui kilusios abejonės, ar tas įstatymas ar kitas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir, pritaikius tą atitinkamo teismo sprendimo priėmimo metu jau negaliojantį įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* asmens konstitucinės teisės.

Tad kiekvienu atveju, kai Konstitucinis Teismas, gavęs bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto teismo prašymą ištirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą atsisako nagrinėti prašymą (taigi nesiima spręsti atitinkamo klausimo iš esmės), turi būti priimtas motyvuotas, racionaliai argumentuotas sprendimas.

<...> pabrėžtina, kad nė vienas iš <...> atsisakymo nagrinėti pareiškėjo prašymą pagrindų <...> negali būti aiškinamas kaip sudarantis teises prielaidas atitinkamą bylą nagrinėjamam teismui taikyti tokį įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tas teismas abejoja.

Pažymėtina, kad nurodyti iš Konstitucijos kylantys reikalavimai, susiję su nebegaliojančių teisės aktų atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, tyrimu, taip pat su motyvuotu, racionaliai argumentuotu atsisakymu pagal pareiškėjų prašymus tirti ginčijamų teisės aktų (jų dalių) atitiktį aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra taikytini ir atitinkamiems administracinių teismų sprendimams.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad Konstitucija apskritai nedraudžia Konstitucinio Teismo įstatyme nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad jeigu ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, Konstitucinis Teismas galėtų, atsižvelgęs į visas turinčias reikšmės aplinkybes, atsisakyti pagal pareiškėjų (kaip minėta, jie nurodyti Konstitucijos 106 straipsnyje) prašymą tirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, o jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje – nutraukti pradėtą teiseną (bylą).

Tačiau pabrėžtina, jog pagal Konstituciją (*inter alia* Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį, pagal kurią teisėjas negali taikyti įstatymo, prieštaraujančio Konstitucijai, ir šio straipsnio 2 dalį, pagal kurią tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją) negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad Konstituciniame Teisme gavus būtent teismo (kuris, kaip minėta, nuo kitų Konstitucijos 106 straipsnyje nurodytų subjektų skiriasi, be kita ko, dar ir tuo, kad teismas, suabejojęs atitinkamoje byloje taikytino Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą) prašymą ištirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir Konstituciniam Teismui šio klausimo nesiėmus spręsti iš esmės (atsisakius nagrinėti prašymą) būtent dėl to, kad ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, būtų sudarytos prielaidos atitinkamą bylą nagrinėjamam teismui taikyti įstatymą ar kitą teisės aktą (jo

dalį), kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tas teismas abejoja; jei teismas taikytų tokį įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį) galėtų būti pažeistos Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, *inter alia* asmens konstitucinės teisės. Todėl konstatuotina, kad byla nagrinėjantis teismas, pagal Konstituciją ne tik turintis įgaliojimus, bet (jeigu jam kilo abejonių) ir privalantis kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, turi ir konstituciškai pagrįstą interesą gauti atitinkamą Konstitucinio Teismo atsakymą, kad toks atsakymas bus gautas; kitoks atitinkamų Konstitucijos nuostatų aiškinimas galėtų sudaryti prielaidas atitinkamą bylą nagrinėjančiam teismui taikyti įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tas teismas abejoja. Vadinasi, Konstitucija draudžia Konstitucinio Teismo įstatyme (ar kuriame nors kitame įstatyme) nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad jeigu ginčijamas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, tačiau turėtų būti taikomas teismo nagrinėjamoje byloje, Konstitucinis Teismas galėtų būtent dėl to, kad tas teisės aktas (jo dalis) nebegalioja – jis yra pripažintas netekusiu galios (panaikintas arba pakeistas) arba jo galiojimas yra pasibaigęs, atsakyti pagal pareiškėjo prašymą tirti ir spręsti, ar tas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), o jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje – nutraukti pradėtą teiseną (bylą).

Nurodyti iš Konstitucijos kylantys reikalavimai taikytini ir toms teisinėms situacijoms, kai prašymas ištirti teisės akto (išleisto ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės ir priimto ne referendumu) atitiktį aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra pateiktas atitinkamam administraciniam teismui.

<...>

<...> pagal Konstituciją tais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi bylą nagrinėjantis teismas, kuriam kilo abejonių dėl toje byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai, taip pat dėl kito Seimo priimto akto, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne. Jeigu į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, kreipiasi teismas, Konstitucinis Teismas neprivalo nutraukti teisenos ir tais atvejais, kai ginčijamas teisės aktas (jo dalis) nebuvo panaikintas, tačiau buvo pakeistas jame nustatytas teisinis reguliavimas.

Teismų įgaliojimai teisės spragas užpildyti *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas

Teisės spragų (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) pašalinimas yra atitinkamo (kompeten-tingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas. Tačiau žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (*inter alia* naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą vykdančioms bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtiems specializuotiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti). Kartu pabrėžtina, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas teismai gali užpildyti tik *ad hoc*, t. y. šiuo – teisės taikymo – būdu teisės spragos yra pašalinamos tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje. Kita vertus, teisminis (*ad hoc*) teisės spragų šalinimas sudaro prielaidas formuoti vienodai teismų praktikai sprendžiant tam tikros kategorijos bylas – teismų precedentuose įtvirtintai teisei, kurią, be

abejo, vėliau gali iš esmės pakeisti ar kitaip pakoreguoti įstatymų leidėjas (ar kitas kompetentingas teisėkūros subjektas), tam tikrus visuomeninius santykius sureguliuodamas įstatymu (ar kitu teisės aktu) ir šitaip atitinkamą teisės spragą pašalindamas jau ne *ad hoc*, bet į ateitį nukreiptu bendro pobūdžio teisiniu reguliavimu.

Taigi galutinai pašalinti teisės spragas (taip pat ir legislatyvinę omisiją) galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus. Teismai to padaryti negali, jie gali žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas užpildyti tik *ad hoc*, nes teismai vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos (pozityviąja ir plačiausia šios sąvokos prasme); toks teismų galimybių ribotumas šioje srityje ypač akivaizdus susidūrus su materialiosios teisės spragomis. Tačiau visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams žemesnės galios teisės akte esančią teisės spragą užpildyti *ad hoc*. Jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet tektų konstatuoti, kad teismai, spręsdami bylas, taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nesureguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai), t. y. kad nors Konstitucijoje ir yra įtvirtintos tam tikros vertybės, jos nėra deramai ginamos ir saugomos pagal Konstituciją. Tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi. Be to, tai reikštų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

<...>

Šiame Konstitucinio Teismo sprendime konstatuota, kad žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) galima užpildyti *ad hoc*, teismams pagal savo kompetenciją sprendžiant bylas dėl individualaus visuomeninio santykio ir taikant (bei aiškinant) teisę. Todėl tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* Konstitucija, teismai turi konstitucinę pareigą užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo teisių ar laisvių pažeidimo, teisės, laisvės, kitas konstitucines vertybes; taigi teismai neabejotinai turi ir iš Konstitucijos kylančius įgaliojimus taikyti *inter alia* bendrusius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją – aukščiausiąją teisę; priešingu atveju reiktų konstatuoti, kad pati Konstitucija neleidžia teismams vykdyti teisingumo, bet tai būtų konstituciškai absoliučiai nepagrįsta. Taikydami teisę, taip pat ir tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* su Konstitucija, teismai turi vadovautis *inter alia* konstitucine žmogaus teisių ir laisvių samprata, Konstitucijoje įtvirtintų žmogaus teisių ir laisvių prigimtinio pobūdžio pripažinimo maksima, konstituciniais teisinės valstybės, teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo principais, taip pat konstituciniu teisėtų lukesčių apsaugos principu (kuris, kaip savo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, suponuoja, kad tam tikrais ypatingais atvejais saugotinos bei gintinos yra ir tokios asmens įgytos teisės, kylančios iš teisės aktų, vėliau pripažintų prieštaraujančiais Konstitucijai (poįstatyminių teisės aktų – ir (arba) įstatymams), kurių neapgynus ir neapsaugojus šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų didesnę žalą negu toji, kurią šis asmuo, kiti asmenys, visuomenė arba valstybė patirtų, jeigu minėtos teisės [būtų] visiškai arba iš dalies apsaugotos ir apgintos). Jeigu tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs

savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* su Konstitucija, teismai dėl kokių nors priežasčių vengtų įgyvendinti savo konstitucinius įgaliojimus taikyti *inter alia* bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją – aukščiausiąją teisę, ir šitaip užtikrinti žmogaus teises ir laisves, reikėtų konstatuoti, kad teismai neatlieka savo konstitucinės paskirties vykdyti teisingumą, kad jie ignoruoja konstitucinius teisinės valstybės ir teisingumo principus, bendrąjį teisės principą *ubi ius, ibi remedium*, Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalies nuostatą, kad Konstitucija yra tiesiogiai taikomas aktas, taip pat kad asmuo gali patirti žalą ir nebūti apgintas, jo teisės ir laisvės, teisėti interesai ir teisėti lūkesčiai gali nebūti užtikrinti vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas, t. y. valstybės institucija, nevykdo savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (aktų), kuriuo (kuriais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, kuris būtų suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* su Konstitucija. Tai ne tik iš esmės pakirstų to asmens pasitikėjimą valstybe ir teise, bet ir – jeigu tokia praktika taptų paplitusi – galėtų sudaryti prielaidas tarpti tokiai valdžios savivalei, kai ji neveikia taip, kaip privalo, teisiniam nihilizmui ir ilgainiui valstybe bei jos teise nepasitikėti vis didesnei visuomenės daliai ar net visai visuomenei.

Tačiau dar kartą pabrėžtina, kad teismams vykdant šiuos savo konstitucinius įgaliojimus atitinkamos teisės spragos galutinai nepašalinamos – jos tik užpildomos *ad hoc*; vis dėlto tai leidžia užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, teisių ir laisvių apsaugą būtent tame individualiame visuomeniniame santykiyje, dėl kurio byla yra nagrinėjama bendrosios kompetencijos arba pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigta specializuotame teisme. Tai taip pat turėtų paskatinti kompetentingą teisėkūros subjektą greičiau ir tinkamai pašalinti esamą teisės spragą – nustatyti trūkstamą teisinį reguliavimą vietoje pripažinto prieštaraujančiu Konstitucijai.

Teismų įgaliojimai teisės spragas užpildyti *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendime yra konstatavęs: teisės spragų pašalinimas yra atitinkamo (kompetentingo) teisėkūros subjekto kompetencijos dalykas; teisės spragas yra įmanoma tam tikru mastu užpildyti ir taikant teisę (*inter alia* naudojant teisės analogiją, taikant bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją), taigi taip pat ir aiškinant teisę (*inter alia* teisingumą vykdantiems teismams, pagal savo kompetenciją sprendžiantiems atskiras bylas ir privalantiems aiškinti teisę, kad galėtų ją taikyti); teisės spragas teismai gali užpildyti tik *ad hoc*, t. y. jie jas gali pašalinti tik individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio sprendžiamas ginčas teisme nagrinėjamoje byloje; galutinai pašalinti teisės spragas galima tik teisę kuriančioms institucijoms išleidus atitinkamus teisės aktus; teismai to padaryti negali, nes jie vykdo teisingumą, o ne yra legislatyvinės institucijos (pozityviaja ir plačiausia šios sąvokos prasme); toks teismų galimybių ribotumas šioje srityje ypač akivaizdus susidūrus su materialiosios teisės spragomis. Konstatuota ir tai, kad: visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams teisės spragą užpildyti *ad hoc*; jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas jie galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet reikėtų konstatuoti, kad sprendami bylas teismai taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę – Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, *inter alia* asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nesureguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai); tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi ir reikėtų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

Bylos šalies teisė prašyti bylą nagrinėjančią teisumą kreiptis į Konstitucinį Teismą

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas

<...> kaip savo 2006 m. kovo 28 d. nutarime, aiškindamas Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalį, 30 straipsnio 1 dalį, 109 straipsnio 1 dalį, 110 straipsnį bei konstitucinį teisinės valstybės principą, yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, „kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai <...>, turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjančią bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teisumą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai“ <...>.

Teismų jurisprudencijos tęstinumas (teismų precedentai)

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

Konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, nepriešaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylančią bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, nepriešaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose; aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama). Esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentus sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovujamasi taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą. Bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrindžiama ir pateisinama. Toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai.

Būtent tokį – tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, atliekamą ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamą – bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Jeigu priimant teismų sprendimus minėtų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų yra nesilaikoma, ne tik yra sudaromos prielaidos nesuderinamumui ir nenuoseklumui bendrosios kompetencijos teismų praktikoje ir teisės sistemoje atsirasti, ne tik teismų jurisprudencija tampa mažiau prognozuojama, bet ir duodama pagrindo kilti abejonėms, ar atitinkami bendrosios kompetencijos teismai, priimdami tuos sprendimus, nebuvo šališki, ar tie sprendimai nebuvo kitais atžvilgiais subjektyvūs. Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų byloje, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų byloje, aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Aptarti iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniam reguliavimui.

<...>

Taigi teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami. Kad deramai atliktų šią savo funkciją, precedentai patys turi būti aiškūs. Teismų precedentai taip pat turi neprieštarauti oficialiai konstitucinei doktrinai.

Kita vertus, teismų precedentų, kaip teisės šaltinių, reikšmės negalima pervertinti, juo labiau suabsoliutinti. Remtis teismų precedentais reikia itin apdairiai. Pabrėžtina, kad teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose byloje, t. y. precedentas taikomas tik tose byloje, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas. Precedentų konkurencijos atveju (t. y. kai yra keli skirtingi analogiškose byloje priimti teismų sprendimai) turi būti vadovujamasi aukštesnės instancijos (aukštesnės grandies) teismo sukurtu precedentu. Taip pat atsižvelgtina į precedento sukūrimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius, kaip antai: į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kt. Minėta, kad tais atvejais, kai teismų praktikos koregavimas yra neišvengiamai, objektyviai būtinas, teismai gali nukrypti nuo juos ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir sukurti naujus, tačiau tai turi būti daroma deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Ypač pabrėžtina, kad nukrypdamas nuo ankstesnių precedentų teismas privalo ne tik deramai argumentuoti patį priimamą sprendimą (sukuriamą naują precedentą), bet ir aiškiai išdėstyti motyvus, argumentus, pagrindžiančius būtinumą nukrypti nuo ankstesnio precedento.

Viena iš būtinų teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaravimo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo, užtikrinimo sąlygų yra visų grandžių bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų precedentų prieinamumas, kurį le-

mia atitinkamų informacinių sistemų sukūrimas, organizacinių bei techninių galimybių teismams (teisėjams) susipažinti su analogiškose bylose anksčiau priimtais teismų sprendimais – preceden-tais analogiškose bylose užtikrinimas.

Teismo pareiga kilus abejonėms kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo; administracinių teismų įgaliojimai tirti teisės aktų, kurių konstitucingumo kontrolė nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktį Konstitucijai ir įstatymams; bylos šalies teisė prašyti bylą nagrinėjančią teismą kreiptis į Konstitucinį Teismą ar atitinkamą administracinį teismą

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

<...> iš konstitucinės teisingumo vykdymo sampratos kylantys reikalavimai^[2] taikytini ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sprendimams (nutartims) kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti ir spręsti, ar nagrinėjamoje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, taip pat teismų sprendimams (nutartims) kreiptis į atitinkamą administracinį teismą su prašymu iširti ir spręsti, ar nagrinėjamoje byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, patikra yra priskirta ne Konstitucinio Teismo, bet administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštarauja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Teismų įgaliojimai sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės akto atitiktį Konstitucijai yra *expressis verbis* įtvirtinti Konstitucijoje: Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją.

<...> paminėtinos šios oficialios konstitucinės doktrinos nuostatos <...>, kuriose Konstitucijos 110 straipsnis aiškinamas susietas su kitomis Konstitucijos nuostatomis, *inter alia* konstituciniu teisinės valstybės principu ir su Konstitucijos nuostatomis dėl specializuotų (administracinių) teismų:

– vienas esminių Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra principas, kad neturi būti taikomas teisės aktas, prieštaraujantis aukštesnės galios teisės aktui;

– Konstitucijos 110 straipsnyje įtvirtintu draudimu taikyti įstatymą, kuris prieštarauja Konstitucijai, taip pat bylą nagrinėjančio teismo pareiga, kilus abejonėms, ar teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas šioje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas atitinka Konstituciją, yra siekiama, kad nebūtų taikomas Konstitucijai prieštaraujantis atitinkamas teisės aktas (jo dalis), kad dėl tokio teisės akto (jo dalies) taikymo neatsirastų antikonstitucinių teisinių padarinių, kad nebūtų pažeistos asmens teisės, kad asmuo, kurio atžvilgiu būtų pritaikytas Konstitucijai ar įstatymui priešingas teisės aktas, dėl to nepagrįstai neįgytų jam nepriklausančių teisių ar atitinkamo teisinio statuso;

– kai bylą nagrinėjančiam teismui kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisės aktas) atitinka Konstituciją, ir kol Konstitucinis Teismas neišspręs šio klausimo, bylos nagrinėjimas teisme negali būti tęsiamas – jis yra sustabdomas; nei Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje, nei kitur Konstitucijoje nėra *expressis verbis* nustatyta, kokiu procesiniu sprendimu turėtų būti sustabdomas bylos nagrinėjimas; tai nustatyti turi įstatymų leidėjas;

– įstatymų leidėjo nustatytas teisinis reguliavimas turi būti toks, kad sustabdytoji byla, iš kurios matyti aplinkybės, dėl kurių ginčijamas teisės aktas turi būti taikomas toje byloje, turi būti prieinama Konstituciniam Teismui; tik šitaip gali būti sudarytos sąlygos, būtinos tam, kad Konstitucinis Teis-

² Žr. 9.1.1. Teisminės valdžios konstitucinė paskirtis, 2007 m. spalio 24 d. nutarimas („Teismų funkcija – vykdyti teisingumą (Konstitucijos 109 straipsnis“).

mas galėtų vykdyti konstitucinį teisingumą ir spręsti, ar įstatymas arba kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas teismo nagrinėjamoje byloje, neprieštarauja Konstitucijai (o Seimo poįstatyminis aktas, Respublikos Prezidento aktas arba Vyriausybės aktas – Konstitucijai ir (arba) įstatymams);

– jeigu kilus abejonėms dėl byloje taikytino įstatymo atitikties Konstitucijai teismas nesustabdytų bylos nagrinėjimo ir nesikreiptų į Konstitucinį Teismą, kad šios abejonės būtų pašalintos, ir byloje būtų pritaikytas teisės aktas, kurio atitikties Konstitucijai kelia abejonių, teismas rizikuotų priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas;

– pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas sprendžia ne dėl visų žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijai (kitiems aukštesnės galios teisės aktams), o tik dėl to, ar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti arba referendumu priimti aktai (jų dalys);

– pagal Konstituciją yra negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai;

– vykdydamas šį konstitucinį imperatyvą, įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti, kuriuose (bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtuose specializuotuose) teismuose ir kokia tvarka turi būti tiriama ir sprendžiama, ar tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (*inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai), neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams; jei įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykęs šios savo konstitucinės pareigos (nors Konstitucija to ir netoleruoja), teismai pagal Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį vis tiek negali taikyti Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų;

– šiuo metu <...> įstatymais yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad spręsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai; jeigu administracinis teismas tokį teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai;

– tyrimas, ar kitų teisėkūros subjektų išleisti (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisti ir ne priimti referendumu) teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir atitinkamų sprendimų priėmimas visuomet suponuoja būtinybę bylą sprendžiančiam administraciniam teismui išsiaiškinti, ar tie aukštesnės galios teisės aktai (jų dalys) patys neprieštarauja kuriems nors kitiems dar aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir, jei kyla abejonių, imtis Konstitucijoje ir įstatymuose numatytų priemonių joms pašalinti, aišku, neįsiterpiančią į Konstituciniam Teismui priskirtus įgaliojimus; to nepadarius, būtų rizikuojama priimti tokį sprendimą, kuris nebūtų teisingas, t. y. pritaikyti tam tikrą teisės aktą (jo dalį), grindžiamą tokiu aukštesnės galios teisės aktu, kuris, jeigu atitinkamas tyrimas būtų atliktas, pats turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu kitam dar aukštesnės galios teisės aktui ar net Konstitucijai, arba netaikyti tam tikro teisės akto (jo dalies), administracinio teismo pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, nors tas aukštesnės galios teisės aktas, jeigu atitinkamas tyrimas būtų atliktas, pats turėtų būti pripažintas prieštaraujančiu kitam dar aukštesnės galios teisės aktui ar net Konstitucijai; jeigu taip įvyktų, galėtų būti sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes, *inter alia* asmens konstitucines teises;

– įstatymais <...> administracinių teismų jurisdikcijai priskirtas kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, išskyrus pačią Konstituciją, tyrimas, jeigu administracinis teismas suabejoja to Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto aukštesnės galios teisės akto (jo dalies) atitiktimi dar aukštesnės galios

teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, suponuoją atitinkamos konstitucinės justicijos bylos inicijavimą Konstituciniame Teisme, taigi ir administracinių teismų pareigą tokiais atvejais kreiptis į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu;

– kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija bei asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoją ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (t. y. kurio nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės akto ar kurio nors referendumu priimto akto (jų dalių), atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui)), turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai; tai *mutatis mutandis* taikytina ir toms teisinėms situacijoms, kai kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis suabejoja teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas nėra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (tą teisės aktą išleido ne Seimas, ne Respublikos Prezidentas ir ne Vyriausybė ir jis nebuvo priimtas referendumu), – suabejojusioji šalis pagal Konstituciją <...> turi teisę prašyti bylą nagrinėjantį teismą kreiptis į atitinkamą administracinį teismą dėl tokio teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui);

– teismai, suabejoję Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ne tik gali, bet ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą;

– Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai kuris nors teismas, turintis nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), nei (jeigu jis pats abejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu jis pats neabejoja to teisės akto (jo dalies) atitiktimi aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) taiko šį teisės aktą (jo dalį), bet, turėdamas informacijos, kad dėl to teisės akto (jo dalies) atitikties aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas (pavyzdžiui, kitas teismas), sustabdo bylos nagrinėjimą ir nesprendžia bylos iš esmės tol, kol Konstitucinis Teismas išnagrinėja atitinkamą konstitucinės justicijos bylą pagal to kito pareiškėjo prašymą;

– bylą nagrinėjantis teismas, pagal Konstituciją ne tik turintis įgaliojimus, bet (jeigu jam kilo abejonių) ir privalantis kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruoja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, turi ir konstituciškai pagrįstą interesą gauti atitinkamą Konstitucinio Teismo atsakymą; kitoks atitinkamų Konstitucijos nuostatų aiškinimas galėtų sudaryti prielaidas atitinkamą bylą nagrinėjančiam teismui taikyti įstatymą ar kitą teisės aktą (jo dalį), kurio atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tas teismas abejoja;

– kai į Konstitucinį Teismą kreipėsi bylą nagrinėjantis teismas, kuriam kilo abejonių dėl toje byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai ar įstatymams, Konstitucinis Teismas turi pareigą išnagrinėti teismo prašymą nepriklausomai nuo to, ar ginčijamas įstatymas arba kitas teisės aktas galioja, ar ne.

Šių oficialios konstitucinės doktrinos nuostatų kontekste paminėtina ir tai, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą teismas neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Konstitucijai neprieštaruoja toks įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris neturėtų (negalėtų) būti taikomas to teismo nagrinėjamoje byloje (Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 22 d., 2007 m. birželio 27 d., 2007 m. liepos 5 d. sprendimai).

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad <...> teismai turi paisyti civilinio proceso teisės principų ir normų, tačiau ši teismo pareiga negali būti interpretuojama kaip leidžianti civilinio proceso ar civilinės teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas).

Teismų įgaliojimai teisės spragas užpildyti *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. sprendimas

<...> žemesnės galios teisės aktuose esančias teisės spragas (neišskiriant nė legislatyvinės omisijos) galima užpildyti *ad hoc*, teismams pagal savo kompetenciją sprendžiant bylas dėl individualaus visuomeninio santykio ir taikant (bei aiškinant) teisę. Todėl tais atvejais, kai atitinkamas teisėkūros subjektas nėra įvykdęs savo konstitucinės pareigos – nėra išleidęs teisės akto (-ų), kuriuo (-iais) vietoje teisės akto (jo dalių), Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinto prieštaraujančiu aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, būtų nustatytas naujas (kitoks) teisinis reguliavimas, suderintas su tais aukštesnės galios teisės aktais, *inter alia* Konstitucija, teismai turi konstitucinę pareigą užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo teisių ar laisvių pažeidimo, teisės, laisvės, kitas konstitucines vertybes; taigi teismai neabejotinai turi ir iš Konstitucijos kylančius įgaliojimus taikyti *inter alia* bendruosius teisės principus, taip pat aukštesnės galios teisės aktus, pirmiausia Konstituciją – aukščiausiąją teisę. Tačiau pabrėžtina, kad teismams vykdant šiuos savo konstitucinius įgaliojimus atitinkamos teisės spragos galutinai nepašalinamos – jos tik užpildomos *ad hoc*; vis dėlto tai leidžia užtikrinti asmens, kuris kreipiasi į teismą dėl savo pažeistų teisių gynimo, teisių ir laisvių apsaugą esant būtent tam individualiam visuomeniniam santykiui, dėl kurio byla yra nagrinėjama teisme (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas, 2007 m. birželio 7 d. nutarimas).

Teismų įgaliojimai teisės spragas užpildyti *ad hoc*

Konstitucinio Teismo 2008 m. kovo 15 d. nutarimas

<...> atitinkamo teisinio reguliavimo nebuvimas įstatyme <...> nereiškia, jog teismai, turintys taikyti įstatymo nuostatas, kuriose yra teisės spragų, gali tų bylų nespresti vien dėl to, kad įstatymų leidėjas atitinkamų santykių dar nėra deramai suregulavęs įstatymu (arba <...> tas teisinis reguliavimas, kurį buvo nustatęs įstatymų leidėjas, buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai) (Konstitucinio Teismo 2007 m. birželio 7 d. nutarimas).

Administracinių teismų įgaliojimai tirti teisės aktų, kurių konstitucingumo kontrolė nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktį Konstitucijai ir įstatymams

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimas

<...> kaip Konstitucinis Teismas konstatavo 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendime, pagal Konstituciją negalimos tokios teisinės situacijos, kad nebūtų įmanoma teisme patikrinti, ar Konstitucijai ir įstatymams neprieštarauja tie teisės aktai (jų dalys), kurių atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, *inter alia* ministrų išleisti teisės aktai, kiti žemesnės galios poįstatyminiai teisės aktai, taip pat vietos savivaldybių institucijų išleisti teisės aktai.

Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime konstatavo, jog šiuo metu <...> įstatymais yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad spręsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai; jeigu administracinis teismas tokį teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai.

Taigi vertinti ministrų išleistų teisės aktų atitiktį Konstitucijai ir (arba) įstatymams yra atitinkamo (kompetentingo) administracinio teismo kompetencijos dalykas. Šis teismas yra saistomas Konstitucinio Teismo doktrininų nuostatų <...>.

Administracinių teismų įgaliojimai tirti teisės aktų, kurių konstitucingumo kontrolė nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, atitiktį Konstitucijai ir įstatymams

Konstitucinio Teismo 2009 m. rugsėjo 24 d. nutarimas

<...> jeigu administracinis teismas <...> teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai (2007 m. spalio 24 d., 2009 m. rugsėjo 2 d. nutarimai).

9.1.6. Teismo procesas ir teismų sprendimai

Teismo sprendimo galia prilygsta įstatymui

Konstitucinio Teismo 1994 m. birželio 30 d. nutarimas

<...> Teismo sprendimo juridinė galia prilygsta įstatymui, todėl teismo sprendimų niekas negali nevykdyti.

Teismas kaip procesinių teisinių santykių subjektas

Konstitucinio Teismo 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas

Procesiniuose santykiuose sąvoka „teismas“ vartojama bendriausia prasme, turint omenyje teismą ne vien kaip kolegialų organą, bet ir kaip teisėją. Teismas – ypatingas procesinių teisinių santykių subjektas. Kaip valstybės valdžios institucijai, jam vieninteliui yra pavesta vykdyti teisingumą. Įgyvendindamas šią funkciją, teismas veikia valstybės vardu, jis nepriklauso nuo byloje dalyvaujančių asmenų ir klauso tik įstatymo.

Teisėjo teisė susipažinti su valstybės paslaptimi (Konstitucijos 109, 117 straipsniai)

Žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.2. Pilietinės (asmens) teisės ir laisvės, 2.2.7. Įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvė, 2.2.7.1. Įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvės apsauga, 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas.

Valstybės paslapties apsauga teismo procese (Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalis)

Žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.2. Pilietinės (asmens) teisės ir laisvės, 2.2.7. Įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvė, 2.2.7.1. Įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvės apsauga, 1996 m. gruodžio 19 d. nutarimas.

Įsiteisėjusių teismo sprendimų galia

Konstitucinio Teismo 1997 m. lapkričio 13 d. sprendimas

Įsiteisėję teismo sprendimai savo galia prilygsta įstatymams, ir jų vykdymas garantuojamas valstybės jėga, todėl jie privalomi visoms valstybės valdžios ir valdymo institucijoms, visiems juridiniams ir fiziniams asmenims. Priimant ir vykdant teismo sprendimus valstybėje yra realizuojamas teisingumas, garantuojamas įsiteisėjusių teismo sprendimų nustatytų ir patvirtintų teisinių santykių stabilumas. Tai stiprina teisės subjektų pasitikėjimą valstybės valdžia, įstatymais. Kartu sudaromos realios galimybės realizuoti ir Lietuvos Respublikos teisės aktuose, ir tarptautiniuose dokumentuose pabrėžiamą teismo pareigą garantuoti žmogaus teisių gynimą.

Teismo sprendimo įsiteisėjimas

Konstitucinio Teismo 1998 m. rugsėjo 24 d. nutarimas

Teismo sprendimo įsiteisėjimas sukelia tam tikrus teisinius padarinius. Įsiteisėjęs teismo sprendimas tampa privalomas visoms valstybės institucijoms ar pareigūnams, visiems fiziniams asmenims, įmonėms, įstaigoms ir organizacijoms ir turi būti vykdomas visoje šalies teritorijoje.

Teismo sprendimai vykdomi jiems įsiteisėjus, išskyrus tuos atvejus, kuriais jie vykdomi skubiai. Būtent įsiteisėjęs teismo sprendimas tampa vykdytinu dokumentu ir jį pradedama įgyvendinti. Jei skolininkas nevykdo įsiteisėjusio sprendimo savanoriškai, pradedamas priverstinis vykdymo procesas.

Pinigų sumos, išieškamos įsiteisėjusius sprendimus vykdant pagal reikalavimus, kylančius iš darbo santykių, kai ieškovas yra darbuotojas, dažniausiai panaudojamos pragyvenimui. Atlyginimas už darbą darbuotojui ir jo išlaikytiniams yra pagrindinis, o neretai ir vienintelis pragyvenimo šaltinis. Dėl to teismo sprendimo stabilumas šioje srityje įgyja ypatingą reikšmę.

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas

Teismo santykius su kitomis valstybės institucijomis ar pareigūnais, jo veiksmų pobūdį baudžiamajame procese sąlygoja Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje sukonkretinant šį principą nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Šia norma įtvirtinta, kad teismai yra vienintelė valstybės institucija, vykdanči teisingumą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos. Ją teismas vykdo laikydamasis tam tikros procesinės tvarkos, kuri yra reglamentuota įstatyme.

<...>

Konstitucinis Teismas pažymi, jog Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamojo proceso teisėje reiškia, jog asmuo negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu bei nubaustas kriminaline bausme kitaip, kaip teismo nuosprendžiu ir pagal įstatymą. Pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, teisiniame nagrinėjime turi visapusiškai, pilnai ir objektyviai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės. Tik teismas asmenį gali pripažinti kaltu ir skirti jam bausmę.

<...>

Sugretinus Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies ir 118 straipsnio 1 bei 2 dalių normas aiškiai matyti, kad teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas yra kitokia nei parengtinis tyrimas, baudžiamasis persekiojimas ar kaltinimo palaikymas. Vykdydamas teisingumą, teismas nagrinėja baudžiamąją bylą, sprendžia, kaltas ar nekaltas teisiama, skiria jam kriminalinę bausmę ar jį išteisina.

<...>

Teismo priedermė – išnaudoti visas galimybes, kad baudžiamojoje byloje būtų nustatyta tiesa. Kartu pažymėtina, kad siekdamas šio tikslo teismas negali peržengti Konstitucijoje įtvirtintų teisingumo vykdymo funkcijos ribų.

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas

Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai.“

Konstitucinis Teismas pažymi, jog ši nuostata baudžiamojo proceso teisėje reiškia, kad asmuo negali būti pripažintas kaltu nusikaltimo padarymu bei nubaustas kriminaline bausme kitaip, kaip teismo nuosprendžiu ir pagal įstatymą. Teismas, vykdydamas šią funkciją, per teisinį nagrinėjimą turi visapusiškai, pilnai ir objektyviai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės. Tik teismas gali pripažinti asmenį kaltu ir skirti jam bausmę (Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalis).

<...>

Teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas yra iš esmės kitokia nei vadovavimas ikiteisminiam bylos tyrimui, šio tyrimo kontrolė, valstybinio kaltinimo palaikymas ir t. t. Vykdydamas teisingumą teismas nagrinėja jau paruoštą baudžiamąją bylą, sprendžia teisiomojo kaltės klausimą, skiria jam bausmę arba jį išteisina. Kita vertus, teismas ir teisėjas, vykdydami teisingumą, nėra saistomi ikiteisminio bylos nagrinėjimo metu <...> surinktų įrodymų: teismo konstitucinė priedermė – visapusiškai, pilnai ir objektyviai ištirti visą bylos medžiagą ir priimti teisingą sprendimą.

Viešo bylų nagrinėjimo teisme principas (Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas

Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Visuose teismuose bylos nagrinėjamos viešai. Teismo posėdis gali būti uždaras – žmogaus asmeninio ar šeimyninio gyvenimo slaptumui

apsaugoti, taip pat jeigu viešai nagrinėjama byla gali atskleisti valstybinę, profesinę ar komercinę paslaptį. “Taigi šiame Konstitucijos straipsnyje yra įtvirtintas viešo bylų nagrinėjimo teisme principas. Kartu Konstitucijos 117 straipsnio 1 dalyje yra nustatyta, kad esant tam tikroms aplinkybėms teismo posėdžiai gali būti uždari, ir nurodomas tokių aplinkybių sąrašas. Viena iš jų yra ta, kad gali būti atskleista valstybinė paslaptis.

Teisingumo vykdymas baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Teisingumo vykdymas – teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos (Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d., 2004 m. gegužės 13 d. nutarimai).

Pagal Konstituciją, *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnį, teisinės valstybės ir teisingumo principus, teismui baudžiamajame procese kyla pareiga išnaudoti visas galimybes nustatyti objektyvią tiesą baudžiamajame byloje ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo. Šią pareigą turi ir pirmosios instancijos teismas. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, jog Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies nuostata, kad teisingumą vykdo tik teismas, baudžiamąjo proceso teisėje *inter alia* reiškia, jog pirmosios instancijos teismas, vykdydamas šią funkciją, teisminiame nagrinėjime turi išsamiai ir nešališkai ištirti visas baudžiamosios bylos aplinkybes ir bylą spręsti iš esmės (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas).

Pagal Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Šie teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą. Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai. Taigi Konstitucijoje, *inter alia* minėtose Konstitucijos 111 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatose, yra įtvirtinta instancinė teismų sistema. Šios instancinės teismų sistemos paskirtis – šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus.

Įstatymų leidėjas įstatymu turi nustatyti tokius visų instancijų bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų įgaliojimus (jurisdikciją), kurie būtų konstituciškai pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, nevirsdami kitų įgaliojimų.

<...> būtinybė apsaugoti asmens teises ir teisėtus interesus, taip pat tai, kad teismas yra valstybės institucija, kuri, vykdydama teisingumą, padeda valstybei užtikrinti asmens, visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių, lemia ir tam tikrus teismo įgaliojimus baudžiamajame procese. Teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamajame byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese – apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamajame byloje būtų nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. Teismas privalo būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims.

Taigi Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo byla viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės ir teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip „pasyvus“ bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta. Teismas, siekdamas objektyviai, išsamiai ištirti visas bylos aplinkybes ir nustatyti byloje tiesą, turi įgaliojimus

pats atlikti proceso veiksmus arba pavesti atitinkamus veiksmus atlikti tam tikroms institucijoms (pareigūnams), *inter alia* prokurorams.

Šiame kontekste pabrėžtina, kad teismo santykius su kitomis valstybės institucijomis ar pareigūnais, jo veiksmų pobūdį baudžiamajame procese lemia Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Teismai yra vienintelė valstybės institucija, vykdanči teisingumą. Jį teismas vykdo laikydamasis tam tikros procesinės tvarkos, kuri yra reglamentuota įstatymu. Paminėtina ir tai, kad teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas yra iš esmės kitokia nei vadovavimas ikiteisminiam bylos tyrimui, šio tyrimo kontrolė, valstybinio kaltinimo palaikymas ir t. t. Vykdydamas teisingumą teismas nagrinėja jau parengtą baudžiamąją bylą, sprendžia teismo kaltės klausimą, skiria jam bausmę arba jį išteisina (Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d., 2000 m. gegužės 8 d. nutarimai).

<...>

Kai kaltinamąjį aktą (kartu su bylos medžiaga) gauna teismas, prasideda kitas baudžiamąjo proceso etapas – baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Šiame baudžiamąjo proceso etape teismas, įvertinęs medžiagą, surinktą per ikiteisminį tyrimą ir baudžiamosios bylos nagrinėjimą teisme, sprendžia asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimą ir priima nuosprendį. Baudžiamąją bylą nagrinėjant teisme valstybinį kaltinimą palaiko prokuroras. <...> Pažymėtina, kad pirmosios, apeliacinės ir kasacinės instancijų teismų jurisdikcija, kiti įgaliojimai yra skirtingi. Tai lemia baudžiamąjo proceso ypatumus nagrinėjant bylas pirmojoje, apeliacinėje ir kasacinėje instancijoje, taip pat atitinkamų teismų sprendimų teisinę reikšmę.

Teismo įgaliojimai baudžiamajame procese duoti pavedimus atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus procesinius veiksmus

Žr. 3. Teisinė atsakomybė, 3.2. Baudžiamasis procesas, 2006 m. sausio 16 d. nutarimas.

Teismų pareiga argumentuoti baigiamuosius aktus; oficialiai skelbiant baigiamąjį teismo aktą jame turi būti išdėstyti visi argumentai

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija.

Konstitucijos 109 straipsnį aiškinant iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo reikalavimų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves kontekste pažymėtina, kad teisingumo vykdymas suponuoja ir tai, kad teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutariamoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais. Tai *inter alia* reiškia, kad oficialiai skelbiant teismo nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) jame turi būti išdėstyti visi argumentai, kuriais jis grindžiamas, kad nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) argumentai (ar jų dalis) negali būti teismo išdėstomi po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamąjo teismo akto) paskelbimo, kad oficialiai paskelbęs nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) teismas negali keisti ar kitaip koreguoti jo argumentų.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad jeigu oficialiai būtų paskelbtas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas), kuris nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teis-

mo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas – visa da išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo *a priori* priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą).

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus nustatyti protingus terminus, per kuriuos turi būti paskelbtas argumentuotas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) baudžiamojoje byloje, o jeigu reikia – ir bendrų terminų nustatymo taisyklių išimtis.

Pabrėžtina, kad minėti reikalavimai dėl nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto), jo argumentavimo, paskelbimo, terminų *mutatis mutandis* taikytini ne tik baudžiamajam procesui, bet ir kitoms teisenoms.

Teismų pareiga argumentuoti baigiamuosius aktus

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo: konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas baigiamasis teismo aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais); argumentavimas turi būti racionalus; iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad baigiamajame teismo akte negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo baigiamojo teismo akto priėmimui; baigiamieji teismo aktai turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims.

Minėti reikalavimai dėl teismų sprendimų argumentavimo taikytini ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sprendimams kreiptis arba (nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis) nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai.

Šie reikalavimai taikytini ir teismų sprendimams kreiptis arba (nors prašoma) nesikreipti į atitinkamą administracinį teismą su prašymu iširti ir spręsti, ar atitinkamoje byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) patikra yra priskirta ne Konstitucinio Teismo, bet administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštaruja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Bylos nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme ribos; teismo galimybė ginant viešąjį interesą peržengti skundo ribas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> principas *tantum devolutum quantum appellatum* savaime nesuponuoja, kad apeliacinės instancijos teismas turi būti apeliacinio skundo ribų varžomas taip, kad jo sprendimas būtų iš esmės neteisingas ir tai pažeistų konstitucines vertybes.

<...>

<...> pati bendroji taisyklė, kad apeliacinės instancijos teismas negali peržengti apeliaciniame skunde nustatytų ribų (išreiškianti principą *tantum devolutum quantum appellatum*), negali būti vertinama kaip nepagrįsta ar neteisinga, nes ji užtikrina ne tik civilinio proceso spartą, bet ir tai, kad nebus teismo intervencijos į tas gyvenimo sritis, kuriose tarp privačių asmenų nėra ginčo arba toks ginčas jau buvo išspręstas pirmosios instancijos teisme ir tas sprendimas įstatymų nustatyta tvarka nebuvo apskūstas. Nėra jokių argumentų, kurie leistų teigti, kad ši bendroji taisyklė kokiu nors aspektu galėtų prieštarauti kuriai nors Konstitucijos nuostatai, *inter alia* Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai ar 109 straipsniui. Yra kaip tik priešingai – ši taisyklė padeda užtikrinti individo, ypač privataus asmens, autonomiją teismui vykdamam teisingumą, taip pat tai, kad nebus paneigti asmens teisėti lūkesčiai ir interesai.

<...>

Tačiau <...> pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad viešojo intereso negalėtų apginti teismas, į kurį buvo kreiptasi, taip pat kad teismas, sprenddamas bylą, būtų

priverstas priimti tokį sprendimą, kuriuo pačiu būtų pažeidžiamas viešasis interesas, vadinasi, ir kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė (*inter alia* asmens teisė ar laisvė). Jeigu teismas priimtų tokį sprendimą, tas sprendimas nebūtų teisingas. Tai reikėtų, kad teismas Lietuvos Respublikos vardu įvykdė ne tokį teisingumą, kokį įtvirtina Konstitucija, taigi pagal Konstituciją – ne teisingumą. Šitaip būtų paneigta ir teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinė samprata.

<...> įstatymu negalima nustatyti kokio nors baigtinio bylų, kuriose teismui (apeliacinės instancijos teismui taip pat) leidžiama apginti viešąjį interesą (*inter alia* peržengiant apeliacinio skundo ribas), sąrašo arba bylų, kuriose teismui neleidžiama apginti viešojo intereso (*inter alia* peržengiant apeliacinio skundo ribas), sąrašo.

Kita vertus, pabrėžtina, kad iš Konstitucijos kylanti apeliacinės instancijos teismo galimybė ginant viešąjį interesą peržengti apeliacinio skundo ribas negali būti interpretuojama kaip grynai diskrecinė jo teisė: šis teismas minėtas ribas gali peržengti tik tada, kai tam yra konstitucinis pagrindas, t. y. tada, kai jų neperžengus būtų pažeista kuri nors Konstitucijoje įtvirtinta, jos ginama ir saugoma vertybė ir dėl to apeliacinės instancijos teismo atitinkamoje byloje priimtas sprendimas būtų neteisingas. Visais atvejais šis teismas privalo tai motyvuoti.

Reikalavimai civilinio proceso teisiniam reguliavimui

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos apskritai nekyla draudimas nustatyti tokį civilinio proceso teisinį reguliavimą, kad tais atvejais, kai proceso šalis savo valia nusišalina nuo dalyvavimo civilinės bylos nagrinėjime, atsisako bendradarbiauti nagrinėjant bylą, teismas turėtų įgaliojimus atitinkamą civilinę bylą nagrinėti bei sprendimą priimti ir nedalyvaujant savo valia nusišalinusiai, su teismu nebendradarbiaujančiai proceso šaliai. Priešingai, civilinis procesas turi būti įstatymu reglamentuojamas taip, kad nebūtų sudaryta prielaidų vilkinti bylų nagrinėjimą, sprendimų priėmimą ir vykdymą, būtų užkirstas kelias civilinio proceso dalyviams (proceso šalims taip pat) piktnaudžiauti procesinėmis ar kitomis teisėmis, nebūtų pažeistos *inter alia* proceso šalies, sąžiningai dalyvaujančios nagrinėjant civilinę bylą, teisės. <...>

Kartu pabrėžtina, kad įstatymų leidėjas, įstatymu reguliuodamas atitinkamus santykius, privalo paisyti Konstitucijos, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, lygiateisiškumo, viešo ir teisingo bylos nagrinėjimo, teisėjų nešališkumo ir nepriklausomumo principų. Įstatymuose turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad jurisdikcinės ir kitos teisė taikančios institucijos būtų nepriklausomos, nešališkos, siektų nustatyti materialią tiesą byloje ir visus sprendimus priimtų tik teisės pagrindu, kad būtų paisoma asmens konstitucinės teisės į tinkamą teismo procesą, kildinamos iš *inter alia* konstitucinio teisinės valstybės principo ir neatskiriamai su juo susijusios.

Taigi pagal Konstituciją civilinio proceso santykius įstatymu būtina reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui ištirti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje. Ir priešingai – negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuris neleistų teismui, atsižvelgus į visas turinčias reikšmės bylos aplinkybes ir vadovaujantis teise, nenusižengiant iš Konstitucijos kylantiems teisingumo, protingumo imperatyvams, priimti teisingą sprendimą byloje ir šitaip įvykdyti teisingumą. Antraip būtų apriboti ar net paneigti iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nukrypta nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos, taip pat ir nuo konstitucinių teisinės valstybės ir teisingumo principų.

Pagal Konstituciją reguliuojant civilinio proceso santykius neturi būti paneigiama ir proceso šalies teisė pačiai tiesiogiai ar per atstovą dalyvauti nagrinėjant bylą, jei tik ji pati nusišalina nuo tokio dalyvavimo. Proceso šalis turi būti tinkamai informuota apie bylos nagrinėjimą, o teismas, pradėdamas nagrinėti bylą, privalo įsitikinti, ar jam nėra pranešta apie svarbias priežastis, dėl kurių proceso šalis nedalyvauja nagrinėjant bylą (raštu nepateikia savo pozicijos dėl ginčo, neprašo pratęsti termino savo pozicijai pateikti, neatvyksta į teismo posėdį ir pan.).

Teismo konstitucinė priedermė teisingai išspręsti bylą suponuoja tai, kad jeigu teismas mano, jog vienai iš proceso šalių nusišalinus nuo dalyvavimo nagrinėjant bylą jis negalės teisingai išnagri-

nėti bylos ir priimti teisingo sprendimo, jis privalo imtis visų galimų priemonių, kad būtų užtikrintas tokios šalies dalyvavimas nagrinėjant bylą.

Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją civilinio proceso santykių teisinis reguliavimas turi būti toks, kad proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą, būtų traktuojami vienodai. Taigi jie turi turėti ir tokias pačias teises bei pareigas, nebent tarp jų būtų tokio pobūdžio ir tokio masto skirtumų, kad nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinių teisinės valstybės ir asmenų lygiateisiškumo principų.

Konstitucija suponuoja ir tam tikrus reikalavimus, kurių turi paisyti įstatymų leidėjas, reglamentuodamas teismo sprendimų, priimtų išnagrinėjus bylą, apskundimą.

Antai, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, pagal Konstituciją įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. <...> reguliuojant civilinio proceso santykius įstatymu taip pat turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Pabrėžtina, kad įstatyme turi būti įtvirtinta ne tik pati proceso šalies teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas. Priešingu atveju būtų nukrypstama nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą.

Kartu pažymėtina, kad Konstitucija neužkerta kelio civilinį procesą reglamentuoti taip, kad nebūtų sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskūsti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą.

<...> teismai turi paisyti civilinio proceso teisės principų ir normų. Pabrėžtina, kad ši teismo pareiga negali būti interpretuojama kaip leidžianti civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, civilinio proceso teisės ar civilinės teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė.

<...>

Pažymėtina, kad, atsižvelgiant į sprendimo už akių priėmimo, kaip specifinio civilinio proceso teisės instituto, tikslus, esmę, prigimtį, ypač į tai, kad šiuo institutu siekiama užkirsti kelią šalių piktnaudžiavimui savo teisėmis bei proceso vilkinimui ir sudaryti teises prielaidas *inter alia* sąžiningos proceso šalies teisių ir teisėtų interesų apsaugai, yra galimi tam tikri už akių priimto sprendimo peržiūrėjimo ribojimai. Tokie ribojimai gali būti pateisinami, kai proceso šalis savo valia nusišalina nuo dalyvavimo civiliniame procese ir kai teismui, sprendžiančiam, ar peržiūrėti už akių priimtą sprendimą, nėra pateikiami įrodymai, patvirtinantys, kad teismo priimtas sprendimas yra akivaizdžiai neteisingas.

Tačiau galimos ir tokios teisinės situacijos, kai teismui, sprendžiančiam, ar peržiūrėti už akių priimtą sprendimą, pateikiami tokie įrodymai, kurie patvirtina, kad tas sprendimas buvo akivaizdžiai neteisingas, kad juo buvo akivaizdžiai pažeistos asmens teisės.

Teismų baigiamiesiems aktams ir jų paskelbimui keliami reikalavimai (*inter alia* reikalavimas, kad visas baigiamasis teismo aktas (visi jo argumentai) būtų surašytas prieš jį oficialiai priimant ir viešai paskelbiant)

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

<...> įstatymų leidėjas teismo procesą įstatymais turi reglamentuoti taip, kad būtų užtikrintas racionalus teismo darbo organizavimas.

Konstitucijos 109 straipsnį aiškindamas kitų Konstitucijos nuostatų, *inter alia* konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, tinkamo teisinio proceso, teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo principų kontekste, Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo:

„Konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad

kiekvienas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais). Argumentavimas turi būti racionalus – teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) turi būti tiek argumentų, kad jų pakaktų šiam nuosprendžiui (kitam baigiamajam teismo aktui) pagrįsti. Šiame kontekste pažymėtina, kad iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad teismo nuosprendyje (kitame baigiamajame teismo akte) negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) priėmimui. Teismo nuosprendžiai (kiti baigiamieji teismo aktai) turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Jeigu šio reikalavimo nepaisoma, tai nėra teisingumo vykdymas, kurį įtvirtina Konstitucija.

Konstitucijos 109 straipsnį aiškinant iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių teisinio aiškumo, tikrumo, teisės viešumo reikalavimų, taip pat reikalavimo užtikrinti žmogaus teises ir laisves kontekste pažymėtina, kad teisingumo vykdymas suponuoja ir tai, kad teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) yra vientisas teisės aktas, kuriame nutariamoji dalis yra grindžiama motyvuojamojoje dalyje išdėstytais argumentais. Tai *inter alia* reiškia, kad oficialiai skelbiant teismo nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) jame turi būti išdėstyti visi argumentai, kuriais jis grindžiamas, kad nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) argumentai (ar jų dalis) negali būti teismo išdėstomi po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, kad oficialiai paskelbęs nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą) teismas negali keisti ar kitaip koreguoti jo argumentų.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad jeigu oficialiai būtų paskelbtas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas), kuris nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų paviešinta po oficialaus teismo nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto) paskelbimo, teisingumas liktų neįvykdytas – visada išliktų pagrįsta abejonė, kad tokiais argumentais tik siekiama pateisinti teismo *a priori* priimtą nuosprendį (kitą baigiamąjį teismo aktą).

Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi įgaliojimus nustatyti protingus terminus, per kuriuos turi būti paskelbtas argumentuotas teismo nuosprendis (kitas baigiamasis teismo aktas) baudžiamojoje byloje, o jeigu reikia – ir bendrų terminų nustatymo taisyklių išimtis.

Pabrėžtina, kad minėti reikalavimai dėl nuosprendžio (kito baigiamojo teismo akto), jo argumentavimo, paskelbimo, terminų *mutatis mutandis* taikytini ne tik baudžiamajam procesui, bet ir kitoms teisenoms.“

<...> pabrėžtina, kad jokia iš pacituotų Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimo doktrininė nuostatų negali būti aiškinama kaip konstituciškai įpareigojanti teismą savo baigiamąjį aktą (sprendimą, nuosprendį, nutartį, nutarimą) ne tik surašyti prieš jį priimant ir viešai paskelbiant, bet ir teismo posėdžių salėje viešai paskelbti balsiai perskaitant visą surašytą to savo baigiamojo akto tekstą (kuris kai kada gali būti labai ilgas).

Kartu pažymėtina, kad įstatymų leidėjas, siekdamas užtikrinti racionalų teismo darbo organizavimą ir atsižvelgdamas į atskirų proceso rūšių ypatumus, gali įstatymu numatyti tam tikras specialiai aptartas išimtis, kai baigiamasis teismo aktas teismo posėdžių salėje nebūtinai turi būti perskaitomas balsiai; tokiais atvejais baigiamasis teismo aktas turi būti viešai paskelbiamas kitokiu būdu. Pabrėžtina, kad įstatymu nustatant minėtas išimtis neturi būti sudaryta prielaidų pažeisti asmens teises ir laisves, kitas konstitucines vertybes.

Žinoma, paisant konstitucinio teisės viešumo imperatyvo, priimto ir teisėjų pasirašyto baigiamojo teismo akto įžanginė ir rezoliucinė dalys negali būti viešai nepaskelbiamos perskaitant balsiai teismo posėdžių salėje (išskyrus minėtas išimtis). Dėl kitų baigiamojo teismo akto dalių perskaitymo balsiai teismo posėdžių salėje įstatymų leidėjas gali nustatyti ir kitokį teisinį reguliavimą; įvairias Konstitucijos nuostatas (*inter alia* teisės viešumo reikalavimą) labiausiai atitiktų toks teisinis reguliavimas, kad teismas kiekvienoje byloje galėtų savo nuožiūra spręsti, kuri jo baigiamojo akto dalis ar kurios dalys turi būti viešai paskelbiamos perskaitant balsiai teismo posėdžių salėje – išskyrus įžanginę ir rezoliucinę dalis, kurios visada turi būti teismo posėdžių salėje perskaitomos balsiai (išskyrus minėtas išimtis). Jeigu baigiamasis teismo aktas yra priimtas ir visų bylų nagrinėjusių teisėjų pasirašytas, toks dalies šio akto neperskaitymas balsiai nelaikytinas nukrypimu

nuo teisingumo, teisės viešumo, kitų konstitucinių imperatyvų. Čia svarbiausia yra ne tai, kad visas baigiamasis teismo aktas (*inter alia* visi jį pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai) būtų perskaitomas balsiai teismo posėdžių salėje, bet tai, kad jis visas būtų surašytas dar prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį teismo aktą – dar prieš teisėjams balsuojant dėl jo ir jį pasirašant ir dar prieš tą baigiamąjį teismo aktą viešai paskelbiant, taip pat tai, kad iškart po teismo posėdžio, kuriame atitinkamas baigiamasis teismo aktas buvo paskelbtas, nedelsiant, t. y. per protingą ir trumpiausią įmanomą laiką, tas baigiamasis teismo aktas (jo nuorašas) būtų prieinamas bylos šalims, taip pat kitiems proceso dalyviams, kuriems tas baigiamasis teismo aktas tiesiogiai sukelia kokius nors teisinius padarinius, institucijoms, turinčioms vykdyti atitinkamus teismo sprendimus.

Kiekvienu baigiamuoju teismo aktu atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas. Atitinkamoje byloje priimtas baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės taikymo aktas, kuriuo ta byla yra užbaigiama. Taigi baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės aktas, vienas dokumentas, o ne keletas teisės aktų – dokumentų, juo labiau ne keletas skirtingu laiku surašytų ir priimtų teisės aktų – dokumentų. Baigiamasis teismo aktas negali būti neįteisintas. Jį, kaip vientisą teisės aktą, turi pasirašyti visi bylą nagrinėję teisėjai. Baigiamasis teismo aktas negali būti dviprasmiškas; jis turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas.

Ypač pabrėžtina, kad baigiamąjo teismo akto (kuriuo atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas) vientisumo reikalavimas išreiškia tokią šio akto savybę, be kurios tas aktas būtų ne tokio teisingumo, kurį numato Konstitucija, įvykdymo aktas, taigi pagal Konstituciją – ne teisingumo įvykdymo aktas.

Iš Konstitucijos kylantis baigiamąjo teismo akto vientisumo reikalavimas reiškia ir tai, kad tokio akto rezoliucinę dalį visuomet, be jokių išimčių, privalu grįsti aplinkybėmis ir argumentais, *expressis verbis* išdėstytais aprašomojoje ir (arba) motyvuojamojoje dalyse (jeigu pagal įstatymus turi būti atskira aprašomoji arba motyvuojamoji dalis). Taigi baigiamasis teismo aktas jokiais aplinkybėmis negali būti „sudurstytas“ iš atskirų skirtingu laiku surašytų fragmentų – atskirų dokumentų.

Konstatuotina, kad iš Konstitucijos kylantis baigiamąjo teismo akto vientisumo reikalavimas, konstitucinis imperatyvas, kad teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu, kad baigiamasis teismo aktas, nesvarbu, ar teismo posėdžių salėje jis skelbiamas (balsiai perskaitant) visas, ar skelbiamos tik jo įžanginė ir rezoliucinė dalys, ar (jeigu tai yra viena iš konstituciškai leistinų šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptartų išimčių) kitaip paviešinamas, visuomet privalo būti pasirašytas visų bylą nagrinėjusių teisėjų. Jeigu toks teismo sprendimas nėra patvirtintas teisėjų parašais (arba vieni jo fragmentai, kaip atskiri dokumentai, buvo teisėjų pasirašyti, o kiti – nebuvo arba buvo pasirašyti ne visų teisėjų), jis nelaikytinas baigiamuoju teismo aktu, jo pagrįstumas ir teisėtumas gali būti kvestionuojami.

Įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris veiksmingai užtikrintų, kad tokie teisėjų nepasirašyti teismo sprendimai nebūtų priimami ir skelbiami, o jeigu jie vis dėlto būtų priimti – kad juos būtų galima ginčyti.

Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.

<...> ypač pabrėžtina, kad bet kurio baigiamąjo teismo akto (sprendimo, nuosprendžio, nutarties, nutarimo) surašymas dar prieš oficialiai jį priimant (t. y. teisėjams balsuojant dėl jo ir jį pasirašant) ir jį viešai paskelbiant nėra savitiksliis dalykas – tai yra priemonė, leidžianti užtikrinti, kad visos bylai turinčios reikšmės aplinkybės bus nustatytos būtent dar prieš oficialiai priimant ir viešai paskelbiant atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, kad dar prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį

teismo aktą bus deramai įvertinti visi turintys reikšmės argumentai, kad į juos visus bus deramai įsigilinta, kad tinkamai bus pritaikyti teisės aktai ir kt. Ne mažiau svarbu yra tai, kad baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš priemonių, leidžiančių pasiekti, kad visi kolegijos teisėjai (tais atvejais, kai byla nagrinėja ne vienas teisėjas, bet teisėjų kolegija) vienodai supras visus argumentus, pagrindžiančius tą baigiamąjį teismo aktą (net jeigu jie tuos argumentus skirtingai aiškina ir vertina), nes tik surašius baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančius argumentus – jo priėmimo motyvus galima patikrinti ir įsitikinti, kad jie nėra nenuoseklūs, neprieštarauja vieni kitiems, neturi kitų trūkumų, o jeigu taip yra – tuos argumentus pakoreguoti; todėl būtina, kad jie būtų surašyti dar prieš oficialiai priimant ir paskelbiant baigiamąjį teismo aktą.

Taigi baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš teisinių garantijų, kad atitinkamoje byloje bus įvykdytas teisingumas; jeigu būtų priešingai, t. y. jeigu baigiamasis teismo aktas nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų surašyta ir paviešinta vėliau, jau viešai paskelbus atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, teisingumas liktų neįvykdytas, nes visada išliktų pagrįsta abejonė, ar tais vėliau surašytais argumentais nėra siekiama pateisinti teismo *a priori* priimto baigiamojo akto, taigi ir abejonė, ar baigiamasis teismo aktas iš tikrųjų nėra grindžiamas ne tik tais argumentais (motyvais), kurie yra jame formaliai surašyti.

Kartu pažymėtina, kad įstatymų leidėjas turi nekvėstionuojamus įgaliojimus įstatymu nustatyti baigiamojo teismo akto struktūrą, *inter alia* tai, kad baigiamajame teismo akte turi būti atskira dalis arba dalys, kur turi būti išdėstomos tam tikros bylos aplinkybės, argumentai ir kt. Be to, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į teismų nagrinėjamų bylų rūšių įvairovę, teismo proceso nagrinėjant tam tikrų kategorijų bylas ypatumus, kitus svarbius veiksnius, gali įstatymu nustatyti ir skirtingą baigiamojo teismo akto struktūrą tam tikrų kategorijų byloms ir (arba) tam tikriems teismams.

Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad teismas turėtų arba galėtų savo nuožiūra priimti, juo labiau priimti ir viešai paskelbti, ne visą savo baigiamąjį aktą, o tik kurią nors jo dalį ar dalis, *inter alia* jo rezoliucinę dalį, kuri nėra grindžiama tame baigiamajame akte surašytais, t. y. *expressis verbis* išdėstytais, argumentais ir nurodytomis aplinkybėmis, ir kad tie argumentai galėtų būti surašomi ir aplinkybės nurodomos kada nors vėliau.

Minėta, kad baigiamasis teismo aktas turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamo klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalį, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas.

Šiame kontekste pažymėtina, kad jeigu baigiamasis teismo aktas prieš jį oficialiai priimant ir viešai paskelbiant yra surašomas ne visas, ypač jeigu jo rezoliucinė dalis yra paskelbiama dar nesurašius tą aktą pagrindžiančių argumentų – jo priėmimo motyvų, tol, kol tie argumentai (motyvai) bus vėliau surašyti, visuomet išlieka tikimybė, kad kuris nors tą bylą nagrinėjusios ir sprendimą iš esmės (išdėstyta atitinkamo baigiamojo teismo akto rezoliucinėje dalyje) priėmusios kolegijos teisėjas ar teisėjai dėl tam tikrų gyvenimiškų aplinkybių, nuo kurių niekas nėra visiškai apsaugotas, kurios visada yra įmanomos ir gali pasitaikyti kiekvienam žmogui (pavyzdžiui, liga, nelaimingas atsitikimas, juo labiau mirtis), negalės toliau dalyvauti surašant argumentus, pagrindžiančius jau priimtą ir viešai paskelbtą teismo sprendimą (jo rezoliucinę dalį). Vadinasi, tokiais atvejais baigiamasis teismo aktas apskritai negalės būti surašytas, jis, nors ir viešai paskelbtas (t. y. paskelbta jo rezoliucinė dalis), liks nebaigtas, nevisavertis arba minėtus argumentus surašys (ir pasirašys) ne visi, o tik kai kurie kolegijos teisėjai, kitaip tariant, teismo sudėtis, kuri nagrinėjo atitinkamą bylą, bus nevisiška ta pati. O jeigu byla nagrinėjo ne teisėjų kolegija, bet vienas teisėjas, minėtos gyvenimiškos aplinkybės, jeigu jos jam pasitaikytų, nulemtų, kad surašyti baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančius argumentus – jo priėmimo motyvus po to, kai yra priimta ir viešai paskelbta jo rezoliucinė dalis, apskritai nebūtų kam. Akivaizdu, kad tokiais atvejais teisingumas buvo įvykdytas tik formaliai, taigi iš tikrųjų liko neįvykdytas.

Apibendrinant konstatuotina, kad Konstitucija netoleruoja tokios teisinės ir faktinės situacijos, kai baigiamasis teismo aktas (sprendimas, nuosprendis, nutartis, nutarimas) yra oficialiai pri-

imamas ir viešai paskelbiamas ne visas, *inter alia* kai yra oficialiai priimama ir viešai paskelbiama tokio akto rezoliucinė dalis (kurioje yra išdėstomas sprendimas iš esmės), o ją (t. y. joje išdėstyta teismo sprendimą) pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai yra surašomi vėliau, *post factum*.

Tokie baigiamieji teismo aktai pagal Konstituciją nelaikytini teisingumo įvykdymo aktais, kurie pagal Konstituciją yra priimami Lietuvos Respublikos vardu; priešingai, tokie baigiamieji teismo aktai gali patys sudaryti prielaidas pažeisti asmens teises ir laisves, kitas Konstitucijoje įtvirtintas, jos ginamas ir saugomas vertybes.

<...>

<...> tol, kol <...> teismo sprendimą pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai nėra surašyti, jie nėra ir negali būti laikomi išdėstytais kokia nors objektyvuota forma, jie nėra ir negali būti prieinami kitiems asmenims ar jų adekvačiai suvokiami ir (geriausiu atveju) egzistuoja tik tą sprendimą priėmusio (priėmusių) teisėjo (teisėjų) sąmonėje. Jie yra nevieši.

<...>

Šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad baigiamąjį teismo aktą turi pasirašyti visi bylą nagrinėjantys teisėjai; be šito baigiamasis teismo aktas pagal Konstituciją nėra teismo įvykdyto teisingumo aktas ir net negali būti laikomas oficialiai priimtu, taip pat kad įstatymais turi būti nustatyta tokia tokių baigiamųjų teismo aktų ginčijimo ir panaikinimo procedūra, kuri veiksmingai užtikrintų, kad tokie baigiamieji teismo aktai, jeigu jie yra priimti, būtų panaikinti.

Pažymėtina, kad tokiam baigiamojo teismo akto pasirašymui negali turėti jokios reikšmės tai, ar tam tikras teisėjas balsavo už, ar prieš atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, taip pat tai, ar jis pareiškė atskirąją nuomonę, ar jos nepareiškė.

Teisinis reguliavimas, leidžiantis viešai skelbiamo baigiamojo teismo akto (turinčio ir rezoliucinę dalį) nepasirašyti kuriam nors bylą (plačiausia šios sąvokos prasme) nagrinėjančiam teisėjui, konstituciškai niekaip negali būti pateisinamas.

Teismų baigiamųjų aktų rengimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas

[Įstatyme nustatyta] Klauzulė „kol rengiamas sprendimas, kolegijos teisėjai gali nagrinėti kitas bylas“ išreiškia įstatymų leidėjo intenciją teisėjų, turinčių nagrinėti bylas, nesuvaržyti teismo sprendimo kurioje nors byloje priėmimo ir viešo paskelbimo laiku – dar iki priimant ir viešai paskelbiant tą teismo sprendimą jie gali nagrinėti ir kitas bylas. Tokia nuostata siekiama užtikrinti *inter alia* racionalų teismo darbo organizavimą, ritmingumą, nuoseklumą, taip pat tai, kad bylų nagrinėjimas nebus vilkinamas ar kitaip gaišinamas.

Pabrėžtina, kad klauzulė „kol rengiamas sprendimas, kolegijos teisėjai gali nagrinėti kitas bylas“ negali būti interpretuojama taip, esą tuo laikotarpiu, kai yra „rengiamas sprendimas“, kitas bylas nagrinėjantys kolegijos teisėjai būtent to teismo sprendimo patys gali nerengti, nenustatinėti visų bylų turinčių reikšmės aplinkybių (o palikti tai daryti kolegijos pirmininkui ir (arba) teisėjui pranešėjui) arba menčiau į jas gilintis, patys nevertinti visų įrodymų bei proceso dalyvių argumentų, neįsitikinti, ar tie argumentai (motyvai) nėra nenuoseklūs, neprieštarauja vieni kitiems, neturi kitų trūkumų.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucija netoleruoja kolegijos teisėjų formalaus, nominalaus dalyvavimo rengiant teismo (pirmosios instancijos administracinio teismo taip pat) sprendimą. Konstitucinė teisingumo samprata ir iš Konstitucijos kylanti teismo priedermė vykdyti teisingumą, kitos Konstitucijos nuostatos jokiame teisėjui neleidžia nedalyvauti rengiant baigiamąjį teismo aktą jo kartu su kitais kolegijos teisėjais nagrinėtoje byloje, motyvuojant vien tuo, kad jis turi nagrinėti kitas bylas.

Teismo nuosprendžiu nustatyti faktai yra *res judicata*

Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu nustatyti faktai yra *res judicata*, turi prejudicinę reikšmę, <...> jie iš naujo neįrodinėjami.

Valstybės paslapties (kitos įslaptintos informacijos) apsauga teismo procese; teisėjo teisė susipažinti su valstybės paslaptimi ar kita įslaptinta informacija (Konstitucijos 109, 117 straipsniai)

Žr. 2. Asmens konstitucinis statusas, 2.2. Pilietinės (asmens) teisės ir laisvės, 2.2.7. Įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvė, 2.2.7.1. Įsitikinimų išraiškos ir informacijos laisvės apsauga, 2007 m. gegužės 15 d. nutarimas.

Teismų pareiga argumentuoti baigiamuosius aktus

Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 5 d. sprendimas

<...> kaip savo 2006 m. kovo 28 d. nutarime <...> yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, <...> „konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas baigiamasis teismo aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais); argumentavimas turi būti racionalus; iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad baigiamajame teismo akte negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo baigiamojo teismo akto priėmimui; baigiamieji teismo aktai turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims“; „minėti reikalavimai dėl teismų sprendimų argumentavimo taikytini ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sprendimams kreiptis arba (nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis) nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai“.

Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime konstatuota, kad „baigiamasis teismo aktas turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas“. Šis reikalavimas taikytinas ir teismų nutartims, kuriomis yra patenkinamas teismo nagrinėjamos bylos šalių prašymas kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto (jo dalies) atitiktį aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* Konstitucijai, arba atsisakoma tokį prašymą patenkinti.

Pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimas (peržiūrėjimo inicijavimas); draudimas aukštesnės instancijos teismams vertinti žemesnės instancijos teismų nutarčių kreiptis į Konstitucinį Teismą teisėtumą ir (arba) pagrįstumą

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

<...> kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime, pagal Konstituciją civilinio proceso santykius įstatymu būtina reguliuoti taip, kad būtų sudarytos teisinės prielaidos teismui ištirti visas bylai reikšmingas aplinkybes ir priimti teisingą sprendimą byloje ir kad kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui. Konstitucinis Teismas tame nutarime konstatavo ir tai, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskusti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą. Minėtame Konstitucinio Teismo nutarime taip pat konstatuota, kad „kiekvienam baigiamajam teismo aktui atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas“ ir kad „atitinkamoje byloje priimtas baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės taikymo aktas, kuriuo ta byla yra užbaigiama“.

Iš Konstitucijos kylančios būtinybės įstatyme numatyti galimybę bet kurį byloje priimtą pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą apskusti bent vienos aukštesnės instancijos teismui kontekste pažymėtina, kad iki teismo baigiamojo akto priėmimo byloje teismui tenka priimti įvairaus turinio ir formos procesinius sprendimus, kuriais byla nėra užbaigiama. Tokie teismo procesiniai sprendimai nėra baigiamieji teismo aktai. Konstitucija nereikalauja įstatymu užtikrinti galimy-

bę apskūsti bet kurį byloje priimtą teismo procesinį sprendimą (ne baigiamąjį aktą); šioje srityje galimos įvairios išimtys. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, kaip konstatuota Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime, Konstitucija neužkerta kelio civilinį procesą reglamentuoti taip, kad nebūtų sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskūsti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą.

Šiame kontekste pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (taip pat ir šiame Konstitucinio Teismo nutarime) formuluotė „byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimas bent vienos aukštesnės instancijos teismui“ vartojama konstitucine teisine prasme, o ne taip, kaip ji gali būti (ar yra) vartojama ordinarinėje teisėje. Įstatymų leidėjas, reglamentuodamas civilinio proceso santykius, turi tam tikrą diskreciją nustatyti įvairius tokio apskundimo pagrindus bei terminus, taip pat įvairias teismines institucijas, kurioms gali būti skundžiami pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai, ir civilinio proceso įstatymuose įtvirtinti atitinkamus atskirus institutus. Išimtiniais atvejais ir tik jeigu tai galima konstituciškai pagrįsti (*inter alia* tuo, kad neturi būti sudaroma teisinių prielaidų proceso šalims piktnaudžiauti teise apskūsti byloje priimtą sprendimą ir šitaip vilkinti procesą) gali būti įstatymu nustatytas (nesudarant teisinių prielaidų pažeisti asmens teises, kitas konstitucines vertybes ar nukrypti nuo tinkamo teisinio proceso reikalavimų) ir toks teisinis reguliavimas, kad tam tikri pirmosios instancijos teismo priimti baigiamieji aktai gali būti skundžiami ne aukštesnės instancijos teismui, bet teismui, kuris priėmė atitinkamą baigiamąjį aktą (kiekvienas toks atvejis gali būti konstitucinės kontrolės dalykas). Šiuo atžvilgiu čia vartojama sąvoka „apskundimas“ (kuri, kaip minėta, yra vartojama ne ordinarine, bet konstitucine teisine prasme) apima ne tik civilinio proceso įstatymuose numatyto atitinkamo skundo (apeliacinio, kasacinio), kuriuo bandoma inicijuoti šio baigiamojo akto peržiūrėjimą (taip pat ir atnaujinant bylos nagrinėjimą), padavimą, bet ir kitokius byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo atvejus. Apibūdinant šiuos atvejus civilinio proceso įstatymuose gali būti įtvirtintos įvairios sąvokos (ne tik sąvoka „apskundimas“), atspindinčios atitinkamus atskirus civilinio proceso institutus. Tačiau Konstitucija neleidžia įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, kad kokios nors kategorijos bylose apskritai jokiais atvejais būtų negalima siekti inicijuoti byloje priimto pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto peržiūrėjimo, nes šitaip būtų paneigta galimybė ištaisyti galimas teismo klaidas, teisingai taikyti teisę ir įvykdyti teisingumą; nustčius tokį teisinį reguliavimą konstitucinė teisingumo samprata būtų apribota tik formaliu, nominaliu teismo vykdomu teisingumu, tik teismo vykdomo teisingumo regimybė, taigi ne tuo teisingumu, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; civilinio proceso įstatymuose (t. y. ordinarinėje teisėje) nustatytas teisinis reguliavimas būtų iškeltas aukščiau už Konstitucijos principus ir normas.

Pabrėžtina, kad teismas, sustabdydamas bylos nagrinėjimą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, bylos neišsprendžia iš esmės, o tik sudaro prielaidas vėliau, gavus atsakymą iš Konstitucinio Teismo ar administracinio teismo, byloje priimti teisingą baigiamąjį teismo aktą. <...> tais atvejais, kai bylą nagrinėjančiam teismui kyla abejonių, ar įstatymas (kitas teisės aktas), kuris turėtų būti taikomas toje byloje, neprieštarauja Konstitucijai, jis privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar šis įstatymas (kitas teisės aktas) atitinka Konstituciją, ir kol Konstitucinis Teismas neišspręs šio klausimo, bylos nagrinėjimas teisme negali būti tęsiamas – jis yra sustabdomas. Taigi kreipimasis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą ir bylos, kurioje nutarta kreiptis į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, sustabdymas yra tarpusavyje neatskiriamai susiję procesiniai veiksmai.

<...>

<...> kadangi teismo nutartimi, kuria sustabdomas bylos nagrinėjimas ir kreipiamasi į Konstitucinį Teismą ar administracinį teismą, byla nėra užbaigiama, tokia nutartis nėra baigiamasis teismo aktas, galimybę kurį apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui garantuoja Konstitucija.

Kita vertus, tai, kad Konstitucija nereikalauja įstatymu užtikrinti galimybę apskūsti bet kurį byloje priimtą teismo procesinį sprendimą (ne baigiamąjį aktą), nereiškia, jog teismas, priimdamas tokį sprendimą, gali nepaisyti teismo aktams, ypač baigiamiesiems, keliamų reikalavimų. Teismo baigiamiesiems aktams keliami reikalavimai, *inter alia* dėl teismų sprendimų argumentavimo, aiš-

kumo ir suprantamumo, taikytini ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sprendimams kreiptis arba (nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis) nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštaruja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas, 2007 m. liepos 5 d. sprendimas).

<...>

Pabrėžtina, kad pagal Konstituciją pagrindas inicijuoti konstitucinės justicijos bylą Konstituciniame Teisme yra konkrečią bylą nagrinėjančiam teismui (teisėjui) kilusios abejonės dėl toje byloje taikytino teisės akto atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), kurios privalo būti pašalintos, kad teismas byloje galėtų priimti teisingą sprendimą (kitą baigiamąjį teismo aktą). Pašalinti šias abejones (paneigti arba patvirtinti jų pagrįstumą) pagal savo kompetenciją gali tik Konstitucinis Teismas. Taigi joks aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtas specializuotas teismas neturi įgaliojimų vertinti žemesnės instancijos teismo nutarties sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) teisėtumo ir (ar) pagrįstumo, nes priešingu atveju būtų sudarytos prielaidos pažeisti Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatytą išimtinę Konstitucinio Teismo kompetenciją, taip pat iš esmės paneigti Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje, taip pat 106 straipsnio 1, 2, 3 dalyse įtvirtintus teismo (teisėjo) įgaliojimus sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą.

Iš Konstitucijos kylantis draudimas aukštesnės instancijos teismams vertinti žemesnės instancijos teismų nutarčių sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto (jo dalies) atitikties Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) teisėtumą ir (arba) pagrįstumą yra *mutatis mutandis* taikytinas ir teismų nutartims kreiptis į atitinkamą administracinį teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar atitinkamoje byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, patikra yra priskirta ne Konstitucinio Teismo, bet administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštaruja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui).

Civilinio proceso dalyvių lygiateisiškumas

Konstitucinio Teismo 2007 m. spalio 24 d. nutarimas

<...> pagal Konstituciją civilinio proceso santykių teisinis reguliavimas turi būti toks, kad proceso dalyviai, turintys tą patį procesinį teisinį statusą, būtų traktuojami vienodai; taigi jie turi turėti ir tokias pačias teises ir pareigas, nebent tarp jų būtų tokio pobūdžio ir tokio masto skirtumų, kad nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinių teisinės valstybės ir asmenų lygiateisiškumo principų (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas).

Teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą

Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 24 d. nutarimas

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, konstitucinė asmens teisė kreiptis į teismą, teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigto specializuoto pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą būtų galima apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos teismui (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d., 2006 m. kovo 28 d., 2006 m. rugsėjo 21 d., 2006 m. lapkričio 27 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai). Teisingumas vykdomas visada paliekant galimybę ištaisyti galimą klaidą arba pakeisti nuosprendį paaiškėjus naujoms aplinkybėms (Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas). Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad įstatyme turi būti ne tik įtvirtinta pati proceso šalies teisė apskūsti pirmosios instancijos teismo baigiamąjį aktą bent vienos aukštesnės instancijos teismui, bet ir nustatyta tokia apskundimo tvarka, kuri leistų aukštesnės instancijos teismui ištaisyti galimas pirmosios instancijos teismo klaidas; priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinio teisinės valstybės principo, pažeista asmens

konstitucinė teisė į tinkamą teismo procesą (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugsėjo 21 d., 2007 m. spalio 24 d. nutarimai); minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymas ir su tuo susijęs kelio neteislingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas).

<...> pirmosios instancijos teismo baigiamojo akto apskundimo instituto paskirtis yra ne tik teisinė atsakomybėn patraukto asmens (nuteistojo) teisių, bet ir kitų asmenų, *inter alia* nukentėjusiojo, teisių ir teisėtų interesų, taip pat viešojo intereso, valstybės teisinės tvarkos gynimas ir apsauga.

9.2. KITOS TEISĖSAUGOS INSTITUCIJOS

Prokurorų funkcijos (Konstitucijos 5 straipsnis, 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d. redakcija)^[3]

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas

Konstitucijos 5 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Prokurorų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“. Vadinasi, prokurorai čia traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis. Tačiau tai nereiškia, kad prokurorai gali vykdyti teismams priskirtas teisingumo funkcijas. Ypač svarbu, kad būtų tiksliai laikomasi prokurorų funkcijų, apibrėžtų Konstitucijos 118 straipsnio pirmojoje dalyje: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai“. Nei šiame, nei kituose Konstitucijos straipsniuose nekalbama apie prokurorų priežiūros funkcijas teismų veiklos atžvilgiu ar jų įgaliojimus vykdyti vadinamąją bendrąją priežiūrą. Todėl formaliai vertinant minėto pobūdžio valdinga prokurorų veikla neatitinka Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytų prokurorų funkcijų. Toks Konstitucijos 118 straipsnio aiškinimas grindžiamas Konstitucijos 5 straipsnio antrosios dalies nuostata, kad valdžios galias riboja Konstitucija.

Prokurorų civiliniame procese vykdoma priežiūra

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas

Vienas svarbiausių teisingumo vykdymo principų yra teisėjų ir teismų nepriklausomumas. Jis įtvirtintas Konstitucijos 109 straipsnyje, kuriame skelbiama, kad teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi; teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. <...> prokurorų priežiūros funkcija <...> riboja teisminės valdžios galias. Todėl darytina išvada, kad [įstatymo] normos, nustatančios prokuroro teisę civiliniame procese prižiūrėti teisingumo vykdymą bei kitas specialias teises, prieštarauja Konstitucijos 5 ir 109 straipsniams.

<...> Kadangi tarp Konstitucijoje apibrėžtų prokurorų funkcijų bendroji priežiūra neminima, yra akivaizdus jos reagavimo formų, taikomų bendrosios priežiūros tvarka, neatitikimas Konstitucijai. Todėl <...> įstatymo <...> normos, įtvirtinančios prokurorų įgaliojimus tikrinti valdymo aktų teisėtumą bei vykdyti prokurorinę priežiūrą civiliniame procese, prieštarauja Konstitucijai.

Prokurorų teisės vykdam būdžiamąjį persekiojimą (teisė pareikšti arba palaikyti civilinį ieškinį baudžiamajame byloje) (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d. redakcija)

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas

Prokurorai, vykdydami Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytą konstitucinę funkciją – baudžiamąjį persekiojimą, susiduria ne tik su nusikalstamomis veikomis, bet ir su kitais teisės pažeidimais. Prokurorai, būdami teisėsaugos institucija, privalo turėti teisę į tai reaguoti, tačiau reagavimo formos ir ribos neturi prieštarauti Konstitucijai bei ją atitinkantiems įstatymams. <...> nekelia abejonių prokuroro teisė pareikšti arba baudžiamajame byloje palaikyti pareikštą civilinį ieškinį,

³ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad dabartinėje Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje prokurorai nelaikomi teisminės valdžios sudedamąja dalimi.

jeigu to reikalauja valstybinių ar visuomeninių interesų arba atskirų asmenų teisių apsauga. Tačiau tokiais atvejais prokuroras negali turėti daugiau procesinių teisių, negu įstatymas jų suteikia ieškovui. Priešingu atveju būtų pažeista Konstitucijos 29 straipsnio nuostata, kad įstatymui ir teismui visi asmenys lygūs.

Prokurorų įgaliojimai kreiptis į teismą su prašymu apginti kitų asmenų teises, teisėtus valstybės interesus, pažeistą viešąją teisę

Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarimas

<...> [Konstitucijos] 30 straipsnyje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą. Žmogus laisva valia tvarko savo asmeninį gyvenimą, santykius su kitais asmenimis ir laisva valia naudojasi teismine gynyba (Konstitucijos 22 straipsnis). Tačiau jeigu kokios nors aplinkybės apsunkintų ar padarytų neįmanomą galimybę realiai pasinaudoti teise į teisminę gynybą, tektų pripažinti šios konstitucinės teisės deklaratyvumą. Todėl yra tikslingas ir pateisinamas atitinkamų įgalinimų, skirtų padėti būtinais atvejais žmonėms realizuoti jų konstitucinių teisių gynybą, suteikimas įstatymu valstybės institucijoms ar jų pareigūnams, bet su sąlyga, kad tai neprieštaraus Konstitucijai. Tačiau ir šiuo atveju reikia pabrėžti, kad patikimiausias žmogaus teisių gynimo būdas yra teisminė gynyba. <...> Konstitucijos 33 straipsnio antroji dalis laiduoja piliečiams skundo teisę, t. y. teisę apskųsti valstybės įstaigų ar pareigūnų sprendimus. Tirti piliečių skundus ir prašymus – kiekvienos valstybės institucijos pareiga, todėl ir prokurorai, tiek vykdydami baudžiamojo persekiojimo funkciją, tiek tirdami piliečių skundus ir prašymus, prireikus gali kreiptis su pareiškimu į teismą ir prašyti apginti kitų asmenų teises. Prokurorai, kaip viena svarbiausių teisėsaugos institucijų, turi teisę kreiptis į teismą ir dėl teisėtų valstybės interesų bei pažeistos viešosios teisės gynimo. Tokiais atvejais jie gali reikalauti iš valdymo organų, įmonių, įstaigų ir kitokių organizacijų bei pareigūnų dokumentų ir informacijos, būtinos civilinei bylai iškelti.

Prokurorų ir tardytojų konstitucinis statusas, jų nepriklausomumas (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d. redakcija))

Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas

<...> Pagal Konstituciją prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, todėl jiems taikytini teismų nepriklausomumą apibūdinantys principai, tačiau atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytus ypatumus. <...>

<...>

Pagrindinės prokurorų ir tardytojų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos IX skirsnyje „Teismas“. Jame prokurorai ir tardytojai yra traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis. Taigi kai jie atlieka procesinius veiksmus, jiems įstatymu nustatomos teisminės valdžios nepriklausomumo garantijos. Prokuroras ar tardytojas yra nepriklausomas, veikia savarankiškai palaikydamas valstybinį kaltinimą, vykdydamas baudžiamąjį persekiojimą, kvotos organų kontrolę, atlikdamas parengtinį tardymą. Šiais atvejais priimdamas atitinkamus sprendimus prokuroras ar tardytojas vadovaujasi tik įstatymu ir negali būti kišamas į jo veiklą.

Konstitucijos 118 straipsnio trečiojoje dalyje yra įtvirtinta, kad prokurorų ir tardytojų statusą nustato įstatymas. Vadinasi, įstatymu tiksliau apibrėžiama šių pareigūnų vieta teisminės valdžios sistemoje.

<...>

<...> turi būti užkirstas kelias trukdymams tardymo metu objektyviai ištirti visas bylos aplinkybes. Bet koks poveikis tardytojui ar prokurorui gali padaryti nepataisomą žalą ir sukelti sunkias pasekmes: kaltas asmuo gali išvengti atsakomybės arba nekaltas asmuo gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

<...> Kaip minėta, Konstitucijos 118 straipsnio normos įtvirtina prokurorus ir tardytojus kaip teisminės valdžios dalį, o generalinis prokuroras yra atskirtas nuo vykdomosios valdžios ne tik pagal savo bendrąjį statusą, bet ir tuo, kad jį septyneriems metams skiria ir atleidžia Seimas. Taigi generalinis prokuroras vykdydamas jam pavestas funkcijas turi būti nepriklausomas.

Prokurorų socialinės garantijos; prokurorų atlyginimas ir premijavimas*Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d. nutarimas*

<...> Prokuratūros pareigūnams, atsižvelgiant į jų darbo specifiką, įstatymais yra nustatytos atskiros socialinio pobūdžio garantijos (atlyginimas, pensijos, kompensacijos ir kt.).

<...>

<...> įstatymo normomis nustatytas priedų ir premijų prokuratūros pareigūnams skyrimas yra jos vidaus darbo santykių sudedamoji dalis, kuriai kitos valdžios šakos negali daryti įtakos.

Prokurorų konstitucinis statusas (Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 1 dalis)*Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas*

Konstitucijos IX skirsnio „Teismas“ 118 straipsnio pirmojoje dalyje nustatyta: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai.“ <...> Nors pagal Konstituciją prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis, tačiau jų negalima tapatinti su teismu. Esminis prokuroro ir teismo konstitucinio statuso skirtumas yra tai, kad prokuroras negali vykdyti teismams priskirtų teisingumo vykdymo funkcijų. Toks skirtumas yra konstatuotas ir Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d. nutarime.

Prokurorų sprendimų apskundimas teismui*Konstitucinio Teismo 1997 m. spalio 1 d. nutarimas*

<...> kai kalbama apie pagrindines žmogaus teises ar laisves, negalima pamiršti Konstitucijos 30 straipsnio pirmojoje dalyje įtvirtintos asmens teisės kreiptis į teismą. Iš šios normos darytina išvada, kad prokuroras, tikrindamas tardytojo atliktų veiksmų teisėtumą, neturėtų visais atvejais tapti galutiniu arbitru dėl žmogaus teisių ar laisvių.

<...>

Tuo atveju, kai prokuroras atmeta skundą panaikinti tardytojo nutarimą, kuriuo turtui uždėtas areštas, asmeniui neturėtų būti užkirstas kelias kreiptis į teismą. Kadangi nuosavybės teisės priiskirtos pagrindinėms konstitucinėms žmogaus teisėms, tai tik teismas turėtų būti galutinis arbitras, sprendžiantis nutarimo uždėti turtui areštą teisėtumą.

Prokurorų skyrimas ir atleidimas (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d. redakcija))*Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas*

1992 m. priimtoje Konstitucijoje prokurorų funkcijos nustatytos Konstitucijos IX skirsnio, pavadinto „Teismas“, 118 straipsnyje. Vadinasi, prokurorai traktuojami kaip teisminės valdžios sudedamoji dalis. Dėl to vykdančią prokuratūros reformą buvo keičiamos jos funkcijos ir struktūra. Nors konkrečiai Konstitucijoje neįvardyta, kas ir kaip skiria ir atleidžia prokurorus, tačiau darytina prielaida, kad įstatymų leidėjas šiuo atveju saistomas teisminės valdžios formavimo ypatumų.

Generalinio prokuroro skyrimas laikinai eiti pareigas^[4]*Konstitucinio Teismo 1998 m. balandžio 21 d. nutarimas*

<...> Paskyrimas laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas, kaip ir paskyrimas eiti jas nuolat, yra glaudžiai susiję. Asmens paskyrimas laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas reiškė, kad jis įgijo visas generalinio prokuroro prerogatyvas, tarp jų ir procesines. Taigi darytina išvada, kad teikti Seimui asmenį laikinai eiti generalinio prokuroro pareigas privalėjo tas pats subjektas, kuris turėjo teisę teikti Seimui tvirtinti generalinį prokurorą.

Pagal tuo metu galiojusius <...> įstatymus generalinio prokuroro kandidatūrą Seimui teikti turėjo teisę Respublikos Prezidentas. Taigi asmenį eiti generalinio prokuroro pareigas Seimas galėjo skirti tik esant Respublikos Prezidento teikimui.

⁴ Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šios doktrininės nuostatos suformuluotos iki 2003 m. kovo 20 d. priimtų Konstitucijos 84 straipsnio 11 punkto ir 118 straipsnio pataisų.

Prokurorų ir tardytojų funkcijos (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d. redakcija))

Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas

Prokurorų ir tardytojų, kaip baudžiamojo proceso subjektų, funkcijos įtvirtintos Konstitucijos 118 straipsnyje. Jame nustatyta, kad valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai, o parengtinį tardymą atlieka tardytojai. Taigi būtent prokurorams priklauso šios funkcijos: baudžiamasis persekiojimas, valstybinis kaltinimas, kvotos organų veiklos kontrolė.

<...>

Konstitucijos IX skirsnio „Teismas“ 118 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatyta, kad valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai, o parengtinį tardymą atlieka tardytojai. Konstitucijoje prokurorai traktuojami kaip teisminės valdžios dalis, vykdanți specifines funkcijas. Taigi prokuroras yra pareigūnas, vadovaujantis ikiteisminiam tyrimui, atsakantis už tai, kad asmuo pagrįstai būtų traukiamas atsakomybėn. Prokuroro kompetencija, jo teisės ir pareigos apibrėžia įstatymas. Prokuroro funkcijoms įgyvendinti BPK yra numatytos atitinkamos taisyklės. Pagal įstatymą prokuroras yra nepriklausomas ir savarankiškas.

Sugretinus Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies ir 118 straipsnio 1 bei 2 dalių normas aiškiai matyti, kad teismo konstitucinė funkcija – teisingumo vykdymas yra kitokia nei parengtinis tyrimas, baudžiamasis persekiojimas ar kaltinimo palaikymas. Vykdydamas teisingumą, teismas nagrinėja baudžiamąją bylą, sprendžia, kaltas ar nekaltas teisišasis, skiria jam kriminalinę bausmę ar jį išteisina.

Prokurorų įgaliojimai baudžiamajame procese

Konstitucinio Teismo 1999 m. vasario 5 d. nutarimas

Prokuroras gali dalyvauti baudžiamojoje byloje nuo pat jos pradžios. Jis turi plačius įgaliojimus baudžiamosios bylos iškelimo, parengtinio tyrimo stadijose. Įstatymų nustatyta tvarka jis pradeda baudžiamąjį persekiojimą, tirdamas nusikaltimą vykdo persekiojimo veiksmus. Viena iš jo funkcijų – parengtinį tyrimą vykdančių institucijų kontrolė. Prokuroras įstatymų nustatyta tvarka kontroliuoja kvotą ir jai vadovauja, siekdamas, kad kvotos organai tiksliai pagal įstatymų reikalavimus imtųsi visų galimų paieškos ir procesinių veiksmų, kad nustatytų nusikaltimą padariusį asmenį, kurio atžvilgiu jis galėtų pradėti baudžiamąjį persekiojimą. Prokuroras pats gali atlikti kvotą dėl bet kurio nusikaltimo. Kvotai vadovaujantis prokuroras už įstatymų pažeidimus, taip pat už prokuroro nurodymų nevykdymą gali nušalinti kvotėją nuo konkretaus nusikaltimo tyrimo ir t. t.

Tardytojas, atlikęs parengtinį tyrimą ir iš bylos medžiagos matydamas, kad yra pakankamai pagrindo kaltinamąjį atiduoti teismui, surašo kaltinamąją išvadą. Byla su kaltinamąja išvada perduodama prokurorui. Nagrinėdamas gautą su kaltinamąja išvada bylą, prokuroras privalo pagal bylos medžiagą patikrinti, ar buvo veika, kuria kaltinamas kaltinamasis, ar šioje veikoje yra nusikaltimo sudėtis, ar parengtinis tyrimas padarytas visapusiškai, pilnutinai ir objektyviai, ar kaltinimas pagrįstas byloje esančiais įrodymais, ar tinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas ir t. t. Pripažinęs, kad yra pagrindas bylą perduoti į teismą ir kad kaltinamoji išvada surašyta tinkamai, prokuroras savo rezoliucija patvirtina kaltinamąją išvadą. Po to jis perduoda bylą teismui. Taigi prokuroras yra atsakingas už baudžiamojo proceso ikiteisminį tarpinį. Teismui turėtų būti perduota tik tinkamai parengta byla.

Prokurorų funkcijos, prokurorų ir tardytojų skyrimo tvarka (Konstitucijos 118 straipsnis (1992 m. spalio 25 d. redakcija))

Konstitucinio Teismo 1999 m. gruodžio 21 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai.

<...> Taigi Konstitucijoje ir įstatymuose nustatyta, kad prokurorai vykdo specifines, tik šiai institucijai būdingas funkcijas.

Konstitucijos normų, reguliuojančių valstybės valdžios institucijų sudarymą, analizė leidžia daryti išvadą, kad reglamentuojant Konstitucijoje nurodytų pareigūnų skyrimą paprastai nustatoma ne tik tai, koks subjektas juos skiria, bet ir koks subjektas turi teisę siūlyti ar teikti kandidatūras.

Konstitucijoje generalinio prokuroro pareigybė nenumatyta, joje nenustatyta ir šio pareigūno skyrimo tvarka. Pagal Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalį prokurorų ir tardytojų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas. Taigi pagal Konstituciją ir generalinio prokuroro skyrimo tvarka nustatoma įstatymu.

<...>

<...> Prokurorai nėra teisėjai, jie nevykdo teisingumo. Konstitucijoje jiems patikėta specifinė funkcija, kurios negalima tapatinti su teisminės valdžios įgyvendinimu.

Prokurorų funkcijos baudžiamajame procese (Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai.“

Šia Konstitucijos nuostata įtvirtintos prokurorų funkcijos baudžiamųjų bylų procese.

<...> Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalis nedraudžia prokurorui sankcionuoti modelio, kaip vienos iš operatyvinės veiklos formų, kurią taikant renkama įrodomąją reikšmę byloje turinti informacija.

Prokurorų funkcijos; įstatymų leidėjo diskrecija nustatyti prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą (Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 1, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 22 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje nustatyta: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai“, o šio straipsnio 3 dalyje – „Prokurorų ir tardytojų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas“.

Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos prokurorų funkcijos – palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir kontroliuoti kvotos organų veiklą. Pažymėtina, kad pagal Konstituciją palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir kontroliuoti kvotos organų veiklą gali tik prokurorai, tai yra jų išimtinė kompetencija.

<...> pagal Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalį prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas. Nustatydamas prokurorų statusą įstatymų leidėjas turi kompetenciją nustatyti prokurorų vietą valstybės institucijų sistemoje atsižvelgiant į Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas prokurorų funkcijas, nustatyti prokurorų įgaliojimus, reglamentuoti prokurorų veiklos organizavimą bei procedūras, profesinius ar kitokius reikalavimus prokurorams, nustatyti jų veiklos garantijas ir pan. Įstatymų leidėjas šioje srityje turi diskreciją, kiek jos neriboja Konstitucija.

Prokurorų funkcijos ir savarankiškumo garantijos (Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 1, 3 dalys)

Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas

Prokurorų funkcijos yra nustatytos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje: „Valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko, baudžiamąjį persekiojimą vykdo ir kvotos organų veiklą kontroliuoja prokurorai.“

Kad galėtų tinkamai vykdyti savo funkcijas, prokurorai privalo turėti pakankamas, įstatymo nustatytas savarankiškumo garantijas. Įstatymų leidžiamoji ar vykdomoji valdžia, jų pareigūnai, kiti asmenys neturi teisės kištis į prokurorų, vykdančių Konstitucijoje nustatytas funkcijas, veiklą.

Svarbi prokurorų savarankiškumo garantija yra Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalies nuostata, kad prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas. Įstatymų leidėjas, įgyvendindamas konstitucinius įgaliojimus nustatyti subjektus, kurie skiria ir atleidžia prokurorus, taip pat nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų skyrimo, atleidimo tvarką, atleidimo pagrindus, yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą.

Prokurorų skyrimas ir atleidimas (Konstitucijos 118 straipsnio (1992 m. spalio 25 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2003 m. sausio 24 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalies nuostata, kad prokurorų skyrimo tvarką ir jų statusą nustato įstatymas, *inter alia* reiškia, jog įstatymų leidėjas turi įgaliojimus įstatymu nustatyti subjektus, kurie skiria ir atleidžia prokurorus, taip pat nustatyti prokurorų įgaliojimų trukmę, jų atleidimo iš pareigų pagrindus bei tvarką. Tai nustatydamas Seimas yra saistomas Konstitucijos, taigi ir joje įtvirtinto teisinės valstybės principo, suponuojančio teisinį tikrumą, stabilumą, teisėtų lūkesčių apsaugą. Įstatymų leidėjas, įstatymu nustatęs generalinio prokuroro įgaliojimų trukmę, neturi teisės nustatyti bet kokių generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus įgaliojimų terminui pagrindų. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją gali nustatyti tik tokius generalinio prokuroro atleidimo iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui pagrindus, dėl kurių pobūdžio generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų (pvz., dėl tokių teisinių faktų, kaip įstatyme nustatytas amžius, perėjimas į kitą darbą, Lietuvos Respublikos pilietybės netekimas). Seimo pagal įstatymą paskirtą generalinį prokurorą tokiomis aplinkybėmis atleidžia Seimas, vadovaudamasis Konstitucijos 67 straipsnio 5 punktu.

Nagrinėjamos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 75 straipsnį Seimo skirti ar rinkti pareigūnai, išskyrus Konstitucijos 74 straipsnyje nurodytus asmenis, iš pareigų atleidžiami Seimui visų Seimo narių balsų dauguma pareiškus jais nepasitikėjimą. Taigi pagal Konstituciją generalinis prokuroras, jeigu pagal įstatymą jį skiria Seimas, iš pareigų atleidžiamas nepasibaigus jo įgaliojimų laikui ir tuo atveju, kai Seimas visų Seimo narių balsų dauguma pareiškia juo nepasitikėjimą.

Generalinio prokuroro skyrimo tvarkos pakeitimas, kai įstatymas nustato kitus generalinį prokurorą skiriančius subjektus, pagal Konstituciją negali būti pagrindu įstatymo nustatytam terminui paskirto generalinio prokuroro atleisti iki pasibaigiant jo įgaliojimų terminui, nes šis pagrindas nėra susijęs su tokiomis aplinkybėmis, dėl kurių generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų.

Taigi įstatymo nustatytam laikui Seimo pagal įstatymą paskirto generalinio prokuroro įgaliojimai pagal Konstituciją tęsiasi tol, kol atsiranda įstatyme nustatyti pagrindai, dėl kurių generalinis prokuroras apskritai negali eiti savo pareigų, ir Seimas atleidžia generalinį prokurorą iš pareigų (Konstitucijos 67 straipsnio 5 punktas) arba kol Seimas pareiškia nepasitikėjimą savo paskirtu generaliniu prokuroru (Konstitucijos 75 straipsnis).

Prokurorų konstitucinis statusas (Konstitucijos 118 straipsnis (2003 m. kovo 20 d. redakcija)

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas

Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras; šio straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės bei valstybės teises ir teisėtus interesus; Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo. Taigi pabrėžtina, kad prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose.

<...>

<...> viena konstitucinė vertybė – prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose negali būti priešpriešinama kurioms nors kitoms konstitucinėms vertybėms; įstatymų leidėjas turi užtikrinti, kad tarp šios konstitucinės vertybės ir kitų konstitucinių vertybių būtų pusiausvyra, kad nė viena konstitucinė vertybė nebūtų iškeliamą virš kitų konstitucinių vertybių arba, priešingai, aukojama kitos konstitucinės vertybės naudai.

<...>

Konstitucijos 118 straipsnyje nustatyta:

„Ikteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja, valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose palaiko prokuroras.

Prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus.

Prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Lietuvos Respublikos prokuratūra yra Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros.

Generalinį prokurorą skiria ir atleidžia Respublikos Prezidentas Seimo pritarimu.

Prokurorų skyrimo ir atleidimo tvarką, jų statusą nustato įstatymas.“

Aiškinant Konstitucijos 118 straipsnyje nustatytą teisinį reguliavimą pažymėtina, kad Seimas 2003 m. kovo 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymą, kuriuo buvo pakeistas Konstitucijos 118 straipsnis. Cituotasis Konstitucijos 118 straipsnio tekstas – tai Konstitucijos 118 straipsnio 2003 m. kovo 20 d. redakcija.

<...>

Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatyme jo įsigaliojimo data nėra nustatyta. Vadinas, šis įstatymas įsigaliojo praėjus vienam mėnesiui nuo jo priėmimo, t. y. 2003 m. balandžio 21 d.

Įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui Konstitucinis Teismas oficialią konstitucinę doktriną formuluoja remdamasis šiame įstatyme išdėstyta nauja Konstitucijos 118 straipsnio redakcija.

Pabrėžtina, kad įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui Konstitucijos 118 straipsnyje yra nustatytas iš esmės kitoks nei pirma buvęs prokuroro konstitucinis institutas: yra įtvirtintas kitoks nei iki tol prokurorų konstitucinis statusas; yra įtvirtinta institucija, kuri anksčiau Konstitucijoje nebuvo įvardyta – Lietuvos Respublikos prokuratūra; nustatyta Lietuvos Respublikos prokuratūros sistema – ją sudaro Generalinė prokuratūra ir teritorinės prokuratūros; įtvirtinta Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareigybė ir nustatyta šio pareigūno skyrimo ir atleidimo iš pareigų tvarka ir kt. Todėl, nustačius iš esmės kitokį nei pirma buvęs prokuroro konstitucinį institutą ir Konstitucijoje įtvirtintus Lietuvos Respublikos prokuratūros statusą ir sistemą, aiškinant Konstitucijos 118 straipsnio nuostatas jau negalima remtis ankstesne Konstitucijos 118 straipsnio redakcija pagrįstos konstitucinės doktrinos teiginiu, kad prokurorai yra teisminės valdžios sudedamoji dalis (Konstitucinio Teismo 1994 m. vasario 14 d., 1995 m. gruodžio 6 d., 1997 m. spalio 1 d., 1998 m. balandžio 21 d. nutarimai).

<...>

Pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms. Ji nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis.

Konstitucijos 118 straipsnyje yra įtvirtintos prokurorų funkcijos: prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, taip pat palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (1 dalis); prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (2 dalis). Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Taigi prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas. Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti, taip pat pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali palaikyti valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose. Kartu pabrėžtina, kad pagal Konstituciją prokuroro funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas.

Ikteisminis tyrimas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Konstitucijoje įtvirtinti ikiteisminio tyrimo, baudžiamųjų bylų nagrinėjimo teisme ir valstybinio kaltinimo palaikymo baudžiamosiose bylose institutai suponuoja tokią bendrąją baudžiamojo proceso konstitucinę modelį, pagal kurį ikiteisminis tyrimas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme yra atskiri baudžiamojo proceso etapai.

<...> per ikiteisminį tyrimą yra renkama ir vertinama informacija, reikalinga tam, kad būtų galima nuspręsti, ar turi būti tęsiamas ikiteisminis tyrimas ir ar jį pabaigus baudžiamoji byla turi būti perduodama teismui, taip pat tam, kad būtų galima perduotą baudžiamąją bylą nagrinėti teisme ir ją teisingai išspręsti.

Įstatymu reguliuojant ikiteisminį tyrimą ir jį atliekant turi būti laikomasi Konstitucijos normų ir principų, įtvirtinančių *inter alia* asmenų lygiateisiškumą, žmogaus laisvės neliečiamumą, draudimą žeminti žmogaus orumą, žmogaus asmens, privataus gyvenimo, būsto neliečiamumą, nuosavybės neliečiamumą, nekaltumo prezumpciją, asmens teisę į teisminę gynybą ir teisę turėti advokatą.

Ikiteisminis tyrimas turi būti atliktas objektyviai, kvalifikuotai, nešališkai, išsamiai, per šį tyrimą turi būti surinkta tiek informacijos, kad jos pakaktų teisingai išspręsti baudžiamąją bylą teisme.

Ikiteisminis tyrimas negali būti toks, kad jo trūkumai kliudytų teismui teisingai išspręsti asmens kaltumo padarius nusikalstamą veiką klausimą. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad jeigu ikiteisminis tyrimas yra atliktas nekvalifikuotai, neišsamiai ar turi kitų trūkumų, ikiteisminį tyrimą (ar atskirus jo veiksmus) būtų galima atlikti pakartotinai.

Ypač pabrėžtina, kad per ikiteisminį tyrimą priimami sprendimai turi būti aiškūs, pagrįsti teisiniais argumentais. Šių sprendimų aiškumas, pagrindimas teisiniais argumentais yra svarbi asmens konstitucinių teisių ir laisvių, *inter alia* teisės į teisingą teisinį procesą, taip pat teisės į teisminę gynybą, garantija.

Pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad būtų neleidžiama per ikiteisminį tyrimą priimtų sprendimų apskūsti teismui.

<...> bendrojo baudžiamojo proceso modelio konstitucinis įtvirtinimas savaime nepanaikina galimybės baudžiamojo proceso santykius reguliuoti ir taip, kad tam tikrais atvejais (atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes) ikiteisminis tyrimas nebūtų atliekamas. Tačiau įstatymų leidėjas, įtvirtindamas tokį teisinį reguliavimą, kai nagrinėjant atskirų kategorijų baudžiamąsias bylas ikiteisminis tyrimas neatliekamas, neturi sudaryti teisinių prielaidų pasunkinti teisingumo vykdymo ar pažeisti asmenų, valstybės, visuomenės interesų tuo aspektu, kad būtų paneigta iš Konstitucijos kylanti asmens ir visos visuomenės teisė į saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Šiuo atveju įstatymų leidėjui kyla pareiga numatyti kitas teisines priemones, užtikrinančias galimybę surinkti visą teisingam teismo sprendimui priimti būtina informaciją. <...> įstatymų leidėjas, reguliuodamas baudžiamojo proceso santykius, pagal Konstituciją negali įtvirtinti tokio teisinio reguliavimo, pagal kurį būtų užkertamas kelias atlikti ikiteisminį tyrimą ar atskirus proceso veiksmus, siekiant nustatyti asmenį, įtariamą padarius nusikalstamą veiką, ar tokios veikos padarymo aplinkybes, jeigu to negalima pasiekti neatlikus ikiteisminio tyrimo ar tam tikrų proceso veiksmų. Priešingu atveju būtų nepaisoma iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylančių asmens, visuomenės apsaugos nuo nusikalstamų kėsinių, asmens teisės į tinkamą teisinį procesą imperatyvų.

Pagal Konstituciją ikiteisminį tyrimą organizuoja ir jam vadovauja prokuroras. Prokurorų konstitucinis statusas yra apibrėžtas Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija).

<...>

Per ikiteisminį tyrimą atliekant įvairius proceso veiksmus yra nustatomas asmuo, įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką, ir tiriamos tokios veikos padarymo aplinkybės.

Prokurorų konstitucinis statusas (Konstitucijos 118 straipsnis (2003 m. kovo 20 d. redakcija)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> Prokurorų konstitucinis statusas yra apibrėžtas Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija).

Seimas 2003 m. kovo 20 d. priėmė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymą, kuriuo buvo pakeistas Konstitucijos 118 straipsnis. Šis įstatymas įsigaliojo 2003 m. balandžio 21 d.

Konstitucinis Teismas 2004 m. gegužės 13 d. nutarime konstatavo, kad, įsigaliojus Konstitucijos 118 straipsnio pakeitimo įstatymui, Konstitucinis Teismas oficialią konstitucinę doktriną formuluoja remdamasis šiame įstatyme išdėstyta nauja Konstitucijos 118 straipsnio redakcija; kad

kiekvieniu atveju, kai yra įsigaliojusi Konstitucijos pataisa, pagal Konstituciją įgaliojimus konstatuoti, jog ankstesnių Konstitucijos nuostatų pagrindu Konstitucinio Teismo suformuluota doktrina aiškinant Konstituciją jau negalima remtis (ir kokiū mastu), turi tik Konstitucinis Teismas. Tai pasakytina ir apie konstitucinius doktrininus teiginius, apibūdinančius prokurorų teisinį statusą, jų santykius su ikiteisminio tyrimo pareigūnais, jų įgaliojimus teisme.

Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarime konstatuota, kad pagal Konstituciją Lietuvos Respublikos prokuratūra – tai centralizuota, specifinius valdingus įgaliojimus turinti valstybės institucija, kad ji nepriskiriama Konstitucijos 5 straipsnio 1 dalyje nurodytoms valstybės valdžią vykdančioms institucijoms ir nėra teisminės valdžios sudedamoji dalis, taip pat kad prokuroras yra specifinius valdingus įgaliojimus turintis valstybės pareigūnas ir kad jo funkcijos yra kitokios nei teisingumo vykdymas. Konstitucijos 118 straipsnyje (2003 m. kovo 20 d. redakcija) yra įtvirtintos prokurorų funkcijos: prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, taip pat palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (1 dalis); prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (2 dalis). Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Prokuroro funkcija organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali organizuoti ikiteisminio tyrimo ir jam vadovauti (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata, kad prokuroras organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, įpareigoja įstatymų leidėją įstatymu nustatyti prokurorų įgaliojimus organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant. Tai reguliuodamas įstatymų leidėjas turi gana plačią diskreciją: atsižvelgdamas į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, kitas turinčias reikšmės aplinkybes, jis gali nustatyti įvairias ikiteisminio tyrimo organizavimo ir vadovavimo jam formas, tam tikrus prokurorų įgaliojimus šiame procese ir kt. Tačiau šiuo atveju įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų, *inter alia* iš Konstitucijos kylančios priedermės užtikrinti kiekvieno asmens ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinių. Iš minėtos Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostatos prokurorams kyla pareiga organizuoti ikiteisminį tyrimą ir vadovauti jam taip, kad būtų surinkta objektyvi, išsami informacija apie nusikalstamą veiką ir asmenį, įtariamą padarius šią veiką, kuri *inter alia* sudarytų teisinę prielaidą teismui baudžiamosiose bylose nustatyti objektyvią tiesą ir priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo.

Prokuroro funkcija palaikyti valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 1 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Pagal Konstituciją niekas kitas, išskyrus prokurorą, negali palaikyti valstybinio kaltinimo baudžiamosiose bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). <...> Konstitucijos 118 straipsnio 1 dalies nuostata, jog prokuroras palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose, *inter alia* reiškia, kad per baudžiamąjį procesą teisme yra palaikomas valstybinis kaltinimas ir kad valstybinio kaltinimo palaikymas yra valstybės funkcija, kuri gali būti įgyvendinama tik per tam tikrus valstybės pareigūnus – prokurorus. Tačiau minėta Konstitucijos nuostata neužkerta kelio įstatymų leidėjui, atsižvelgiant į tai, kieno interesai yra pažeisti, į nusikalstamų veikų pobūdį, pavojingumą (sunkumą), mastą, kitus požymius, nukentėjusio asmens valią, kitas turinčias reikšmės aplinkybes ir kt., nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrais įstatyme numatytais atvejais per bylos nagrinėjimą teisme valstybinis kaltinimas nėra palaikomas. Tačiau kiekvienas atvejis, kai yra nustatoma, kad valstybinis kaltinimas baudžiamosiose bylose nepalaikomas, turi būti konstituciškai pagrįstas, *inter alia* neturi sudaryti prielaidų nepagrįstai pasunkinti konstitucinių asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo ar apskritai jų paneigti. Taigi pagal Konstituciją įstatymų leidėjas gali nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį tam tikrose baudžiamosiose bylose kaltinimą palaiko ne prokurorai, o privatūs asmenys (jų atstovai); toks teisinis reguliavimas savai-

me nesudaro prielaidų pažeisti asmens teisės į teisminę gynybą. Tačiau negali būti tokių teisinių situacijų, kad prokurorui nekiltų pareiga baudžiamosioje byloje palaikyti valstybinį kaltinimą ir tuo atveju, kai privatus asmuo (ar jo atstovas), palaikydamas kaltinimą baudžiamosioje byloje, negali veiksmingai apginti savo (ar atstovaujamo asmens) teisių ir teisėtų interesų.

Prokuroro nepriklausomumas

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose yra konstitucinė vertybė; pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ši konstitucinė vertybė būtų paneigiama arba būtų kitaip suvaržomas prokuroro nepriklausomumas organizuojant ikiteisminį tyrimą ir jam vadovaujant, palaikant valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 13 d. nutarimas). Tačiau Konstitucijoje įtvirtintas prokuroro nepriklausomumas negali būti interpretuojamas kaip reiškiantis, esą prokurorai baudžiamajame procese neprivalo laikytis įstatymų ir (arba) vykdyti teismo (teisėjo) nurodymų.

Prokuroro funkcija ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 2 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> iš Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti tuos atvejus, kai prokuroras privalo ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. Galimos ir tokios teisinės situacijos, kai asmens, visuomenės ir valstybės teisės bei teisėti interesai yra ginami ir nedalyvaujant prokurorui. Tačiau pagal Konstituciją negali būti tokių teisinių situacijų, kai asmuo, kurio teisės, teisėti interesai buvo pažeisti, yra pažeidžiami ar kėsinamasi juos pažeisti, šių savo teisių ir teisėtų interesų negalėtų ginti nei teismuose, nei su prokurorų pagalba, nei jokiais kitomis teisinėmis priemonėmis. Taigi Konstitucija, *inter alia* jos 118 straipsnio 2 dalis, suponuoja įstatymų leidėjo pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį visais atvejais, kai asmens, visuomenės ar valstybės teisės ar teisėti interesai buvo pažeisti, yra pažeidžiami arba kėsinamasi juos pažeisti, būtų užtikrinta veiksminga tokių teisių ir teisėtų interesų apsauga ir gynimas, *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinimųsi.

<...> Konstitucijos 118 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatos suponuoja tai, kad prokuroras, gindamas dėl nusikalstamos veikos pažeistas asmens, visuomenės ar valstybės teises bei teisėtus interesus, privalo organizuoti ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauti, baudžiamosiose bylose palaikyti valstybinį kaltinimą. Įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi pareigą įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad prokurorai, Lietuvos Respublikos prokuratūra galėtų veiksmingai įgyvendinti šią savo konstitucinę priedermę.

Pagal Konstituciją prokuroras nevykdo teisingumo; teisingumas taip pat nėra vykdomas ikiteisminio tyrimo etape.

Prokurorų įgaliojimai nėra jų subjektinė teisė

Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas

<...> prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, įgaliojimai teisės aktuose negali būti apibūdinami kaip jų subjektinė teisė, kurią jie gali įgyvendinti savo nuožiūra, t. y. tokia teisė, kuria jie gali pasinaudoti arba nepasinaudoti. Tokie įgaliojimai – tai ir pareigos, kurias prokurorai (kiti valstybės pareigūnai) ne tik gali, bet ir privalo įgyvendinti, jeigu yra įstatymuose nustatytos sąlygos.

Draudimas prokurorams dalyvauti politinių partijų veikloje (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 3 dalis)

Konstitucinio Teismo 2006 m. balandžio 14 d. nutarimas

<...> Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalies nuostata, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo, suponuoja ir draudimą prokurorams būti politinių partijų ir politinių organizacijų nariais, dalyvauti jų veikloje <...>.

Prokuratūros statusas valstybės institucijų sistemoje (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 4 dalis)*Konstitucinio Teismo 2006 m. gegužės 9 d. nutarimas*

<...> pagal Konstitucijos 118 straipsnio 4 dalį Generalinė prokuratūra yra atskirta nuo Aukščiausiojo Teismo (kaip ir visa prokuratūros sistema yra atskirta nuo teismų sistemos).

Prokurorų funkcijos (Konstitucijos 118 straipsnis (2003 m. kovo 20 d. redakcija)*Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas*

<...> Konstitucijoje (*inter alia* jos 118 straipsnyje) įtvirtintas prokuroro institutas yra siejamas su asmens konstitucine teise į tinkamą teisinį procesą, kitomis konstitucinėmis vertybėmis. Pagal Konstitucijos 118 straipsnį prokurorai vykdo šias funkcijas: organizuoja ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, palaiko valstybinį kaltinimą baudžiamosiose bylose (1 dalis); įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (2 dalis). Konstitucijos 118 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtinta, kad prokuroras, vykdydamas savo funkcijas, yra nepriklausomas ir klauso tik įstatymo.

Prokuroro funkcija ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus (Konstitucijos 118 straipsnio (2003 m. kovo 20 d. redakcija) 2 dalis)*Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas*

<...> iš Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalies nuostatos, jog prokuroras įstatymo nustatytais atvejais gina asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus, įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad prokuroras iš tikrųjų galėtų ir privalėtų ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus: visais atvejais, kai asmens, visuomenės ar valstybės teisės bei teisėti interesai buvo pažeisti, yra pažeidžiami arba kėsnamasi juos pažeisti, turi būti užtikrinta veiksminga tokių teisių bei teisėtų interesų apsauga ir gynimas, *inter alia* nuo nusikalstamų kėsinių (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

<...>

<...> prokuroras pagal Konstituciją turi priedermę ginti *inter alia* asmens teises bei teisėtus interesus, nekvestionuojamą pareigą pradėti baudžiamąjį procesą *inter alia* tais atvejais, kai atitinkama nusikalstama veika turi visuomeninę reikšmę, kai šia veika padaryta žala asmeniui, kuris apskritai negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) išreikšti valios ginti savo teises bei teisėtus interesus ir (arba) negali (pats arba per teisėtą savo atstovą) atlikti tam tikrų veiksmų (imtis kitų priemonių), kuriais šias savo teises bei teisėtus interesus imtųsi ginti. Tačiau pabrėžtina, kad pagal Konstitucijos 118 straipsnio 2 dalį asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus prokuroras gina būtent įstatymo nustatytais atvejais; minėta, kad iš šios nuostatos įstatymų leidėjui kyla pareiga įstatymu nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad prokuroras iš tikrųjų galėtų ir privalėtų ginti asmens, visuomenės ir valstybės teises bei teisėtus interesus. <...> minėta nuostata suponuoja tokį teisinį reguliavimą, kai atvejai, kuriais prokuroras turi įgaliojimus pradėti baudžiamąjį procesą, turi būti aiškiai apibrėžti įstatyme.

Prokurorų įgaliojimai nėra jų subjektinė teisė*Konstitucinio Teismo 2006 m. birželio 15 d. nutarimas*

<...> kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, prokurorų, kaip valstybės pareigūnų, įgaliojimai teisės aktuose negali būti apibūdinami kaip jų subjektinė teisė, kurią jie gali įgyvendinti savo nuožiūra, t. y. kaip tokia teisė, kuria jie gali pasinaudoti arba nepasinaudoti; tokie įgaliojimai – tai ir pareigos, kurias prokurorai ne tik gali, bet ir privalo įgyvendinti, jeigu yra įstatymuose nustatytos sąlygos (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).